

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömür Yıldırım

Genel Yayın Yönetmeni
Muhammed Ensar Sözgen

Editör
Muhammed Ali Alioğlu
editor@siyendergisi.com

Sayı Editörü
Muhammed Ali Alioğlu

Danışma ve Yayın Kurulu
Abdulaziz Tantik
Ahmet Mercan
Mehmet Kaman
Mikail Çolak
Muhammed Ali Alioğlu

Tasarım
Siyer Dergisi

Satış, Pazarlama ve Dağıtım
Hakan Tan
siyendergisi@gmail.com

Reklam Sorumlusu
Mehmet Kaman
0533 639 95 51

Temsilcilik Talepleri / İrtibat
+90 531 660 50 18

Yıllık Abonelik
Tekli Satış: 35.00 TL
Yıllık Abonelik: 140.00 TL
Yurtdışı Abonelik: 60 EURO

Baskı - Cilt
Gülmat Matbaacılık
SertifikaNo: 49388

İletişim
Bağlar Mahallesi 24. Sokak No: 10/A
Güneşli - Bağcılar / İstanbul

Tel: +90 212 550 0 571
Faks: +90 212 544 58 46
WhatsApp Hattı: +90 531 660 50 18
E-Posta: info@siyendergisi.com

Her hakkı saklıdır.
Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Fotoğraf, yazı ve diğer görsellerin izin alınmadan
ve kaynak gösterilmeden her türlü ortamda
çoğaltılması yasaktır.

Kıymetli dostlar,

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun...

Ülkemiz ve dahi komşularımız 6 Şubat 2023 sabahı “yüzyılın afeti” olarak nitelenen bir hâl ile uyandı. Gözlerin gördüğüne akıllar inanamadı, yürekler ise dayanamadı. Bir yandan yerin altından gelen fiziksel/maddi şoklar diğer yandan felaketin büyüklüğü karşısında beşeriyetin aciz kalışının ortaya çıkardığı psikolojik/manevî şoklar... Kelimelerin kifâyetsiz kalmasıyla nutkun akıl ile birlikte tutulduğu sahneler şahit olduk. Ve tabii sonrasında her zaman olduğu gibi *nedenler, nasıllar, niçinler?*.. her yerde dile gelmeye başladı ve bunun doğal sonucu olarak da bir “sorumlu(!)” arayışına geçildi. Doğrusu bu sorumlu arayışı çözüm bulmak, yaralara merhem sürmek ve böylesine bir âfetin tekrarlanmaması adına yapılması gerekenlerin tespiti için miydi? Yoksa bir “günah keçisi” bulma çabası mıydı?... Orası hâlâ netlik kazanmış görünmüyor maalesef. Her nasılsa mesele dönüp dolaşp yine bir şekilde değerler dünyasına/dinî referanslara denk geldi. *Kader, takdir-i ilâhî, tedbir, beşerin ihmali, ilâhî ikaz* kavramları tekrar gündemimize girdi.

Dergi olarak da memleketimizin bu sıcak gündemine dair neler söyleyebiliriz, yaşanan hadiselerden nasıl dersler alabiliriz, az da olsa yaralara merhem, gönüllere biraz sükûneti nasıl taşıyabiliriz düşüncesiyle “âyetler ve afetler” motosuyla bir dosya hazırlamaya çalıştık. İstedik ki meseleyi hem satırlardaki/mushaflardaki âyetler çerçevesinden hem de sahadaki/yaşamdaki âyetler bağlamında anlamaya çalışalım. Bu minvalde meselenin farklı boyutlarını alanın uzmanı kıymetli hocalarımızın yazılarıyla bir nebze olsun ele almaya çalıştık.

Meselenin teknik boyutlarını, yeryüzünün bizlere söylemek istediklerini Prof. Dr. Ali Osman Öncel Hocamızdan; işin teorik ve etik kısmını, ilâhî tasarım/yaratım ile beşerî varoluş arasında olması gereken dengeli ilişkinin imkânlarını da Prof. Dr. Kasım Küçükakal Hocamızdan dinledik. Ufuk açıcı söyleşilerinden dolayı kendilerine kalbi teşekkürlerimizi iletiriz.

Bu sayımızda da bizleri kırmayarak değerli yazılarıyla katkı sağlayan *Abdulaziz Tantik, Mustafa Alıcı, Muhammed Emin Yıldırım, Ömer Çelik, Ahmet Mercan, Mustafa Tekin, Mücahit Yüksel, Ramazan Altıntaş, Temel Hazıroğlu, Cuma Karan, Tülay Gökçimen, Mikail Çolak, Abdulhamit Güler, Mehmet Ferhat Ünal*an hocalarımıza ve genç kalem kardeşlerimiz *Rumeysa Döğre, Doğa Esmanur Demirkuş, Edanur Arıcı, Miraç Okutan* ve *Sümeyye Çiftçi*'ye teşekkürü bir borç biliriz.

Asrın felaketinde yaşamlarını yitiren tüm merhumlara Allah'tan rahmet, maddi ve manevi olarak yaralananlara acil şifalar diliyoruz.

Rabb'imizden niyazımız ve duamız o dur ki: Bir daha böylesine büyük afetlerle bizleri sınamasın, bizlere yaşananlardan ibret almasını bilen buna göre geleceğini inşa için tedbirler geliştiren; akıl ve vicdan sahibi kullarından eylesin.

Selam ve dua ile...

Muhammed Ali Alioğlu

İÇİNDEKİLER

Abdulaziz Tantik
Kadir, Takdir ve Mukadder...

4

Prof. Dr. Mustafa Alıcı
**Dinler Tarihinde
Afetler**

8

Muhammed Emin Yıldırım
**Bir Hadisât Âyeti
Olarak Deprem**

14

Prof. Dr. Ömer Çelik
Musibet ve Rahmet

36

Ahmet Mercan
**Afetlerin Fizik
ve Metafizik Dili**

42

Prof. Dr. Mustafa Tekin
**Sünnetullah ve
Determinizm**

48

Doç. Dr. Mücahit Yüksel
**Asr-ı Saâdette
Afetler**

52

Prof. Dr. Ramazan Altıntaş
**Takdir ve Tedbir Bağlamında
Depremier**

56

Temel Hazıroğlu
**Deprem Gerçeğiyle
Yüzleşmek ve Emanet Bilinci**

75

Doç. Dr. Cuma Karan
**Allah'ın İnâyet
Yasaları**

80

Tülay Gökçimen
Depremden Sonra

86

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Kasım Küçükakp:

**"Müslümanın dünyayla
ilişkisi tedbir ve temkin
ilişkisidir. Hiçbir zaman
'Ben bunun asıl sebebini
ve hakikatini biliyorum.'
diyebileceği bir düzlem
değildir.**

20

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Ali Osman Öncel:

... her nimetin bir külfeti var.
Gülü seven dikenine katlanır.
Biz bu vatani seviyoruz, cennet
vatan diyoruz. O zaman diken
mertebesindeki bu fay üzerinde
meydana gelecek depremleri
ciddiye almamız gerekir.

60

GEZİ/YORUM

Mikail Çolak
Habîb-i Neccâr'ın
Gözyaşları

90

SİNEMA

Abdulhamit Güler
Perdedeki kimin afeti,
felaketi, kıyameti!

93

SUFFA MECLİSİ

Av. Mehmet Ferhat Ünalın
Afetten Rahmete: Suffa

97

Rumeysa Döğër
Adı Anlam

100

Doğa Esmanur Demirkuş
İslâm Tarihinde Depremler
ve Diğer Doğal Afetler:
Sünnetullahı Nasıl
Anlamalıyız?

102

Edanur Arıcı
Dündan Bugüne
Depremler, Seller
ve Keşkeler

106

SAHABÎ BİYOGRAFİSİ

Miraç Okutan
Ensârî Bir Muhacir:
Zekvân b. Abdükays

109

NEBEVÎ VARİSLER

Sümeyye Çiftçi
Âyetlerle Konuşan Adam

111

Kader, Takdir ve Mukadder...

Abdulaziz Tantik

Kader mevzuu üzerinde tartışmanın olduğu bir zemini işaret eder. Tartışmanın en önemli nedenleri ise kalkış noktasının farklılığından neşet etmesidir. Özgürlük üzerinden ele alınan kader meselesi doğal olarak ontolojik olarak ele alınan kader meselesinden farklılık arz edecektir.

Meseleyi doğru anlamak için kader mevzuunu da çok katmanlı ve çok anlamlı bir zemin üzerinden değerlendirmeye almak ve ona göre anlamaya çabalamak elzem hale gelmiştir.

Hayatın çok katmanlı yapısı ile anlamın çok katmanlı yapısı her zaman bir sorun alanı olarak düşüncenin önünde durmaktadır. Ama bu çok katmanlılığı anlamadan meselelere doğru bir yaklaşım geliştirmekte mümkün görünmemektedir. Ayrıca çok katmanlı yapı beraberinde hiyerarşik bir yapıyı işaret eder. Burada çok katmanlı olmak bir anlam karmaşasına neden olacak düzlemi işaret etmez! Bilakis, çok katmanlı hayatın anlamını doğru kavramak adına çok katmanlı bir anlam ve hiyerarşik yapı doğru okumayı sağlamak adına önemli bir ayrıcalık sunar. Mutlak eşitlik üzerinden bir anlam ve doğru inşa etmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü o zaman anlamın birbirini bütünleyen boyutunu devre dışı tutarak her anlamı eşit zemin üzerinde anlamlandırdığınızda eşit anlamların anlamsızlığı meydana gelir.

Kader meselesini de bu çok katmanlı bir yapı ve çok katmanlı bir anlam ile hiyerarşik yapısı içinde anlamaya yönelmek geçmişte oluşan tartışma alanlarının da dışına çıkmaya zemin oluşturabilir.

Sözlükte “gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak (ya da genişletmek)” gibi manalara gelen kader, “Allah’ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” diye tarif edilir. “Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek” anlamlarındaki kaza ise “Allah’ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi” şeklinde tanımlanır (Bkz. <https://islaman-siklopedisi.org.tr/kader>).

Kader meselesini ontolojik zemini içinde tanımlamak için yukarıda verdiğimiz anlam katmanları açıklayıcı bir zemini işaret eder. Yaratılış, süreci, oluş ve olma hali ile varlığın idamesini de içinde barındıran bütün aşamalardaki 'ilâhî faaliyeti' görmek kaderin neliği konusunda bize önemli bir anlam katmanı sunacaktır. Bu noktada kader ulûhiyetin varlık ile kuşatıcı bir ilişkisinin dışı vurumu olarak insan tarafından idrak edilmesine yönelik bir belirginliği işaret eder. *İlim* ve *irade* sıfatı yanında *kudret* sıfatının da ulûhiyet bağlamında kader ile bağımlı ayrıca düşündüğümüzde kaderin tekabül ettiği alanı idrak etmek daha da kolaylaşacaktır. "*Bir yaprağın bile O'nun izni olmadan düşmemesi*" olgusunu bu zemin üzerinden anlamlandırabiliriz. Yani varlıkta olup biten her şeyin tam bir kuşatıcılıkla gerçekleşmesinin tek bir faili vardır anlamının kader olarak öne çıktığı zemindir. Kadir olan Allah kudreti ile kaderi takdir eder ve uygular. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız zemin kader kavramının ontolojik zemini ile ilgilidir.

Ontoloji ile epistemoloji ayrımını ve bunun düşünce mekaniğine yönelik etkisini kavramadan yukarıda izah edilen meselenin özgürlük ile bağımlı tartışmanın bir karşılığı olmayacaktır. Kader kavramının alt anlam katmanları içinde farklı anlam katmanları olacaktır. Örneğin, vahyin ifade ettiği varlığın koşulsuz yönelimi ile insanın iradi yönelimi arasındaki anlam farkını kavramak elzemdir. Epistemik zeminde ise kavram anlam katmanlarına göre bir değişim gösterir. İşte yaratılmış varlıkların bütünü açısından kader ile varlığın her katmanı açısından farkı da kader mevzuunu doğru anlamak adına önemli bir açılım sağlar.

Ontoloji, varlık alanı ile ilgili olduğu için kendi iç bünyesinde kesinliği işaret eder. Varlık, var olmaklığı bakımından kesinlik ifade eden bir bakış keskinleştirir. Var olmanın bütün biçimleri, var olmaklığı bakımından keskinlik gösterir. Bu köpek dediğimizde bir kesinlik işaret ediyoruz. Bu var olma biçimlerinin bütünü açısından doğru bir bakıştır.

Epistemoloji ise, bilgi ile ilişkili ve bilginin farklı formlarına göre sürekli bir değişim içinde olduğu içindir ki bilgi, belirli bir zemin için ancak bir kesinlik gösterir. Farklı zemin ve zamanlarda farklılıklar göstereceği için bilgi kesinlik parametresi içinde tanımlamak mümkün görünmemektedir. Varlık sabitliği, bilgi ise değişimi işaret eder.

İnsan ile Allah arasındaki irtibatın temellendirilmesi bağlamında vahiy bazen ontolojik zemini dikkate alır. Ve her şeyi Allah'a nispet ederek açıklar. Bazen de epistemik unsuru dikkate alır. Ve kişinin başına gelenin yaptığı şey yüzünden olduğu vurgulanır. Bu noktada da Allah insan ilişkisinde de çok katmanlı bir ilişki ve anlam dünyası vardır.

İnsanın sorumluluğu bağlamında kader ise insanın yapıp ettiklerinin karşılığını alacağı zemin olarak işaret edilir. Kişiye kazandığından başkası yoktur (Bkz. Necm, 53/39). Buradaki kazanma ise kişinin iradi olarak yaptığı iyilikler ve kötülüklerin toplamı üzerinden elde edeceği gelecektir. Hayvanların kaderi, yaşadıkları sürece kendilerine verili olan yaratılışlarının gereğini yerine getirmeleridir. Yaptıklarının karşılığında ise sadece bu dünyada bir karşılık bulacaklardır. Ama insan, yaptıkları yüzünden hem bu dünyada ve hem de öbür dünyada/ahirette bir karşılık alacaktır.

Hiçbir zerrenin ilâhî iradede ve kudretten bağımsız var olma imtiyazının olmaması, ontolojik zeminde mutlak bir doğruyu işaret eder. Allah yeri ve göğü kuşatmıştır, ilkesi bunu açık bir şekilde gösterir. Allah'ın yerin, göğün ve içindekilerinin nuru olduğunu beyan eden vahiy, her iş, oluş ve olayın ilâhî takdir üzere gerçekleştiğini açıkça beyan eder. O'ndan bağımsız bir alan ve birim olmadığı için her şeyi bilen, belirleyen ve takdir eden de O'dur. İnsana bir özgürlük alanı verilmesi, insanın kendi iktidar alanını oluşturması, irade beyanında bulunması, takdir gücü elde etmesi, bilgisi ile tasarım yapabilmesi de bu takdir üzere oluşu da kaderidir...

Takdir; bir şeyin mahiyet ve niteliklerinin yanı sıra var oluş zamanı ve mekânını belirlemektir. Takdir bu anlamı ile kader ile eş anlamlı olup onun yerine kullanılabiliyor.

Allah, her şeyi amacına uygun bir şekilde yaratmış, tabiatını belirleyip hedefine doğru yöneltmiştir (Bkz. Âla, 87/2-3). Allah'ın aya ve güneşe menziller koyması, insanların yaratılışını, rızıklarını, yaşayacakları zaman dilimini, ölüm vakitlerini tayin etmiştir. Birçok surede benzer âyetler geçmektedir (Bkz. Vakıa 56/60). Varlığın üzerine bina edildiği her yasanın sahibi de Allah'tır. Vahiy bize bolca örnekler üzerinden konuyu aktarır...

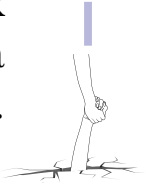
Kader mevzuunun en temel tartışma alanı, "Her şeyi bilen ve yapan Allah ise mutlak anlamda o zaman insan niye sorumlu tutulmaktadır?" Bu yaklaşım biçimi ontoloji ile epistemoloji arasındaki ayrımı kavramamaktan kaynaklanmaktadır. İnsana irade bahşedilmesi, onun iradî tavır sergilemesi zaten onu sorumlu kılmaktadır. Elbette ki bu iradî tavrı ontolojik zeminde kendine ait bir güce istinat edilemez, bilakis, ilâhî kudretin kendisine sağladığı bir zeminden hareketle bunu gerçekleştirir. Meseleyi özetle belirginleştirecek olan ise; insanın sorumlu bir varlık olarak imtihan edilmesi de onun kadridir. Bu kader ona irade verilmesini, gücünü ve aklını kullanarak bilgi ile eyleme geçmesine zemin oluşturmaktadır. Bu yüzden hesaba çekilecektir.

Mukadder kavramının takdir ve kader ile ilişkisi bütünlük ilişkisi bağlamında ele alınmalıdır. İnsan ile Allah arasındaki irtibatın temellendirilmesi bağlamında vahiy bazen ontolojik zemini dikkate alır. Ve her şeyi Allah'a nispet ederek açıklar. Bazen de epistemik unsuru dikkate alır. Ve kişinin başına gelenin yaptığı şey yüzünden olduğu vurgulanır. Bu noktada da Allah insan ilişkisinde de çok katmanlı bir ilişki ve anlam dünyası vardır. Örneğin; iyilik yaptığınız her zeminde Allah yaptı demenin önerildiği, insanın mütevazı kişiliğine yapılan vurguda belirginleşir. Ancak kötülük yapıldığında ise bunu insana has kılarak onun yaptığı vurgulanır ve sonucun kendi yaptıklarının bir bedeli olduğu belirtilir.

Kader, takdir ve mukadder olanın yegâne belirleyicisi olan Allah, insana sorumluluk sahibi olacağı bir alan tayin ederek onun davranışlarının kendi sorumluluğunda olduğunu beyan eder. Bu çerçevede içinde insanın

Kendisine mahsus kılınan özgür alanda tercihlerinden dolayı hesaba çekilecek olan insan, karşılaştığı şeylerden değil, karşı karşıya kaldığı durumlara yönelik verdiği tepkiden hesaba çekilecektir.

”

Allah ile ilişkisini ona samimi bir yönelme ve kendisini imtihana tabi kıldığında ise namaz ve sabır üzere oluş ile iyiye doğru yönelimini garanti altına alma/mukadder kılma arayışını sürdürmelidir. Her iyiliğin Allah'tan olduğuna yönelik vurgu ile her kötülüğün insana mahsus oluşuna yapılan vurgu, Allah'ın kötülüğe asla değer vermediğini, insana tanınan özelliği sayesinde insan müdahalesi sonucu oluşan bir durum olduğunu işaret eder.

Tabii ki iyi ve kötü kavramlarının ancak insan söz konusu olduğu zaman anlamlı olacağını belirlemek temel bir yaklaşımı içerir. "Allah, mahza hayırdır." denirken kastedilen şeyi doğru anlamak şarttır. Tam bu noktada insan ile ilgisi bağlamında kötülük ve karşılığı adalet kavramının tecellisi açısından ele alınmalıdır. Bu durumun kendisi de insana yapılan bir iyiliğin tezahürüdür. Eğer insan ruhu sonsuz bir karaktere sahipse, yaptığı kötülüklerin tam karşılığını ödemesi sürekli bir vicdan yarısı olacaktır ve hiçbir zaman tam olarak mutlu olmayacaktır. İnsan çoğu kez yaptığı bir hatanın bedelini ödediğinde rahatlar, sakinleşir. Bu da insan psikolojisinin kurucu özelliğidir. Her kavramın, özlem, sevgi, hasret, acı, merhamet ve benzeri kavramların ulûhiyet ile beşeriyet arasındaki korelasyonunu doğru anlamadan anlamına vakıf olunamaz!

İnsan, kendi kaderini yazarken, bu yazma esnasında ilâhî kaderin bir izdüşümü olarak gerçekleştiğini bilmenin derin idraki ile sürekli bir hamd/şükür üzere oluşunu mukadder kılar. Buradaki takdir, kulun şükür hali

üzere sabitkadem oluşunun ödüllendirilmesidir. Yani kader mevzuu bizim/insanın özgürlük alanını ortadan kaldırmaz! Bilakis ona özgürlük alanını bahşeder. Bu yüzden meseleyi doğru anlamak ve ona göre tavır geliştirmek elzem hale gelmiştir.

Modern düşüncenin ürettiği özgürlük kavramının mutlak anlamının yaşamda bir karşılığı yoktur. İnsan, çevre şartlar tarafından kuşatılmıştır. Neredeyse hiçbir şeyi kendisinin belirleyemediği bir gerçeklik düzleminde mutlak bir özgürlüğü savunmak sadece yanıltıcı ve insanı kahredici bir noktaya sürüklemekten öte bir işe yaramayacaktır. Kendisine mahsus kılınan özgür alanda tercihlerinden dolayı hesaba çekilecek olan insan, karşılaştığı şeylerden değil, karşı karşıya kaldığı durumlara yönelik verdiği tepkiden hesaba çekilecektir. Bu yüzden insan, kendi sorumluluğunu arka plana atarak kendini kurtarma arayışına girmemelidir.

Mukadder olanın bir süreç içinde işlevselleştiğini de dikkate almayı öğrenmeliyiz. İman ve küfür üzere bir hayatı sürdürmek insanın tercihlerinin ardı ardına bir sürekliliği sürdürmesi ile ilişkili ve ilintilidir. Fıtratına uygun, samimiyetini muhafaza eden, hep olumsal olmayı ve iyilik yapmayı önceleyen bir kul, iman üzere yaşamını sürdürmeyi mukadder kılarak varlığının anlamını tezahür ettirerek kurtuluşunu garanti altına alır.

Ama küçük hataları süreklileştiren, büyük hatalara kapı aralayan, tövbe etmeyi unutan ve büyük günahları da süreklileştirerek kalbini karartan biri de hüsrana uğramayı mukadder kılmıştır. Sonucun ilâhî bilgide var olması, kişinin tercihlerini değişime uğratan bir özelliğe sahip değildir. Bu konuda da bilgi ile eylem arasındaki bağ ve etkileşim yeniden düşünülmei hak eder.

Meseleleri salt kavramsal düzlemde ele aldığımızda kader, takdir ve mukadder olanın her varlık zemininde kendine has bir biçimi ile tezahür ettiğini söylemek mümkün olur. Kader, ilâhî kudretin tecellisi bağlamında ele alınmalı, olup biten her şeyin ilâhî kudret üzere gerçekleştiğini bilerek salt *Âlemlerin Rabbi olan Allah'a* sığınmalı ve O'na kulluk etmeyi kendine şiar edinmeli ki kurtuluşa ermeyi başaracak bir takdire muhatap olsun...

Tarihte kader konusunda oluşan tartışmaların farklı epistemelerin üretimi olan düşüncelerin İslâm düşüncesi ile karşılaştığı zeminde oluşmuştur. Tepkisel bir cevap üretme çabaları, sürekli bir tartışmayı da beraberinde taşımıştır. Kader mevzuu, mevcut bakışı değiştirerek ele alındığında sanıldığının ötesinde rahatlıkla idrak edilebilecek bir zemine sahiptir. İnsan yeter ki öğrenmeye açık bir yapı üzerinden meseleyi ele alabilecek bir basireti kuşansın...

KISSADAN
HİSSE

Allah'ı Ticaretine Ortak Kılmaz,
O Verdikçe Başkalarına Vermek

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Sahâbe bu kadar malı nasıl kazandığını merak etmişler ve günün birinde birileri Abdurrahman b. Avf'a bunu sormuştu. Biz de aynı merak içerisindeyiz. Gerçekten Abdurrahman b. Avf bu malı nasıl kazanmıştı? Biri gelmiş ve bu özü sözü doğru tüccara şöyle bir soru sormuştu; "Ey Abdurrahman! Sen de ticaret yapıyorsun, biz de yapıyoruz. Senin geldiğin noktaya bak, bir de bize bak. Söyle misin Allah aşkına bu malı nasıl kazandın." Abdurrahman b. Avf bu soruya şöyle

cevap vermiştir: "Allah Resûl'ünü memnun edip, onun lisanından malımın bereketlenmesi için dua aldım. Allah'ı ticaretimin ortağı kıldım, ne kazandım, ne kazandımsa, onun yolunda harcamaktan geri durmadım. Pazarın hep en ilk gelen tüccarı oldum. Yani güneşi üzerime değil, ben güneşin üzerine doğdum. Hiçbir müşteri boş çevirmedim. Az kâra razı oldum, çok kârdan değil çok sürümünden kazandım."

* Gazzali, *İhya'ü Ulûmî'd-Din*, 2/99

Dinler Tarihinde Afetler

Prof. Dr. Mustafa Alıcı

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dini geleneklerin kutsal yazılarında zikredilen doğal afetler (özellikle tufan, salgın hastalıklar, yıkıcı depremler), ana hatlarıyla insanın inşa etmek istediği dini alem bağlamında dinamik dünyevi olaylar veya dünyasına yönelik “kozmetik uyarılar” veya doğrudan dindara ihtar niteliğinde verilen “fiziksel cezalar” şeklindedir.

Dinlerdeki temel amaç, muazzam ilâhî kudretin beşer üzerindeki tarihi aşan etkisini, ilâhî varlığın maddi alem hakkındaki anlık bilgisini ve hakimiyeti altındaki toplumların ibadet ve eylemlerini en iyimser boyutta her daim izhar ettirmek veya en kötümser anlamda ilâhî otoriteyi zinde tutmaktır.

Hint İnanç Coğrafyasında Metafizik İyi Varlıklar ile Kötü Varlıkların Ortasında “Dindarları Sarsıcı ve Korkutucu Güç İzharları” Olarak Afetler

Afetlerle ilgili en eski kutsal verilere sahip geleneklerden Hinduizm’de karmaşık Hindu ilâhlar sisteminin en önemlilerinden birincisi *Rab Brahma* (olumlu yönde yaratıcı), ikincisi *Vişnu* (statüko adına Koruyucu) ve üçüncüsü *Şiva* (olumsuz yönde felaket verici, yok edici ve yeniden yaratıcı) olarak bilinmektedir. Bunların yanında Güneş, Ay, rüzgâr, okyanus ve daha özelde deprem gibi doğal olay veya felaketleri kontrol eden dişil kuvvet yüklü *Durga* ve kötülük ve felaketleri bireylere indirgeyerek kaderlerine getiren *Lakşmi* gibi ikincil derecedeki önemli ilâhî varlıklar mevcuttur. Bunlara ilave olarak *Rab Krişna*, dünyada meydana gelen bariz tüm olumlu ve olumsuz olaylardan ismen haberdar olan onları kozmik aleme aktarıp Tanrı Brahma’nın sonsuz kudretiyle doğrudan ilişkilendiren yegâne metafizik varlıktır.

Neticede Hindu metinlerinde doğal afetler, tanrıların metafizik ve anlaşılabilir oyunları olarak son tahlilde sebep-sonuç ilişkisi içindeki Hindu kader inancı olan karma öğretisinin hüküm yargısına göre şöyle değerlendirilirler; yağmur yoksa ibadet edilmediği içindir ve buna bağlı baş gösterecek afet mesela bir deprem mutlaka insanlara zarar verecektir.

Hinduizmin yanında öğretilerinde (*dharm*a) “kalp”, “zihin” ve “ruh” üçlemesine odaklanan Budizm’in kurucusu Siddhârtha Gautama Budha (M.Ö. V. yüzyıl) ise bu dünyanın hem mahiyetini hem de hayatın kendisini bizzat felaketlerin kaynağı, ıstırap odağı ve en nihayetinde “acı ve elemnin gerçek sebebi” görmektedir. Budha, bilhassa heva ve hevesin efendisi (İblis) Mârâ ile türlü denemeler içinde karşılaştığı son sahne bütün alemini etkileyen bir afete dönüşürken Budha, bir yabancı incir ağacının altında aydınlanmasını sürdürmüş ve sadece sağ elini kaldırıp hafifçe aşağı doğru uzattığı parmağıyla toprağa (dünyaya) hafif bir şekilde dokunarak aleme sükûnet bahşetmiştir.

Bu bakımdan Budizm’e göre bu fani alemin afetlerinin kendisi değil Budha’nın bizzat onlara karşı tavırları olağanüstü olaydır. Budha’nın başından geçen her kutsal olay, başlangıçta onu şok edip sarsarken dünyayı da kökten titretip onun varlığı karşısındaki aciz duruma düşürmekteydi. Aydınlanan Budha ise artık sarsılmadan titremeden yürüttüğü ulvi hayatının her safhasında derin bir uyanış aşaması geçirirken, gafil dünya ise “fani” ve “örtüsü kalınlaşmış” olduğu için uyanması mümkün olmayan, “bu kabalığı” yüzünden düşüşü ve devrilmeleri kolayca hissedilmeyen bir ortama bürünmekte ve üzerinde yaşayanlar türlü türlü felaketlere sevk etmektedir. Felaketlerden kurtulmanın tek yolu, felaketlere boyun eğmeyen Budha’nın fanileri derinden sarsarak kendine getirmesini sağlayan “reçetelere” tam uymaktan geçmektedir”.¹

Neticede Budha’nın reçetelerine uyan Budistler “kötü ruh Mârâ’nın muhtemel oyunları” olarak gördükleri maddî dünyanın her felaketini ve ölüm, hastalık gibi fani her türlü olayı “olağanlaştıracak ve sıradanlaştıracak” şekilde davranmakta; felaketlere karşı öğretilerindeki şefkat, (karunâ), muhabbet (metta), ihsan (dâna) ve fazilet (punna) gibi karşılıklarla huzur ve sükûnet cevapları vermektedir. Kısa ifadeyle Budistler, inançlarının gereği olarak hiçbir şeyden korkmayan gerçekte “öğretilerden ürperen (damma-fearer) insanlardır.”²

Buda’nın fanileri Swâyambhūnath’taki bir yıkıntıdan kendilerini kurtulacak “reçeteleri” verecek bir Budist tanrısının heykeli çıkarılmayı tercih ediyor.

... kadim İsrail halkı için ilâhî bir azap olarak deprem, en basit formuyla kavmine karşı Tanrı Yahveh’nin kesin kararlılığının ve onlarda yarattığı korkunun “bir tecellisi” olarak kabul edilmektedir. Bu sorgulanamaz anlayışının dışındaki her türlü düşünce, gerçekte pagan bir inanç kabul edilirken aynı zamanda Rab Tanrı’nın sarsılmaz gücünün inkârı ve apaçık bir sapkınlık olarak görülmektedir.

Yahudi Geleneğinde Maddî Ödül ve Ceza İkileminde Manevî Kudret, Kınama ve Lütuf Geriliminde Afetler

İlâhî kökenli inanç sistemleri içinde Yahudilik, bu alemin en fazla vurgulayıp “teyit eden” ve metafizik olanları somut ve dünyeviye çevirebilen ve görülmeyen şeyleri görülebilir hale getirmekle kalmayıp onların sürekli “gerçek dünyada sağlamasını talep eden” yegane inanç sistemidir. Tevrat, Hz. Mûsâ’ya ilâhî emir ve yasaklar verildiği sırada Tanrı’yı rasyonel boyutlarıyla tecelli ettirdiği Sina Dağı’nın bu sırada bütün şiddetiyle sarsıldığını (Çıkış 19/18) belirtmektedir (Çıkış 19/18). Yine krallık dönemi peygamberlerinden Amos, İsrailoğulları’nın karşılaştığı doğal felaketleri, inançsız Sodom ve Gomore halkını yok eden büyük yıkımlarla özdeş görülecektir (Amos, 4/11). Özellikle depremler, normal zamanlarda bazen doğal felaketler olarak anlaşılırken (Hakimler, 5/4; Mezmurlar, 18/7; 29/6; Joel, 2/10; Amos, 8/8; Habakkuk, 3/6) aynı zamanda sosyo-politik kargaşa anlarında ise “ilâhî yargılama işaretleri” (İşaya, 29/6; Ezekyel, 14/4; Zekerya, 14/4) olarak algılanacaktır. Dahası İbrânî peygamberler (mesela Haggay), Tanrı Yahveh’nin Yahuda devleti döneminde tüm yabancı kralların tahtlarını altını üstüne getireceğini, yeri göğü, denizi ve karayı

“

Çağımız, aynı zamanda en ufak bir acının bile alabildiğine detaylandığı, salgın gibi yayıldığı, abartılı mitlerle anlatıldığı ve derinden sarsıntılarla hatırlandığı “anlık dertler devri” olarak anılmaktadır.

sarsacağı, buna bağlı olarak bütün ulusları korkudan titreteceği ve onların sonunda pes ederek değerli tüm eşyalarını İsrail krallığına teslim edeceklerini müjdelemektedir (Haggay, 2/5-7).

Netice kadim İsrail halkı için ilâhî bir azap olarak deprem, en basit formuyla kavmine karşı Tanrı Yahveh’nin kesin kararlılığının ve onlarda yarattığı korkunun “bir tecellisi” olarak kabul edilmektedir. Bu sorgulanamaz anlayışının dışındaki her türlü düşünce, gerçekte pagan bir inanç kabul edilirken aynı zamanda Rab Tanrı’nın sarsılmaz gücünün inkârı ve apaçık bir sapkınlık olarak görülmektedir. Öyle ki deprem, tıpkı şimşekler, gök gürültüsü ve fırtınalar gibi doğal afetler veya güneş tutulması veya kuyruklu yıldızların görünmesi gibi sıradan olmayan tabii olayların tamamı savaşçı karakterdeki “Yahve’nin azametli ve sınırsız kudretinin tecellisi” (I. Krallar, 19/11-12; İşaya, 6/4; Ezekeyel, 3/12-13), “Sina’daki Vahyin tecellisi” (Çıkış, 19/18), “ilâhî gazap” (Mezmurlar, 18/8; 104/8), “külli cezalandırma” (I. Samuel, 14/15; Amos, 9/1) ve “dünyanın sonunun habercisi” (Ezekeyel, 38/19-20) olarak betimlenmiştir.³ Mezmurlar ise Yahudi iman alanına mecazî bir afet algısı yüklemekte ve bilişsel açıdan imanı, “sarsılmayan ama sonsuza kadar ayakta kalabilen ve (tapınağın üzerine kurulu olduğu) Siyon Dağı gibi Rabbe tevekkül” olarak tanımlayacaktır (Mezmurlar, 125/1).

Nitekim Orta Çağ Yahudileri, Kasım 1570’deki İtalya Ferrara depremi ile orada yaşayan insanların (özelde Yahudilerin) günahları arasında yakın ilişki kurmaktadır. Rabbiler, Talmud’un “İsrail hesaba katılmadan bu alemde hiçbir dert ve ıstırap yoktur (B.T. Yebamot 62b)” öğretilerinden hareketle dünyanın en uca köşesin-

de yaşanan bir afetin bile aslında Yahudilerin dinden uzaklaşmaları, Tanrı’nın onun yüzü suyu hürmetine alemleri hareket ettirdiği müstakbel Mesih’e uygun hareket etmemeleri en önemlisi de ilâhî iradeye inatla direnmeleri sebebiyle meydana geldiğini düşünmektedirler. Neticede Rabbiler, afetleri “suskun Tanrı’nın gür sesi” olarak görürken, Yunan düşüncesinin etkisindeki Orta Çağ Yahudi filozofları ise onları “doğal olaylar” veya “tesadüflere bağlı felaketler” olarak anlamaktadırlar.⁴

Göksel Tanrı Krallığı- Yeryüzü Sezarın Krallığı İkileminde Hristiyan Geleneğinde Afetler

Her maddî olağanüstü olayı göksel anlayan Hristiyanlık (bilhassa Yeni Ahit) için depremler dahil doğal felaketler, İsa Mesih’in olağanüstü hayatı, haça gerilmesi ile yakın ilişki içinde görülmekte ve özellikle son günlerde tesis edilecek “göklerin krallığının habercileri” olarak

19. yüzyılda hazırlanmış bir illüstrasyon. North Wind Picture Archives.

değerlendirilmektedir. Mesela Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın haça gerilip gömüldükten sonra dirilmesi gibi ortaya çıkan olağanüstü olaylar (meleklerin görünmesi veya Hz. İsa'nın yeniden dirilişi) aslında insanları dehşete düşürüp korkutup titretmekte ve ölümler gibi onları sarsarak yere yıkmaktadır (Matta, 28/1-10).

“Baba Tanrı'nın haberi olmadan gökteki küçük bir serçenin bile yere konamayacağını” öğreten (Matta, 10/29) Hristiyanlık için afetler, aynı zamanda son günlerde yeniden gelecek olan İsa Mesih'in kuracağı Tanrı krallığının muazzam müjdecisi ve büyük alametleri hükmünde olup; manevî anlamda Rab İsa'nın gelişinin “ayak sesleri” ve her türlü şeytanî, gayri ahlâkî ve dinî “azgınlıkların biteceğinin habercisi” hükmündedir (Luka, 21/11).⁵

1 Kasım 1755 tarihli Lizbon depremi Avrupa'yı derinden sarsmıştı. Hristiyan din adamları için bu afet ile aslında “Lizbon, günahkârlar yüzünden cezalandırılmıştı”. O dönemde sürüp giden mezhep çatışmaları bile başka boyut daha kazanmış, Katolikler ve Protestanlar

... derinden bir bakışla afetler, dindar insanların günahları için ilâhî ceza veya bir inanç sınavı olarak değerlendirmenin ötesinde artık “olgunlaşmış doğaya sahip olan dünyada yetkin insanın bulunduğu” fikri akıllardan çıkmamaktadır. Dolayısıyla öğretilerin ötesinde tecrübe edilen afetler, dindar bireylerin özel yaşamlarını veya inançlı topluluklar içinde yeniden inşa etmeye yönelik çeşitli projelere bilgi akışı sağlayan dinamik bir güç olmaya devam edecektir.

arasında “sizin yüzünüzden deprem oldu” yargısına dönüşmüştü. Bunların ikisinin arasındaki deist aydınlanmacılar ise afetlere “doğal dinin olayları” olarak bakmaktaydılar. Immanuel Kant (Ö. 1804) ise eleştirel akla güvenerek günümüz sismolojisinde doğru kabul edilmeyen bir doğal afet teorisi formüle edecekti; “yeraltındaki sıcak gazlarla dolu devasa mağaralarda meydana gelen göçükler, depreme sebep olmaktadır”.

Günümüzde ise felaketler karşısında medenî refleksle dönüşen “Avrupa doğal tepkisi”, acının güncellenmiş, genişletilmiş ama seküler değerlerle donanmış farklı örnek modelleri sunmaya devam etmektedirler.⁶

Post/Modern Çağda Felaket Karşısında İnsanın Acıyı Abartarak Yansıtan Travmalar

Çağımız, aynı zamanda en ufak bir acının bile alabildiğine detaylandığı, salgın gibi yayıldığı, abartılı mitlerle anlatıldığı ve derinden sarsıntılarla hatırlandığı “anlık dertler devri” olarak anılmaktadır. Bilhassa felaketlerin çemberinden geçerek ayakta kalan acıya maruz insan,

“ Din fenomenolojisindeki empatinin en somut belirtileri, bölgesel veya etnik önyargıların aniden ortadan kalkması, felaket bölgesine koşulsuz el uzatıcı acil seyahatler, afet yaşayan aileye yönelik konukseverlik, ortak dil tesisi ve dinî duyguları paylaşarak seyirci kalmadan özdeş insan ve özdeş mekân sakini olabilmektir.

yeniden hayat bulmayı amaçlar. Felaketler ise maddî kayıpların ötesinde derinden hayatları bölen ve travma olan her şeyi, her anı, canlı ve dinamik duyarlı araçlarıyla yaşayanlar tarafından verilerin kontrolsüz olarak toplayıp kurgulanıp veya başka acılarla bütünleştirilip bambaşka hikâyeye dönüştürülebilmektedir. Dahası bu insan için mezkûr felaketlerin mukaddesat ile bütünleştirilmeleri, toplumsal hatıratı veya tarihî abidelere dönüştürülmesi, felaketin yeniden kurgulanıp aktarılmasını kolaylaştıracaktır. Bu insan için felaket sonrası oluşturulan bireysel hikayeler, ortak paylaşılan tecrübeler olduğu takdirde iletilmesi, yeni kalıplara dökülmesi, etkili olması, özgün terim veya tabirlerle ifade edilmesi ve nihayetinde anlama odaklı unsurlara önem verilerek vurgulanması mümkün olabilecektir.⁷

Dahası paylaşılan tecrübeler, felaket sonrasında yeni bir kimlik verecek şekilde aynı zamanda kişinin hayatını “afet öncesi” ve “afet sonrası” olmak üzere ikiye bölecektir. Dinî gelenekler açısından düşünüldüğünde bu trajedi zamanı sonrasındaki dindarlar, kendi inançları bağlamında yeni dinî anlamlar çıkarabilirler. Söz gelişti dindarlar, bu tür kayıpları artık “herhangi bir ilâhî cezaya bağlamakta gönülsüz iken, yaşanan trajedinin aslında daha büyük ve ulvî ilâhî bir amacı olduğu fikrinde ittifak edebilirler. Daha özelde Hristiyanlar gibi Tanrı-insan ilişkisinde ilahi sevgiyi merkeze alan din men-

supları için her ayakta kalan felaketzedenin hissedebileceği tek şey, “umutla beklediği Tanrı’nın krallığında konuk olarak karşılaşıacağı ilâhî görkemden” başka bir şey değildir.⁸ Burada özellikle diğer seküler kuruluşların yanı sıra bir dine veya harekete mensup olan organizasyonlar, felaket sonrası projelerde ve sosyal dönüşümlerde ağırbaşlı anlayışları temsil ederek huzur verici roller üstlenebilmektedir.⁹

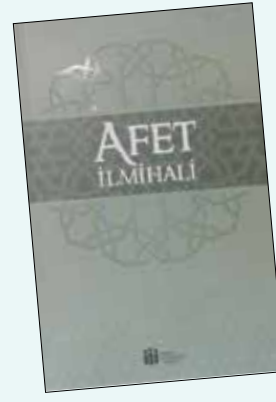
Bilişsel dinler tarihine göre günümüz, “felaket şoku ve empatinin” alabildiğine aynı ölçüde örtüşebildiği yani bilinçli dengelenebildiği ender zamanlardandır. “Şok”, felaketler karşısında beşer tarafından kısa süreli yaşanan yanıtları oluştururken “dramatik” ve “heyecan verici felaketler, bilhassa sosyal medya görüntüleri yoluyla hızla yayılabilen, korkunç zayıat istatistikleri ile şok artıcı kullanımlarla insanları acil yardım çabalarına ve empatiye teşvik edici etkisi bulunan, insanî ihtiyaçlarındaki kopuklukları giderici, yeniden inşa edici, maddi sponsorluk sağlayıcı ve kusursuz olmasa da motive edici karakterdedir. Öte yandan “empati” felaket yaşayan diğer kişiyle özdeşleşmeyi çalıştırmak üzere “o, ben olabilirdim” hissini uyandırmak için vardır. Din fenomenolojisindeki empatinin en somut belirtileri, bölgesel veya etnik önyargıların aniden ortadan kalkması,

felaket bölgesine koşulsuz el uzatıcı acil seyahatler, afet yaşayan aileye yönelik konukseverlik, ortak dil tesisi ve dinî duyguları paylaşarak seyirci kalmadan özdeş insan ve özdeş mekân sakini olabilmektir.¹⁰

Neticede kognitif dinler tarihine göre afetler, çeşitli inanç sistemlerinde ilâhî trajedi olarak fatalist bir anlayışla Tanrı- insan ilişkisi bağlamında anlaşılrsa da son kertede dinlerin temel sosyal yapıları bağlamında mutlaka mezkûr dinlerin yardımlaşma, dayanışma ve sosyal eylemleri çerçevesinde algılanmaktadır. Hatta daha derinden bir bakışla afetler, dindar insanların günahları için ilâhî ceza veya bir inanç sınavı olarak değerlendirmenin ötesinde artık “olgunlaşmış doğaya sahip olan dünyada yetkin insanının bulunduğu” fikri akıllardan çıkmamaktadır. Dolayısıyla öğretilerin ötesinde tecrübe edilen afetler, dindar bireylerin özel yaşamlarını veya inançlı topluluklar içinde yeniden inşa etmeye yönelik çeşitli projelere bilgi akışı sağlayan dinamik bir güç olmaya devam edecektir. Özellikle Post/modern dönemde çeşitli dinî gelenekler, güncellenmiş ve geliştirilmiş afet görüşleriyle, dindarlarını doğal felaket riskine karşı maddî ve manevî çok boyutlu önlemler almaya; travma, hasar ve can kaybını en aza indirmenin yollarını aramaya teşvik etmektedirler.

- 1 Eugen Curtin, “Thus Have I Quaked: The Tempos of Buddha’s Vita and The Earliest Buddhist Fabric of Timelessness (The Buddhas Earthquake II)”, *Figuration of Time In Asia*, ed. Dietrich Boschung, München: Fingk, 2012, 21-54.
- 2 Jeffrey Samuels, “Buddhist Disaster Relief: Monks, Networks, and the Politics of Religion” *Asian Ethnology*, 75/1 (2016), 53-74.
- 3 Eliyahu Arie, “Earthquake”, *Encyclopedia of Judaica- Second Edition*, ed. Fred Skolnik, New York- London MacMillan, c. VI, 82.
- 4 Johanna Weinberg, “Voice of God: Jewish and Christian Responses to the Ferrara Earthquake of November 1570”, *Italian Studies*, 46 (1991), 69-78.
- 5 Weinberg, 70-81
- 6 Daniel Leonhard Purdy, “Adam Smith and the Chinese Earthquake” *Chinese Sympathies: Media, Missionaries, and World Literature from Marco Polo to Goethe*, Cornell University Press, Ithaca, 2021, 220- 242.
- 7 Sunday M. Moulton, “How to Remember”, *Human Organization Special Issue: Applied Anthropology of Risk, Hazards, and Disasters*, 74/4 (Winter 2015), 319-322.
- 8 Moulton, “How to Remember”, 324-326.
- 9 R. Michael Feener - Patrick Daly, “Religion and Reconstruction in the Wake of Disaster”, *Asian Ethnology- Salvage and Salvation: Religion and Disaster in Asia*, 75/1(2016), 192.
- 10 Emma Dwight, “Adop A Disaster- Shock, Empathy, and International Responses to the Natural Disaster”, *Harvard International Review*, 36/4 (Summer 2015), 17-18.

Afet İlmihali

Muhteva eser hayat döngüsünün bir parçası olan afetleri farklı yönlerden incelemektedir. Hadis ve siyer kitaplarına bakıldığında Hz. Peygamber’in (sas) ashâbını özellikle afet ve musibetlere karşı bilinçlendirmeye son derece önem verdiğini, bir musibetten başka musibetlerin çıkmasına fırsat verilmemesini öğütlediğini ve musibetlerin ardından rahmet geldiğini rahatlıkla okunabilir. Kitap farklı yazarlar tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Doç. Dr. Mustafa Bozkurt, İslam Düşüncesinde Tedbir ve Tevekkül İlişkisi; Prof. Dr. Veysel Özdemir, Afet Dönemlerinde İnfak; Doç. Dr. Harun Bekiroğlu, Afet Dönemlerinde Sözle ve Fiille Allah’a Sığınma: İstiğfâr ve Tevekkül; Prof. Dr. Yusuf Batar, Afetlerin Öğreticiliği veya Musibetlerin Nasihati; Dr. Öğr. Üyesi Selahattin Yıldırım, Hz. Peygamber’in Afet Zamanlarındaki Tutumu ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih Zengin, İslam Tarihinde Salgın Hastalıklar ve Diğer Doğal Afetler başlıklı yazılarını kaleme almışlardır.

Müslümanlar bela ve musibetlere teslim olmaya rıza göstermemeyi Hz. Peygamber’in (sas) gösterdiği yol üzere takip etmeli, kaderde ne varsa o olur mantığıyla hareket etmemesi gerektiği çerçevesinde hazırlanmıştır. Bilakis daha önce yaşanmış musibetleri incelediğimizde Müslümanlar mücadele etmiş, afet ve musibetlerin tekrar yaşanmaması için önlemler almış, hazırlıklar yapmış, ortaya çıkması durumunda da bertaraf edilmesi için çaba sarf etmiştir. Hz. Peygamber (sas) emir ve tavsiyeleri ile ashâbına bu konuda rehberlik etmiştir. Bugün ise toplumlar afetler öncesi, afetler dönemini ve afetler sonrasını birer ayet olarak okudukları ve ona göre hareket ettikleri takdirde en az zayıatla atlatmayı başarmış olacaklardır.

Hazırlayan: Merve Yıldızbaşı

Bir Hadisât Âyeti Olarak Deprem

Muhammed Emin Yıldırım

Siyer Vakfı Kurucusu, Araştırmacı-Yazar

Öncelikle bilelim ki her şey ama her şey Allah'ın (cc) bir âyeti olduğu gibi depremlerde Allah'ın birer âyetidir. Üzerinde yaşadığımız bu yer kürenin canlılığını devam ettirebilmesi için depremleri Allah (cc) bir kadere yani yasaya bağlı olarak planlamıştır.

O planı ve o yasaları bilip, ona göre tedbir alanlar bu depremlerden az ya da hiç denilecek bir şekilde etkilenirler. *Dolayısı ile kötü olan deprem değil kötü olan o depreme karşı gerekli tedbirlerin alınmamasıdır.* Evet, bazen bazı hadiseler tedbir üstü de olabilir ama bunlar istisnâî durumlardır. Bizim yapmamız gereken her âyeti doğru okumak olduğu gibi deprem âyetini de doğru bir şekilde okumaktır.

Malum, İslâm'ın ilk emridir okumak... Ama nasıl? **“İkra! Bismi Rabbikellezî halak”** yani **“Yaratan Rabbinin adıyla oku!”** Ne okuyacaksan *besmeleli* yani Allah adına ve Allah namına, Allah'ın koyduğu yasalar, kanunlar çerçevesinden oku...

Hal böyle olunca biz, sadece Kur'ân'ı okumakla mükellef değiliz; önümüzde 4 kitap var ve biz bu 4 kitabı Allah adına ve Allah namına okumalıyız.

Nedir bu 4 kitap? Bu kitaplar:

1. **Âyât-ı Kâinat veya Âyat-ı Âfâk**
2. **Âyât-ı İnsan veya Âyât-ı Enfüs**
3. **Âyât-ı Hadisât veya Âyât-ı Makdûrat**
4. **Âyât-ı Kur'ân veya Âyât-ı Mestura**

İşte bu dört kitaptan üçüncüsü **Âyât-ı Hadisât/Hadiseler Âyetleri**'dir. Etrafımızda olup biten olaylar, her gün şahit olduğumuz yüzlerce, hatta binlerce hadiseyi; bize nâzil olan birer âyet olarak anlamalı, bize gönderilmiş mesajlar olarak algılamalı ve onları “besmeleli” olarak yani Allah adına ve Allah namına okumaya gayret etmeliyiz.

Dünyayı bir çekirge sürüsü kaplasa, bir deprem olsa, bir sel olsa, bir yangın olsa, farklı doğal bir afet olsa, bir göktaşı düşse, corona gibi bir salgın olsa veya başka bir hadise vuku bulsa, her ne olursa olsun biz bunların hepsini **“İkra! Bismi Rabbikellezî halak”** emrinin bir gereği olarak okumalıyız.

6 Şubat Depremi

Şubat ayında yaşadığımız ve acısı ilk gün gibi yüreğimizde olan deprem hadisesi de böyle bir hadisât âyeti-tidir. Peki biz bu âyeti gerçekten hakkıyla okuduk mu? O günden bu güne birçok insan deprem hakkında onlarca, hatta yüzlerce okuma yaptı. Yorumlar yapıldı, birçok değerlendirilmelerde bulunuldu ve yapılmaya da devam edecek... Asıl mesele bir hadisât âyeti olan deprem, Allah adına ve Allah namına, O'nun (cc) bizden istediği şekilde okunabildi mi?

Nasıl okumalar yapıldı? Mesela birileri her zaman olduğu gibi faturayı kadere kesti. *“Ne yapalım kaderimiz bu, deprem ülkesiyiz, ne yaparsak yapalım, bunu üzerimizden atamıyoruz, o zaman kaderimize razı olalım”* dedi.

Birileri depremi reklama, şova, her ne ise tabelası, tabelasının marka değerini arttırmaya bir vesile kıldı. Acılar

yürek yakarken tabela yarışları yapıldı. *“Sen az yaptın, ben çok yaptım, siz yoktunuz, biz vardık.”* kavgası verildi.

Birileri o kadar ağır acılar varken meseleyi siyasî şova dönüştürdü. Kimi, buradan devleti nasıl döverim onun peşine düştü; kimileri buradan muhalifleri nasıl boğarım onun hesaplarını yaptı.

Birileri ilk günlerde insanlar daha meselenin şokunu atlatamamışken talana, soyguna, hırsızlığa kapılar açtı. Birileri de buradan bir iç karışıklık çıkarabilir miyiz onun hesaplarını yaptı.

Ancak çok az insan hepimizde derin acılar ve izler bırakan bu deprem hadisesini bir *hadisât âyeti* olarak anladı ve böyle okumaya gayret etti.

Nasıl Okumalı?

Eğer biz depremleri bir hadisât âyeti olarak okuyabilirsek hemen şu 4 hususu tespit edebiliriz:

1. **Deprem, toprağın sinyalidir.**
2. **Deprem, kıyametin habercisidir.**
3. **Deprem, kendimize gelmenin bir imkânıdır.**
4. **Deprem, menfaatin değil merhametin hâkim kılınmasının bir vesilesidir.**

Birer cümle bile olsa bu dört mesajı bir anlamaya çalışalım.

Deprem, toprağın sinyalidir.

Allah (cc) her şeye bir yasa, kader, kanun koyduğu gibi toprağa da bir yasa koymuştur. Nasıl ki bir insan yüzme bilmez, dalgalar boyu aşarken bir denize girer boğulursa, fay hattı üzerine bir bina kurar ve binayı da 7-8 şiddetine dayanıklı yapmazsa yıkılır. **Dolayısı ile deprem değil ihmal yıkar, tedbirsizlik zarar verir.** Hal böyle olunca ihmali ve hatası olan herkes; fertten devlete, müteahhitten belediyeye herkes suçludur. Toprak kendi hakkı olan bir şeyi eninde sonunda haksızca

kullanandan alır. O zaman olması gereken tedbirdir ve tedbir olarak bu konuda adımlar atmaktır.

Hatırlanacağı üzere 24 Ocak 2020'de Elazığ depremi oldu. O depremin ardından bilim adamları açıklamalar yaptılar. *“Elazığ depremi ile fay hareketlendi, yakın bir zamanda Maraş ve civarında deprem olabilir!”* dediler. Aradan 2 sene geçti, peki tedbir açısından ne yapıldı? Ne yazık ki istenilen düzeyde gerekli tedbirler alınmadı. Şimdi aynı bilim adamları Bingöl-Karlıova'yı işaret ediyorlar; İstanbul'u işaret ediyorlar; peki ne yapılıyor? Yine maalesef hepimizi sevindirecek boyutta bir şeyler yapılmıyor. Yapılmayınca da sorumluluğu kadere, ya da başka şeylere yükleyerek işin içerisinden çıkamayız. Olması gereken toprağın bu sinyalini doğru okumak ve gerekli adımları atmaktır.

Deprem, kıyametin habercisidir.

Kıyamet deyince biz üç kıyameti hatırlamalıyız:

- **Ferdî Kıyamet**
- **İçtimaî Kıyamet**
- **Kevnî Kıyamet**

Ferdî Kıyamet:

Kişinin kendisinin ölümüdür. Ölüm de bir nevi kıyamettir. Hatta Nasreddin hocanın dediği gibi *“Hanım ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamettir.”*

İçtimâî Kıyamet:

Toplumsal kıyamettir. Yaşanan toplumda tesis edilip korunması gereken değerlerin ihmalinden dolayı ortaya çıkan sorunlar bir nevi kıyamet gibidir. Bu konuda Efendimiz (sas), bize çok net bir mesaj verir. Bedevînin biri gelir ve kıyametin ne zaman kopacağını sorar. Bu yurur ki: **“Emanet zâyî edildiği zaman kıyameti bekle!”** Bedevî bu cevabı tam anlayamaz ve bir daha sorar: *“Yâ Resûlallah! Emanet nasıl zâyî olur?”* Cevaba dikkat edelim; buyurur ki: **“Yönetim, idare işleri ehil olmayan kimseye verildiğinde emanet zâyî olur; emanet zâyî olduğunda da kıyamet kopar!”** (Buhârî, “Rikak”, 35)

Kevnî Kıyamet:

Asıl kıyamet budur ve bu büyük kıyamettir. Bu büyük kıyametin ne zaman kopacağını Allah’tan başka kimse bilemez. Bu bilgi sadece Rabbimiz’in katındadır. Hatırlanacağı üzere meşhur Cibril hadisinde, Cebrâil (as), Efendimiz’e: *“İman’ı, İslâm’ı ve İhsan’ı”* sormuş, Efendimiz (sas) hepsinin cevabını vermiş, dördüncü soru olarak, **“Peki, Kıyamet ne zaman kopacak?”** diye sormuştu. Efendimiz (sas) bu soruya nasıl cevap vermişti? **“Kendisine soru yöneltilen, bu konuda sorandan daha bilgili değildir.”** Bunun üzerine Cibril (as) **“O halde alâmetlerini söyle!”** demiş; Hz. Peygamber’de alametlerinden bazılarını saymaya başlamıştı.

Orada ve başka hadislerde sayılan kıyametin alametleri, mü’minler için bir hazırlık mesajı taşımaktadır. Hadislerde onlarca alametlerinden bahsedilir ki, bu alametlerin küçük olanlarının hemen hemen hepsi ortaya çıkmıştır. Kıyamet alametlerinden biri de Efendimiz’in (sas) vefatıdır. O (sas) vefat ettiği anda sahâbe *“Tamam kıyamet artık kopacaktır!”* demeye başlamışlardır. Bu kıyamet alametlerinden biri de malum, depremlerin sıklaşmasıdır. Şu an zaten bu süreci yaşamaktayız.

Deprem, kendimize gelmenin bir imkânıdır.

İnsanız, unutmak bizim yaratılışımızın bir parçası ve biz de ne yazık ki unutuyoruz birçok şeyi... Deprem bize mülkün yegâne sahibinin kim olduğunu hatırlatıyor. Hz. Peygamber (sas) bir hadisinde: **“Ahlâksızlıklar ortaya çıktığı zaman yer sarsılır!”** (Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, 7/280) buyurmaktadır.

Ahlâksızlık sadece belli bir alana sıkıştırılacak bir şey değildir; adam kayırma, rüşvet, torpil, ihaleye fesat karıştırma, haksızlık, hukuksuzluk, adaletsizlik ve daha nice hal, ahlâksızlıktır. Bunlar bir yerde fazlalaşınca toprak sarsılır ve üzerindeki haksızlıkların hakkını orada yaşayanlardan alır. Eğer biz bu mesajı doğru anlarsak, kendimize gelir; hayatlarımızda var olan her türlü ahlâksızlıktan arınmanın gayretini veririz.

Deprem, menfaatin değil merhametin hâkim kılınmasının bir vesilesidir.

Toplumu derinden sarsan büyük afetlerde en önemli mesele merhamettir. Merhametin dini, dili, ırkı, coğrafyası yoktur. Kendini insan gören her kalpte olması gereken asıl bir duygudur. Birinin cenazesine oturup ağlamak için onu tanımanız mı gerekir? Birinin göz yaşını silmeniz için onun akrabası olmanız mı gerekir? Birinin acısını dindirmeniz için onunla aynı mezhebi aynı meşrebi paylaşmanız mı gerekir? Asla!..

Merhamet, asıl böyle zamanlarda zirvelere çıkması gerekir. Dolayısı ile eğer biz depremi bir hadisât âyeti olarak anlasak o zaman böyle bir durum ortaya çıktığında her zamankinden daha fazla merhameti kuşanırız.

Hiz. Peygamber (sas) ve Deprem

Bazı kaynaklarda aktarıldığına göre Medine’de insanların hissedip korkuya kapılacakları düzeyde bir deprem olunca Peygamberimiz (sas): **“Hiç şüphesiz, Rabbiniz sizi hoşnut olacağı duruma döndürmek istiyor. Öyle olunca, siz de O’nun rızasını isteyiniz!”** buyurdu (Bk. Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musanef*, 2/472).

Efendimiz’in (sas) burada belirttiği **“Allah’ın (cc) rızası”** başka hadisler dikkate alındığında *“sebepler daire-sinde tedbir ve hakkıyla tevekkülü kuşanmak”* olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısı ile depremler karşısında mü’mince duruşun bu olduğu hiç unutulmamalıdır.

Hiz. Ömer (ra) ve Deprem

Hicretin 20. yılında, Hiz. Ömer’in hilafetinin 7. yılında Medine’de bir deprem olur. Deprem şiddetle yeri sallarken, Halife Ömer, secdeye kapanır ve gözyaşlarını döker. Sonra toprağa hitaben: *“Sakin ol ey toprak! Yoksa ben adaletsizlik mi ediyorum? Yoksa sen Ömer’in hatalarının yüzünden mi sarsılıyorsun!”* demeye başlar...

Ufku, ızdırabı, yüreğinin yangınına görüyor musunuz? Hiz. Ömer, kimselere bir şeyi fatura etmiyor, insanlık tarihinin peygamberlerden sonra en adil insanı, acaba bu sarsıntı benim yüzümden mi oldu diyor. Hiz. Ömer bu depremin ardından insanlara bir hutbe verdi. Süfyân b. Üyeyne, Abdullah b. Ömer’den naklettiğine göre o hutbede Hiz. Ömer şöyle demiştir: *“Ne çabuk bidatler ihdas ettiniz! Vallahi eğer bunları terk etmezseniz ve bunun üzerine depremler tekrar ederse emin olun aranızdan çıkıp gideceğim!”* Hiz. Ömer (ra) halife olarak olan-bitenden kendini sorumlu tutuyor ve böyle bir tavır ortaya koyuyor.

Hiz. Ömer’in bu duruşunu iyice anlayabilmek için şu örneğe de bakmamız gerekir. Onun döneminde, 18/640 yılında Medine ve çevresinde *Ramâde* adı verilen bir kıt-

lık yaşandı. Vahşi hayvanlar dahi yerleşim yerlerine gelmeye başlamıştı. Hatta koyununu kesen insanlar onun derisini yüzerken susuzluktan etinin morardığını gördüğü zaman tiksinip atıyor ve kuru ekmek yiyorlardı. Rüzgârın esmesiyle birlikte kuraklığın etkisiyle toprağın kül gibi savrulması sebebiyle bu yıla “kül” anlamına gelen “ramâde” adı verilmişti. O zorlu günlerde Hiz. Ömer, ilk yağmurun yağmasıyla birlikte insanların bolluğa kavuşacağı ana kadar süt, et ve yağ yemeyeceğine dair yemin etti ve bu yeminini tuttu. Nihayet pazara bir tulum yağ ile bir kırba süt gelince Hiz. Ömer’in kölesi bunları satın aldı ve Hiz. Ömer’in yanına geldi. Hiz. Ömer onun fiyatının yüksekliğini duyunca, fiyatını yükselttiğini ifade ederek sadaka olarak vermesini istedi. İsraktan yemediğini ifade eden Hiz. Ömer, halkın halinden başka bir hal yaşaması durumunda onlarla doğru bir şekilde ilgilenmiş olmayacağını dile getirdi. Hiz. Ömer, valilerine mektup yazarak Medine çevresindeki insanlara yardım etmelerini istedi. Ondan sonra insanları yağmur duasına çıkı. Hiz. Abbas da onunla birlikte çıktı. Hiz. Ömer namaz kıldıktan sonra şöyle dua etti: *“Allah’ım! Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım isteriz. Allah’ım! Günahlarımızı affet. Bizleri rahmetinden mahrum bırakma ve bizden razı ol!”* Onlar daha evlerine varmamıştı ki yollar sularla dolup taşı.

İşte olması gereken depremleri birer hadisat âyeti olarak okuyabilmek ve kimselere havale etmeden Ömerî bir tavır ile kendimizi meselenin sorumlusu tutup ona göre bir muhasebe yapabilmektir.

Eğer depremleri böyle okuyabilirsek;

Ölümlerden hayatlar.

Musibetlerden rahmetler,

Acılardan güzellikler,

Şerlerden hayırlar,

Hastalıklardan şifalar çıkarabiliriz.

Mevlâ böyle anlayabilmeyi bizlere nasip eylesin. (âmin)

Çokça Sorulan Bir Soru

Deprem gününden itibaren manevî bir boşluktayım, bu halden ben nasıl kurtulabilirim?

Deprem bölgesinde o derin acıyı yaşayan bütün kardeşlerimize bir kez daha Allah'tan selamet ve atıfet diliyoruz. Vefat edenlere rahmet, yaralılarımıza şifa, kalanlarımıza selamet diliyoruz.

Öncelikle şu hakikati unutmayalım, gerçekten çok ama çok derin acılar yaşandı. İmtihan ve kayıplar büyük olduğu için bunların bir an giderilmesini beklemek de doğru değildir. Ancak ne olursa olsun Allah'ın izni ile toparlanacak ve geride kalanlar olarak sorumluluklarımızı yerine getireceğiz.

Hatırlanacağı üzere Covid-19 sürecinde de farklı bir durum yaşamıştık. İnsanın alıştığı, her gün yaptığı, belli bir plan ve program dairesinde yürüttüğü hayatı, bir anda bambaşka bir değişikliğe uğramıştı. Zayıf yaratılışlı insanlar olarak bu durumdan etkilenmemiz çok normal bir durumdur.

Şu an daha derin acılar yaşanıyor; yakınlarımızdan vefat edenler var, evlerimiz yıkıldı veya hasarlı, çoğu insan çadırlarda veya konteyner kentlerde, birçok insan doğup büyüdüğü toprakları terk edip başka şehirlere geldi. Dolayısı ile bu yaşananların bizde bir maddî ve manevî sarsıntılara yol açması dediğimiz gibi bir noktaya kadar normal karşılanabilir. Ama bu sürecin iyi yönetilmesi ve artık bazı adımların atılması gerekir.

Karekodu akıllı telefonunuzdan okutarak Muhammed Emin Yıldırım Hocamızın ***Deprem ve Afetlere dair tüm derslerini*** izleyebilirsiniz.

Yapmamız gereken 10 önemli adım var?

- ▶▶ 1. *Düzeleceğimiz yönünde asla umudu kaybetmeyip yeniden umut ve moral kendimize aşılayacağız.*
- ▶▶ 2. *Kimsenin bizim morallerimizi bozmasına ve umutlarımızı kırmasına asla fırsat vermeyeceğiz.*
- ▶▶ 3. *İmtihanımız ile barışıp, bu imtihanımızı yönetmenin yollarını arayacağız.*
- ▶▶ 4. *Yüreğimizdeki fırtınaları dindirecek tek bir teselli limanımız Gafûr ve Tevâb olan Allah'tır; o halde Rabbimize iltica edeceğiz.*
- ▶▶ 5. *Bu imtihanların hikmetleri üzerinde tefekkür edip, gerekli dersleri çıkartacağız.*
- ▶▶ 6. *Bizden daha ağır imtihanları olan kardeşlerimize bakıp onlara dua edip, biraz kendimize oradan teselli vereceğiz.*
- ▶▶ 7. *Daha önceki ümmetlerin yaşadıkları imtihanları düşünüp, onlar üzerinden ibretler ve dersler alacağız.*
- ▶▶ 8. *Yeniden kendimize hedefler belirleyip, programlar çizip onları uygulamaya gayret edeceğiz.*
- ▶▶ 9. *O güzel şehirlerimizin manevî imarı için bize çok ama çok iş düşüğünü unutmadan o beldelerimizin bir an önce ayağa kalması için projeler üreteceğiz. Ayağı kaldırmak için de ayağa kalkmamız gerektiğini unutmayacağız.*
- ▶▶ 10. *Dünyanın geçiciliğine, ahiretin kalıcılığına iyice inanıp cennet hasreti ile kalan ömrümüzü hayır yollarında geçirmek için mücadele edeceğiz.*

Allah (cc) deprem bölgesinde tüm kardeşlerimizin yâr ve yardımcıları olsun.

Unutmayalım, tarihte böyle büyük ve acı olayların ardında hep güzel ve hayırlı değişim ve dönüşümler olmuştur. Eğer bu imtihanlarımızı iyice yönetebilirsek, tarihe bir kez olan bir daha olur. Allah (cc) en yakın zamanda bize bunu nasip etsin ve katından bir rahmet ile başta deprem bölgeleri olmak üzere bütün bir memleketimizi ve ümmetimizi sevindirsin.

Prof. Dr. Kasım Küçükalp

“Müslümanın dünyayla ilişkisi tedbir ve temkin ilişkisidir. Hiçbir zaman ‘Ben bunun asıl sebebini ve hakikatini biliyorum.’ diyebileceği bir düzlem değildir.”

Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Kasım Küçükcalp hocamızla "Asrın Felaketi" olarak nitelenen 6 Şubat depremi sonrası tekrar gündemimize gelen önemli bir konuyu ele almaya çalıştık. Hocamız, insanın tabiatla/doğayla ilişkisinin tarihi arka planına, ilâhî takdir ile beşerî tedbir meselesine, afetlerin birer âyet olarak okumamın imkân ve şartlarına dair önemli tespitlerde bulundu. Ayrıca meseleye Batı merkezli seküler yaklaşım ile İslâmî bakışın hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan temel farklarını son derece net örneklerle göstermiş oldu...

Kasım Küçükcalp

1974 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da tamamladı. 1999 yılında DEÜ İlahiyat Fakültesini tamamladı.

2000 yılında BUÜ İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi oldu. Yüksek lisansta "Nietzsche'nin Postmodernizme Felsefe Bakımından Etkileri" başlıklı çalışmasını Prof. Dr. Ahmet Cevizci danışmanlığında

2002 yılında tamamladı. Doktorada ise aynı danışman hocanın rehberliğinde "Batı Felsefesinin Dekonstrüksiyonuna Yönelik İki Yaklaşım: Heidegger ve Derrida" konulu

doktora çalışmasını Şubat 2008 yılında tamamladı. 2011 yılında doçent, 2017 yılında

ise profesör olan Küçükcalp halen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Felsefe

Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Temel uzmanlık alanı modern ve çağdaş Batı düşüncesi olan Küçükcalp'ın özellikle çağdaş postyapısalcı ve postmodern felsefeler üzerine yayımlanmış makale, kitap, kitap bölümü ve ansiklopedi maddeleri bulunmaktadır.

Yayınlanmış Çalışmalarından Bazıları

Nietzsche ve Postmodernizm, Husserl, Kasım Küçükcalp ve Ahmet Cevizci, Batı Düşüncesi, Kasım Küçükcalp, "Edmund Husserl ve Fenomenoloji", Kant Sonrası Metafizik Üzerine Konuşmalar, Kasım Küçükcalp, "Heidegger'in Metafiziksel Düşünce ve Hakikat Eleştirisi", Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi, Kasım Küçükcalp, Deleuze-Guattari ve Etik, Çağdaş Fransız Felsefesinde Etik, Kasım Küçükcalp, "Değerlerin Değersizleşmesi ve Nihilizm", Modern Çağın İnanç Sorunları, ed. Fatih Kurt, Kasım Küçükcalp, "Yeni Hümanizm ve İnsan Kavramının Küçülmesi", İnsanı Yeniden Düşünmek, Kasım Küçükcalp, Jacques Derrida: Felsefenin Dekonstrüksiyonu.

Kadîm kültürlerde kainatla ilgili değişik yaklaşımlar olmakla birlikte; kâinatın ne anlattığını, onun bir mesajının olduğu ve bu mesajı anlamaya yönelik ciddi çabaların tecrübe edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu amaçlı evren tasavvuru bağlamında neredeyse bütün kültürleri ortak bir paydada buluşturabiliyoruz. Bu ortak paydanın oluşumunda da ilk insan-ilk peygamber tanımlamasıyla öne çıkan İslâm'ın kurucu unsurlarının etkisi/katkısı yadsınamaz. Buna karşın modern, postmodern dönemlerde ve günümüzde ise âyet tasavvurunun daha çok fizik, matematik ve mekanik bir düzleme indirgenerek sınırlandırıldığını; âyetle olan ilişkinin de fayda üzerinden değerlendirildiğini görüyoruz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Aslında klasikle modern arasındaki en temel fark kendini burada gösteriyor. Kadîm dünyaya baktığımız zaman hatta işte en basitinden Yunan mitolojilerine, Homeros'un, Hesiodos'un çalışmalarına da baktığımız zaman kozmogoniler var evrenin doğuşunu anlatan kitaplar ama bunlar teogoniler aynı zamanda. Tanrıların doğuşu ve evrenin doğuşu birlikte düşünülüyor ve tanrı ile âlem arasındaki ilişki çok muhkem bir ilişki. Hatta İslâm dünyasında tercüme faaliyetleri söz konusu olunca mitolojideki tanrılar melekler diye çevrilmiştir; çok ilginçtir. Hatta o yüzden bazı Batı felsefecileri bu tercüme faaliyetlerinde mitolojideki bu eserlerin çarpıtıldığını ifade ederler. Halbuki Müslüman mütercimler şöyle bir kaygıyla düşünüyorlardı. Diyorlar ki: "Bunlara tanrılar diyorlar ama bir tane tanrı vardır. Birkaç tane tanrının olması söz konusu değil. Bunlar herhalde olsa olsa melekleri tanrılaştırdılar." şeklinde düşünüp doğrusunu aktarma iddiasında oldular. Tabi burada şunu özellikle vurgulamak lazım: Kozmozla ilgili mefkuremiz, kozmoza nasıl baktığımız, evreni ve âyeti nasıl kavradığımız ile kainattaki varoluşumuzun arasındaki, varoluşumuzun statüsünü, kainatla bizim aramızdaki ilişkiyi belirleme birbiriyle paralel şeyler. Nasıl bir evren tasavvuruna sahibiz kozmozu, evreni, âyeti nasıl anlıyoruz? Tabi burada önemli nokta şurası: Bu evreni tanrı ile ilişkisi bakımından nasıl anlıyoruz? Çünkü tanrının âlem ile olan münasebeti bizimle olan münasebetini, bizim onunla olan münasebetimizi ve evrene nazar etme biçimimizi belirliyor. **Klasik dünyanın ister felsefî, ister dinî ister -hani bugün belli ölçüde öğreti düzeyine gelmiş- bilgelik gelenekleri söz konusu olsun, ta-**

mamında tanrının bir şekilde hesaba katıldığı bir âlem anlayışı söz konusu. Evren onsuz düşünülemez. Bunu Sokratik metinlerde de görebiliyoruz.

Bu sadece kurucu unsur mu yoksa her an müdahil olabilen mi?

Filmin koptuğu yer biraz da belki burası. “Allah, âlem ile ilişkili olursa ne olur, âlemle ilişkisi sınırlandırılmış olursa ne olur?” soruları çerçevesinde aslında bizim bu dünyadaki varlık-oluşsal statümüz belirleniyor. Eğer tanrı, sadece âlemi yaratmış ve sonra kenara çekilmiş, emekliye ayrılmış, “deizmin tanrısı” diye ifade edebileceğimiz bir statüdeyse; bizimle herhangi bir şekilde irtibatı olmayan, peygamberiyle, vahiyle bizi bir şekilde uyarma noktasında bulunmayan, bizim dua edemeyeceğimiz, duamıza isticap etmeyen, mekanik yasalara tabi âlem içerisinde kendi varoluşumuzu kotarmamız gerektiği bir mefkure ortaya çıkıyor. Bu tabi âlem ile ilişkisiz bir tanrı tasavvurunun tabii sonucu...

Aslında filozofik sistemlerin hemen bütününde, özellikle Batı felsefesi geleneğinde Aristoteles’ten bu yana felsefe düşüncesinde de bizim İslâm felsefesinde de kısmen benzer bir tespit yapılabilir, yine âlemle ilişkisi belli ölçüde sınırlandırılmış bir tanrı anlayışı söz konusudur. Amaç buluşturucu bir boyutu vardır ama bizimle yakın münasebet kurma noktasında tamamıyla tenzil edilmiş bir tanrı anlayışdır bu. Bizim dua edip, duamıza isti-

cab eden, her an kişiyle kalbi arasına girebilecek, şah damarından daha yakın olan bir şekilde kişisel bir ilişki, iletişim kurabileceğimiz bir tanrı anlayışı söz konusu değil. Bunu şunun için söylüyorum: Klasik evren anlayışının kendi içinde de böyle bir çatallanmanın var olduğu söylenebilir. Bu çatallanmayı anlayabilmek için önce klasik doğa anlayışını, evren anlayışını düşünmek gerekiyor. Klasik evren anlayışında madde ile tanrı iki uç noktayı buluşturuyor. Aristoteles’in metafiziği bunun tipik örneğidir. Madde karanlık unsurdur, eksiklikler, noksanlıktır, nakıs olan oradadır. Tanrı yetkinliği, mükemmelliği ifade eder. Maddi olanla ilgili hiçbir kusur tanrıya izafe edilemez. Mesela maddi dünyada hareket, değişme, bölünme, parçalanma benzeri şeyler vardır. Bunlar tanrı için eksiklik olduğu için tanrı birdir, değişmez, bölünmez, parçalanmaz, hareket etmez. Maddi âlemde istekler, arzular vardır. Tanrı için bunlar söz konusu değildir. Çünkü irade eden, irade ettiği şey tarafından belirlenmiştir denilir, bir eksiklik olarak görülür. Tanrı bir anlamda bu sistemi kuran zirve noktayı temsil eder. Sadece amaç görevi vardır. Bu amaç da düşünce için bir amaç teşkil eden bir tanrı anlayışdır.

Bir de varlık sahasına çıkarma açısından “vardan var eden” bir tanrı Aristoteles’te var.

Kaçınılmaz olarak işte felsefi düşüncenin muhakeme mantığı şunu söylüyor bize: Yokluk var mıdır yok mudur? Vardır dersiniz çelişkiye düşersiniz çünkü var yüklemi

Aydınlanma veya modern düşünceyi radikalleştirilmiş bir Aristotelesçilik olarak okuyabiliriz. Niye Platon demiyorum? Çünkü Platon’da bu düşünceye hiç uymayacak ziyadesiyle mitolojik veya dinî unsurlar var. Platon’un tanrısı Aristoteles’in ilk neden, hareketsiz hareket ettirici dediği tanrıyla pek örtüşmüyor. Platon’da bir ruhsallık durumu söz konusu, bir maneviyat diyebileceğimiz bir alan açılıyor ama bu çok açık bir alan değil, örtük bir şekilde var olan bir şey.

yoka yüklendiği zaman çelişkili önerme çıkar. Yani hem yokluk diyorsunuz hem de var diyorsunuz. Varlık izafe ettiğiniz şeyin yokluk olması mümkün değildir. Yokluk düşünülemez, o halde yoktur. Varlık vardır, yokluk yoktur. Yunanlıların tabiriyle “*Ex nihilo nihil fit*/Hiçten hiç çıkar.” Felsefi muhakeme mantığı özellikle Batı felsefesinin hâkim düşünme biçimi Aristoteles’ten bu yana rasyonel parametreler içerisinde akıl merkezci, logos merkezci bir karakter arz ettiği için onlar da varlık vardır, yoktan var olmak anlamsızdır, saçmadır; o yüzden madde vardır, tanrı vardır. İkisi de kadîmdir. İkisi de ezelîdir. Tabi ki tanrının yaratması da vardan var edici bir yaratma ama dokunarak şekil vererek bir yaratma değil. Amaç teşkil edici bir yaratma. O yüzden eksik olan yetkin olanı arzuluyor ve kuvveden fiile geçiyor. Madde dediğimiz şey Aristoteles’te imkân halindeki varlık. O tanrının cezbediciliği, salt form olan tanrının orada hiçbir eksiklik olmayan yani imkân halinde gerçekleştirilmeyi bekleyen herhangi bir eksikliği olmayan tanrının cezbetmesiyle hareket başlıyor. Bu hareket tanrının cezbetmesi zaman içinde gerçekleşen bir cezbetme olmadığı için tanrı kıdemi kadar madde de kadîmse tanrının maddi cezbetme hali de kadîmdir. Bu yüzden hareket de kadîmdir. Hareket kadîmse hareketin sayısı olan zaman da kadîmdir. O kadîmse mekân da kadîmdir. Dolayısıyla burada metafiziksel bir örgütlenme biçimiyle karşı karşıyayız. Bir anlamda Aristoteles’in ya da filozofların yaptığı şey oluşu izah etmek. Nasıl oluyor da oluş meydana geliyor? Aristoteles oluşu maddenin form kazanması olduğunu

söylüyor. Madde form kazandıkça bireysel varlıklar meydana geliyor. Burada şu hususun özellikle altını çizmek gerekir: Bu tarz bir muhakeme mantığı içerisinde kalındığı müddetçe tanrı ile âlem ilişkisi ve tanrı ile insan ilişkisi kaçınılmaz olarak sınırlı kalıyor.

Bu yüzden Aydınlanma’da tanrı dünyayı kurdu ve çekildi.

Aydınlanma veya modern düşünceyi radikalleştirilmiş bir Aristotelescilik olarak okuyabiliriz. Niye Platon demiyorum? Çünkü Platon’da bu düşünceye hiç uymayacak ziyadesiyle mitolojik veya dinî unsurlar var. Platon’un tanrısı Aristoteles’in ilk neden, hareketsiz hareket ettirici dediği tanrıyla pek örtüşmüyor. Platon’da bir ruhsallık durumu söz konusu, bir maneviyat diyebileceğimiz bir alan açılıyor ama bu çok açık bir alan değil, örtük bir şekilde var olan bir şey. Teknikleştirmemek adına oraya girmiyorum ama şurası bir vakıa: Aristotelescilik de saf bir Aristotelescilik olarak kalamamıştır. Yani Platoncu o dinî unsurlar ve diğer dinler Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm’ın da etkisiyle Aristoteles’in düşünceleri Platon’la mezcedilerek evren anlayışları teşekkül etmiştir. İşte Yeni Platonculuk’taki sudur anlayışı, âlemin tanrıdan sudur etmesi, bu tanrı ile âlemi biraz daha ilişkili hale getiriyor, biraz daha değerleri tanrı ile irtibatlı olarak kurmanın gerekliliği düzleminde biraz daha açımlayıcı, din ile felsefeyi uzlaştıracak bir yaklaşım biçimi sunuyor. Tabi burada da nihâyetinde eğer

âlem tanrıdan zorunlu olarak onun yetkinliğinden taşarak sadır olmuşsa tıpkı güneşten güneşin ışınlarının taşması gibi, tanrının bizden bir şey istediği, bizi vahiy yoluyla bir şeyle buluşturmak istediği, içinde bulunduğumuz dünyadaki varoluşumuza çekidüzen vermek istediği, bizden bir takım ahlâkî taleplerinin olduğu gibi şeyleri buradan çıkarmak mümkün değil. Ancak bir şekilde şu ideal karşımıza çıkıyor: İnsan maddenin eksikliklerinden kurtularak tanrıya yaklaşmalıdır. Bu bize bir arzu politikası sunuyor. Maddeye bizim arzulayan yönümüzle bizi kendine çekiyor. Ama ruhumuz ve aklımız bizi bir anlamda bizi tanrısal olana çeken taraf. O gerilimi güzelce sunup ahlâkî bir varoluşu ruhsal bir varoluşun kemali ile ilişkilendiriyor. Yani mertebeli varlık fikri ortaya çıkıyor. Maddeden varlık kurtarıldıkça daha üst bir bilinç, daha üst bir anlama, daha üst bir değerlendirme yani varlık bakımından da bilgi bakımından da değer bakımından da daha üst bir noktaya çıkma durumu ortaya çıkıyor. Hatta bizim tasavvuftaki fena fikriyle Yeni Platoncuların irrasyonel aşk, rasyonel aşk ve tinsel aşk şeklinde üç türlü aşk tarifiyle ilişkisi var. İrrasyonel aşkta insan kendini maddede kaybetmiştir, rasyonel aşkta felsefe ve bilimde kaybetmiştir, tinsel aşkta da tanrıda artık tanrısal olan ruhta kaybetmiştir. Burada bir ruhsal arınma fikri var. Tasavvuftaki temel ideallerin kadim dünyada da var olduğunu gösteren önemli şeylerdendir bunlar. Bunlar birbirinden kopuk değil de birbiriyle ilişkili olarak yorumlayıp okumak gerekiyor. Kadim dünyadaki o dinî unsurlar birdenbire ortaya çıkmış şeyler değil. Nihâyetinde tüm o unsurlar, İslâm dediğimiz Hz. Âdem ile başlayan dinin bir şekilde ya deforme olmuş ya da onun izlerinin kalıntıları olarak okunabilecek tarihsel bir süreci ifade ediyor. Bunun yanında bir de dinin sunduğu, vahyin sunduğu bir düşünce var. Zaten felsefe ile din arasındaki gerilim buralarda ortaya çıkıyor. Gazzâlî “Bu filozoflar kötüdür.” diyerek kalkıp de eleştiri yapmıyor. Bir gerilim hattı var, o gerilim hattında hakikatli bir düşünce pratiği içerisinde olmak adına ortaya konulan iddiaların hakikat değerini tartışmaya açtığı zaman oradaki gerilim daha da berraklaşıyor ve düşünce tarzları arasındaki fark ortaya çıkıyor. Vahyin sunduğu şey ise bize böyle hani ne mitolojik bir kısmen benzerlikler var, sembolik bir anlatım tarzı, tanrının âlemi kaç günde yarattığı, arşa istiva etmesi, Hz. Âdem’i çamurdan yaratması gibi insana aktarırken bu tarz bir alegorik bir dil kullanıyor ister

istemez ama filozofların metafiziksel sistemleri gibi bir sistem sunmuyor. O sisteme karşı dinin öngörmüş olduğu âyet tasavvuru onunla karşılaştığı anda kendini kurmak durumunda kalıyor. Kelâm teşekkül edişi de budur esasen. Filozofa göre tanrı ile âlem arasındaki ilişki bir gereklilik ilişkisidir. Dolayısıyla tanrı ancak bizim için düşünsel bir amaç olarak, logosumuzun kavrayıp yetkinleşmesi gereken bir amaç olarak yani bizi maddi olanla sakinimli bir ilişki kurmak suretiyle kurtarıp logosla uyumlu bir varoluş düzeyine taşıyan bir düşünsel ufuktur. Tanrı düşünülür olan olarak tasavvur edilir. En yetkin şey düşünceyle elde edilen şeydir. Fakat dinî düşünce bunun da sınırlı olduğu temel tezi üzerinden kendini sunuyor.

İslâm’da yoktan var eden kâdir-i mutlak her şeye gücü yeten bir Allah var.

Kelâm bir anlamda bunu tabi her şeyden önemlisi peygamber, nübüvvet kavramı çerçevesinde peygamberi ve peygamberin bize sunmuş olduğu kitap ve Allah’ı

Felsefî düşünceden mahremiyet diye bir şeyin çıkması mümkün değil. Siz sahip olduğunuz güçleri herhangi bir istikamette kullanabilirsiniz. Yeter ki ölçülü kullanın, akla uygun olsun, taşkınlık yapmayın, madde size galebe çalmasın ama din girince işin içine helâller, yasaklar, haya, iffet gibi kavramlar devreye girip yeni bir akletme biçimi ortaya çıkıyor.

peygamberin tasavvur ettiği gibi tasavvur eden bir evran telakkisi sunmak... Bunun için temel vazgeçilmez şeyler peygamberlik, kitap, vahiy, ahiret fikri, Allah'ın âlemle ilişkisinin fail-i muhtarın kadir-i mutlakın ilişkisi olarak koyutlandığı bir Allah-âlem ilişkisi. Dolayısıyla burada yokluk fikrinin bizim düşünce güzergahımız içerisinde anlamlandırılmıyor oluşu yokluğun yokluğu anlamına değil, bizim onu anlamlandıramadığımız anlamında yorumlanır. Bizim onu tasavvur edemeyişimiz onun tasavvur edilemez oluşu, onun biz tasavvur edemiyorsak o tasavvurumuzun dışındaki şey anlamsızdır şeklinde bir yargıya çıkmaz. Bizim epistemik yani bilgi güçlerimizin sınırlılıkları ortaya konularak bizim onu kendi epistemik imkânlarımızla, bilgi imkânlarımızla kuşatamayacağımızın idrakini fark ettirerek vahye olan ontolojik ihtiyacımızı ortaya çıkarıyor. İnsanın vahye olan ontolojik ihtiyacı bir tercih meselesi değil. Varoluşsal bir ihtiyaç bu. Her bir insanın ihtiyacı bu. Onu hesaba katmaksızın içinde yaşadığımız âlemdeki varlık-sal statümüzü temyiz etme şansımız yok. Ne yapmamız gerektiği, güçlerimizi hangi istikamette kullanacağımız,

iyiyi kötüden neye göre ayırt edeceğimize dair değerlendirme cetvelimizi kaybediyoruz. Tam da bu bağlamda dinin bize sunduğu âyet anlayışı, âleme müdahale eden, her an yaratan, yoktan var eden, bizi bizden daha iyi bilen, zamandan ve mekândan münezzeh, eşyaya ait parametrelerin mantığına indirgenemeyen, bizim tasavvurlarımızın hiçbirisinin kendisine nüfuz edemediği, hepsine bir anlamda göre düşünüldüğünde radikal bir farkla onları aşan bir imkân olarak, bir varlık ilişkisi olarak kendisini sunan bir tanrı anlayışı ortaya çıkıyor. Burada da tabi işte felsefi düşünce, dinî düşünce arasındaki fark ortaya çıkıyor ama ikisinde de şu var: Felsefi düşüncede maddi ile ilişkimiz sakınlı bir ilişki formunda işliyor ama oraya mahremiyet giremiyor mesela. Felsefi düşünceden mahremiyet diye bir şeyin çıkması mümkün değil. Siz sahip olduğunuz güçleri herhangi bir istikamette kullanabilirsiniz. Yeter ki ölçülü kullanın, akla uygun olsun, taşkınlık yapmayın, madde size galebe çalmasın ama din girince işin içine helâller, yasaklar, haya, iffet gibi kavramlar devreye girip yeni bir akletme biçimi ortaya çıkıyor.

Hem sayısız kevnî âyet var hem de bunun yanında kelâmı vahiyle bildirilen âyetler var. Bunlar insanın belki de kurtuluşa erebilmesi için her birinden yola çıkarsa bile bir yol alacağı, o varlığını kendi anlam dünyasını kurabileceği imkâna sahip. Burada âyet olaylarını diyelim ki sel, fırtına, deprem bunların da bu âyetler içerisinde bir yeri, anlatımı var. Sanki bu işaret olunan diğer âyetlerin fevkinde farklı şeyler de mi söylüyorlar acaba?

Şöyle ifade edebiliriz belki: Ben de hani aklım elverdiği ölçüde düşünmeye çalışıyorum. Kevnî âyetlerle vahyin ortaya koyduğu âyet ayrımını iyi anlamak gerekiyor. Bugün bu ayrım biraz kötüye kullanılan bir ayrım olduğu için özellikle altını çizmek istiyorum.

Çünkü Kopernik de Galile de Newton da bu kevnî âyetleri bir çeşit vahiy olarak yorumladılar. Tabiatın dili işte tanrının vahyidir, biz bunu öğrenirsek bitmiştir olay diyecekleri bir düzleme çekmişlerdir ve bugün ne yazık ki ilahiyat camiasında da bu ayrımlar üzerinden birtakım temellendirmeler yapıldığını müşahade ediyorum. Kevnî âyet fikrinin ortaya çıkabilmesi için âyete ihtiyaç

var. Bizim dünyanın, eşyanın, ağaçların, rüzgârın, gökyüzünün, her bir varlığın, yaratılmış her bir nesnenin ve canlının âyet olduğu fikrinin âyetle teyit edilmesi gerekiyor. Ancak o zaman ona âyet nazarıyla bakma imkânı ortaya çıkabiliyor. Âyet nazarıyla bakmayana o âyet bir şey ifade etmiyor. O onun için doğal bir olaydır, natural bir olaydır. Doğa yasaları çerçevesinde işleyen, matematiksel fiziğin yasalarına tabi bir işleyiş mantığı vardır; ölçülür, biçilir, öngörülebilir, temellerine inip önlenebilir, üstesinden gelinebilir. Bilgi güçtür, bilgi iktidardır, bilgi egemen olmaktır diyen Bacon'cı nazarla bakarsanız hâkim olup istediğiniz gibi konuşturabilirsiniz. Hatta mesela çok ilginçtir Bacon doğayı, tabiatı eski zamanlarda zindanlarda zorla konuşturulan kadınlara benzetiyor. Güç kullanılarak sırları ifşa edilen bir nesne. Descartes'ın öğrencileri hayvanları alıp işkence ediyorlar. Diyorlar ki; "Yahu ne harika makineler? Acı duyduklarını bile zannediyoruz." Yani varlıkla kurduğumuz ilişki bu kadar tekinsiz bir ilişki olabiliyor. İnsanın insafına terk edilmiş bir ilişki. Hakikati insan insafına terk etmeyen yegâne imkân dindir. Dolayısıyla bu anlamıyla vahiy bize eşyanın bizim nazar etmemiz gereken varlığın bir âyet olduğunu telkin ettiği anda kevnî âyet fikri ortaya çıkıyor ve bizim eşyaya o nazarla bakabilmemiz âyet nazarıyla bakabilmemiz vahyin açtığı ve Peygamberin ete kemiğe büründüğü dini ufukta

mümkün olabilir. Mesela çoğunlukla benim naçizane kanaatim yanlış anlaşılan şeylerden birisi de Hz. İbrahim'in adeta "şirkten(!)" şirke düşerek Allah'ı bulması meselesi...

■ Peki o çocukluk dönemine has bir şey olamaz mı?

Yok hocam, bir peygamber konuşuyor. Esasen Allah, bir peygamberi yoluyla âyetlere nasıl nazar etmemiz gerektiğini bize öğretiyor. Klasik tefsirlerde o âyetler izah edilirken; "*Bu mu benim Rabbim?*" (Bk. En'âm 6/76) deniliyor mealen. Mehmet Akif merhum da "*Bu muyum ben benim Rabbim?*" diyerek ifade ediyor. Hz. İbrahim (as) o çevresinde o gök cisimlerine Ay'a, Güneş'e tapan insanlara onların tanrı dedikleri, ilâh dedikleri şeyin ilâh olmadığını bizzat onları ikna edecek retorik ve bağlam içerisinde anlatıp doğru akledebilmeleri için yani kâinata doğru bir nazar edebilmeleri için ancak ve ancak Allah'ı hesaba katmaları gerektiğini hatırlatıyor.

■ Orada çok sarsıcı bir şey söylüyor Hz. İbrahim; "*Ben kayıp gidenleri sevmem.*" (Bk. En'âm 6/76). Yani dünyada var olan her şeyin neticede battığını göstermek için belki alegorik belki sembolik çok sarsıcı bir anlatım var burada yani.

Akıbetimizin belli olduğuna iman ederiz ama onun içerisinde de bizim imtihan olduğumuza da iman ederiz. Çelişkisizlik beşerî düşüncenin ya da Aristoteles mantığının dışladığı bir şeydir. Kabul ettiği ve onun dışında kalanı reddeden bir şeydir. Bize dikotomiler sunuyorlar. Ya özgürsün ya da değilsin. Fakat dinî düşünce bize diyor ki: "Hem özgürüm hem de değilim."

Eğer siz o Allah'ı hesaba katan bir peygamberâne nazarla meseleyi ele almayıp da mesela nihilistik bir şeyle ele alsanız “Ne olacak ki, akış işte. Her şey akıp gidiyor. Tanrı diye bir şey yok ki!” diyecek noktaya gelirsiniz. Oradaki vurguda benim naçizane kanaatim şu ki: Bizim bir eşyaya, bir ağaca, bir Ay’a, bir Güneş’e vb. herhangi bir tabiat olayına âyet nazarıyla bakabilmemiz için onların âyet olduğunun idrakine varabileceğimiz gaybtan gelen bir haber olmalı. Aksi takdirde biz bu temyizleri kendi içimizde yapamayız. Biz çıplak varoluşumuzun içinde vahiyden, peygamberden, dinden müstağni bir varoluş içerisinde “Bu bir âyetdir.” deme gücüne sahip değiliz. Hatta peygamberler bile nihâyetinde “*Sen olmasaydın biz yolumuzu şaşırınlardan olurduk Rabbim!*” derler.

Peygamberler bile ne kadar yetkin olursa olsun kendi beşerî nefislerinin insafına terk edilmekten Allah’a sığınır sürekli. Dolayısıyla o mesele aslında sizin bahsettiğiniz âyetlere âyet nazarıyla bakabilmenin ya da dünyadaki var olan her şeyi âyet nazarıyla algılayabilmenin belli bir varlık oluşsal ufuk içerisinde, belli bir paradigmatik bakış açısı içinde serpilip geliştiğini kavramamız gerekiyor. O yüzden bizim için şaşırtıcı değildir. Yani biz her şeyin Allah’ın her an yaratmasıyla gerçekleştiğine iman ederiz. Akıbetimizin belli olduğuna iman ederiz ama onun içerisinde de bizim imtihan olduğumuza da iman ederiz. Çelişkisizlik beşerî düşüncenin ya da Aristoteles mantığının dışladığı bir şeydir. Kabul ettiği ve onun dışında kalanı reddeden bir şeydir. Bize dikotomiler sunuyorlar. Ya özgürsün ya da değilsin. Fakat dinî düşünce bize diyor ki: “Hem özgürüm hem de değilim.” Hem... hem, ne...ne şeklinde o klasik dışlayıcı mantığın dışına çıkan bir düşünce pratiği var. Biz varoluş içerisinde kendimizi iliklerimize kadar özgür hissederiz ama bütün bu hissedişimizin dahi varoluşun her anının vücud gelişiminin dahi Allah’ın iradesiyle var edildiğini, kadir-i mutlak fail-i muhtar bir Allah’a iman ederek anlarız. Mesela o deprem felaketler söz konusu olunca birileri çıktı kadere vurgu yaparak tedbir düşüncesini yeterince dikkate almadık gibilerinden sözler sarf etti. Ben bunun aşâğılık kompleksi olduğu kanaatindeyim. Şöyle bir şey var: Peygamberimizin pratikleri, sünneti, hastalandığı zaman tedavi olması yani “*Dünyayı imar edin, kıyamet koparken bile elinizdeki hurma fidanını diki.*” diyen bir din var, dünyayla ilişkinizi bir şekilde tedbirden müstağni bir ilişki kılmayan bir din var. Dolayısıyla san-

Dünya dünyalığını yaparken kimisi dünyanın oyununa geliyor, kimisi gelmiyor. Dünya dünyalığını gerçekleştirirken birileri dünyanın tuzak olarak oyun olarak dünyanın oyununu bozan bir misyonla dünyayla ilişki kuruyorlar. Peygamber dünyaya oyun bozmaya gelmiştir.

ki bu felaketler ve felaketlerin ortaya çıkışı bizim dinî referanslarımızdan kaynaklanan tedbirsizliklerimizin ürünüymüş gibi yorumlayıp yeni ilmi-haller mevzuları falan gündeme getirildi. Ben bunun ciddi bir aşağılık kompleksi olduğu kanaatindeyim. **Bizim geleneğimizde kader ve takdir, tedbiri de içerip aşar. Yani siz sağlam bir ev yapmadığınız zaman siz içinde ölmeseniz bile onun içinde bir karınca dahi sizin ihmalinizden dolayı zarar görmüşse o sizden hakkını alacaktır. Öyle keyfi bir ilişki biçimi yok. Bizde Cebriyye düşüncesindeki gibi rüzgârın önündeki yaprak misali istediğimiz gibi yaşayalım, diye bir şey yok. Mükellef bir varlığın tedbir ilişkisi içerisinde, tedbirini aşan bir kadere iman edişin şekillendirdiği bir varlığı var. Dolayısıyla bizim tedbirle takdir arasındaki ilişkiyi kurma noktasında da çok ciddi bir sıkıntımız var. Modern matematiksel fiziğin, mekanizmin parametrelerinde, modern bilimselciliğin bize sunduğu âleme nazar ediş biçimine yenik düşmüş bir benlik halinin kompleksleri diyebileceğim bir şey bunlar...**

Burada şeye de bir sarsıcı gönderme yok mu hocam determinize? Bu tür olayların determinizmi çürüten bir tarafı da yok mu? Yani varlığın sahibini hatırlatması açısından bu tür afet-

lerin bir ikaz olabileceği düşünülebilir mi?

Hocam muhakkak ama şöyle bir hataya da düşmemek lazım: Bunları da sanki tam tersinden okuyup her birini sanki böyle âyetin ne maksatla tezahür ettiğini bilen bir bilinç içinde kavramış edasıyla konuşmamak gerekiyor. Bu bizim tedbirsizliğimizin ürünü olduğu gibi bu bizim yapıp etmelerimizin ahlâkî zaaflarımızın dünyayla kurduğumuz fenalık ilişkilerinin sonucunda ilâhî bir uyarı da olabilir. Bu birbirini dışlamıyor. Tıpkı tedbirle takdir gibi. Takdir nasıl tedbiri içerip aşıyorsa orada da ilâhî olan, fiili olan, maddi olan varlık alanındaki her âyeti içerip aşar. Dolayısıyla onun, onunla ilişkisini tersinden bir neden-sonuç ilişkisine de kurmamak gerekiyor. *“Siz bilmezsiniz Allah bilir.”* (Bk. Bakara 2/216) düsturu vardır ya zaten Müslümanın dünyayla ilişkisi tedbir ve temkin ilişkisidir. Hiçbir zaman *“Ben bunun asıl sebebini ve hakikatini biliyorum.”* diyebileceği bir düzlem değil.

Çünkü hakikat Allah’a mahsus. Ancak biz diyoruz ki bu bizim tedbirsizliğimizle ilişkili olabilir, ahlâkî zaaflarımızla ilişkili olabilir, birçok sebebi olabilir bunun. Sadece bunu fiziksel sebeplere de indirgeyip açıklamak yeterli değil. İnsan aynı zamanda manevî bir varlık. Allah insanı her an yönetiyor, denetliyor, dualarımıza isticap ediyor. Biz şimdi salt fizikalist bir biçimde, neden sonuç ilişkisi içinde düşünssek dua etmemizin ne anlamı kalır?

Bütün itibarî varlık
maskelerini sökmemizi
istiyor. İtibarî olana itibar
etmemek gerektiğini...
Çok önemli bir şey. Bugün
statülerimiz, makamlar,
para, şan, şöhret, dünyada
tezahür eden her şey itibari
bir şey.

Hiçbir anlamı kalmaz. Ben annemin, babamın üzerimizdeki dualarının izlerini çok iyi hissediyorum. Bizim ecdadımızın, büyüklerimizin dualarının bu memleketin varlığı, bekası noktasında ne kadar önemli bir fonksiyon icra ettiğini hissedebiliyoruz. Anlatamıyoruz belki çünkü nedensel bir şey değil. Dua, birçok şeyden çok daha büyük bir imkân olarak düşünülebilir.

Âyet-i kerimelerde ifade edildiği gibi karada ve denizde fesat çıktığında yer bunun haberini verir. Peygamberlik yok artık malum. Bu durumda sanki kâinat olayları/hadisât insanın kendine dönüşünü/toparlanmasına dair bir mesaj mı içeriyor. Bir muhasebe yapmasına mı çağrı yapıyor o âyetin ışığında baktığımız zaman?

Şöyle diyelim: Adeta canlı varlık olarak kâinat, bizim onunla kurduğumuz tekinsiz ilişkinin, onu sömürmeye çalışma ilişkisine bir cevap veriyor diyebiliriz belli ölçüde ama başka birçok yorumu da olabilir. Şunu söyle bir noktaya taşımak problemlidir: Bir müteahhit gidiyor, zemin etüdü yapmadan ya da işte fay hattı, fay kırığının geçtiği bir yerde bina yapıyor. Kuşkusuz bu binayı yapması da oradan fay hattının geçiyor oluşu da belli bir zamanda o depremin oluşu da o kaderin bir parçasıdır

ama bunun aynı zamanda fizik düzlemde tezahür eden boyutları var. Dolayısıyla biz, orada ne tam anlamıyla tabir caizse kaderci bakış açısıyla “Sebepler tamamıyla budur. İlâhî bir uyarıdır.” diye okuyacağız ne de tamamıyla fizik nedenselliğe indirgeyerek okuyacağız. İkisini de içeren bir ufuk içinde okuyacağız. Hani diyorlar ya “Ne ayrıdır ne de gayrıdır.” ifadesinde olduğu gibi bizim dünyayla ilişkimiz çift kutuplu bir ilişki. Hem dünyanın idrakimize verdiği gerçeklik düzleminde deneyimleyip onunla bir mukabele ilişkisi içerisinde olmak hem de onu içerip aşan melekût âlemiyle, gaybla irtibatlı olarak bu dünyaya değerini, anlamını, amacını gökten yağan yağmur gibi yağdıran ufuk içinde bu dünyayı değerlendirmek şeklinde olmalı diye düşünüyorum.

Ashında bir felaket anında olayın kendiliğinden oluşuyla birlikte farklı bir imtihan ve imkânları da ortaya çıkıyor denebilir. Sadece muhatap olan değil haberi duyan, yardım eden, destek olan, ders çıkaran bir sürü katmanı var bu işin. Bu katmanları harekete geçirdiğimizde kendiliğinden değil belki dolaylı olarak şöyle şeyler ortaya çıkabiliyor: Toplumdaki siyasi kamplaşmalar, istemediğimiz kutuplaşmalar olurken depremin sanki buna bir itirazı var

gibi geliyor. “Daha yumuşak olun, daha birbirinizi dinleyerek destekleyici olun.” der gibi kurtarma çalışması yaparken kimlikleri unuttuyoruz, oradan gelen sese koşuyoruz, ona el uzatıyoruz ve çıkarıyoruz. Bu insan olmanın değerini de ortaya koyarken sanki orada, o can pazarında kendiliğinden bir diyalog ortamı ortaya çıkıyor.

Dünyanın derdi, kederi, gamı karşısında bir eşitleme durumu var hepimizi. Belki de şöyle bir şey söyleyebiliriz: Dünya dünyalığını yaparken kimisi dünyanın oyununa geliyor, kimisi gelmiyor. Dünya dünyalığını gerçekleştirirken birileri dünyanın tuzak olarak oyun olarak dünyanın oyununu bozan bir misyonla dünyayla ilişki kuruyorlar. Peygamber dünyaya oyun bozmaya gelmiştir. Kimileri ise bu dünyanın oyununa gelerek kendisini dünyanın içerisinde yitirip giden bir varlığa dönüştürebiliyor, kendi içinde böyle itibarî varlık alanları yaratıyor. O itibarî varlık alanları içerisinde kendi elit sınıflarını yaratıyor. Belli bir nazarla insanları dışlayıcı bir bakış içerisinde değerlendiriliyor. Çok ilginçtir bugün modern eşitlik kavramlarından falan bahsedilir. Bugün seküler dünyanın ne denli böyle bir eşitliğe tahammül edemediği ayrı bir tartışmadır. Tahammülsüzlüğünü de gösteren çok somut örnekler de vardır. Gerçekten insanları birbirleriyle ontolojik statüleri itibariyle eşitleyen yegâne imkân da dindir. O dünyayla kurduğumuz ilişki düzleminde biz birçok şeyin faniliğini, geçiciliğini, orada dünyanın ne kadar ömür dediğimiz, yaşam dediğimiz şeyin ne kadar fani olduğunu bazen empati düzeyinde bazen fiili olarak deneyimleyerek ona tanıklık etme fırsatı bulabiliyoruz. Bunu bu nazarla okuduğumuz zaman bir âyetin tefsiri olarak yorumlanabilir pekâlâ.

İ Sakarya depreminde şahit olmuştum. Televizyonda birisi konuşuyordu. Gözleri dolmuştu adamın. “Neden bu kadar müteessir oldun?” diye sorulduğunda şöyle diyordu: “Dün benim fabrikamda insanlar yemek kuyruğundaydı. Bugün ben yemek kuyruğunda çorba almak için sıradayım.” Bu da yine bizi Hz. İbrahim’in (as) “Ben kayıp gidenleri sevmem” dediği yere getiriyor bizi.

Ben İslâm’ın en temel ayırt edici vasfının ve peygamberin temel statüsünün oyun bozmanın ne demek olduğunu göstermesi olduğu kanısındayım. Hani “*Dünya hayatı oyun eğlenceden ibarettir.*” (Bk. Ankebût 29/64) der âyetinde. Yunus Emre merhum, “Nazar ettim şu dünyaya kurulmuş tuzak benzer.” der. Bir tuzak olarak, bir oyun olarak dünyayla o oyuna gelmeden kurulacak ilişki biçimini sunan bir imkân olarak ve o oyunu bozan bir imkân olarak da peygamberi ve peygamberin ümmetini görmek mümkün tabi. Bizden şunu istiyor: Bütün itibarî varlık maskelerini sökmemizi istiyor. İtibarî olana itibar etmemek gerektiğini... Çok önemli bir şey. Bugün statülerimiz, makamlar, para, şan, şöret, dünyada tezahür eden her şey itibari bir şey.

İ O zaman bu tür hüznün verici olaylara felaket demek de çok doğru değil. Çünkü neticesinde bir acı çekiyoruz, bir sorunla yaşıyoruz, yakınlarımızı kaybediyoruz ama neticede amaç ahireti kazanmaksa bu olumlu da netice verebilir insana.

Şunu da söyleyelim hocam: İnsanın dünyayla ilişkisi hakikat ilişkisi noktasından bakarsak iyi bir ölümle ölmek için buradayız. Yoksa buraya kazık çakıp beka derdine düşmek için burada değiliz. Temel’in bir lafı var: “Şöyle sağ salım bir ölebilsen!” Bizim de bu dünyada ilelebet kalmak, bu dünyada varlığımızı sürdürmek, bu dünya bizim için bir şekilde gurbette olan bir varlık. Biz hasbelkader kendimizi burada buluyoruz. Burada oluşumuz bir şekilde asıl yurttan kaybettiklerimizi burada bulduklarımızla telafi etme şansımız yok. O yüzden hani buradaki ilişkimiz bizim dünyayla sakinimlî bir ilişki içinde olmak zorunda. O yüzden bir mü’minin ölüm olayı karşısındaki metanetini bir kâfırda göremezsiniz çünkü ölüm haktır, hakikattir ve bitiş değildir, son değildir mü’min nazarında. Ölüm bir anlamda bir gölgelikten kurtulma, bir rüyadan uyanma imkânıdır aslında. Yanılsamanın bitişidir aynı zamanda. Dolayısıyla bizim mesela o büyük felaketler karşısında alacağımız pozisyonun da böyle daha üst bir perdeden varlık nazarıyla gerçekleşmesi çok büyük değer ifade ediyor.

İ Deprem şu şiddette oldu falan diyoruz ya ben buna biraz daha değişik bakıyorum. Şid-

dete olumlu anlam yükleyerek şöyle demek istiyorum: Rabbu'l-âleminin kudretini biz bütün varlığı tutarken, yer katmanlarımızı, yedi kat göğü tutarken ve ikisinin arasındakileri ahenkle tutarken; biz her şeyi normalmiş, sıradanmış gibi, o varlığın muhteşemliğine, yaratılışın yüceliğine dikkat kesilemiyoruz. Ne zaman birkaç saniye, 10-15 saniye bir deprem oluyor, biz ona şiddet diyoruz. Aslında onu taşımak daha şiddetli, daha büyük bir şey değil mi, dikkat çekmemiz gereken bir şey değil mi?

Nietzsche'nin bir sözü var. Diyor ki: "Önce olaylar yaşanır, sonra sebepler uydurulur." Bakıyorsunuz işte bilim insanları diyor ki: "Burada şu şiddette bir deprem oldu. Bir sonraki depremin muhtemelen 150 yıl sonra olması bekleniyor." 3-5 saat geçiyor, o şiddette bir deprem daha oluyor. "Ya bunu beklemiyorduk!" falan diyorlar. Şimdi olayları yorumlama noktasında gerçekten bilimin de kafası karışıyor. Salt fiziğe indirgenebilecek bir şey değil. Elbette ki fizik imkânlar muvacehesinde düşünülmesi bilim anlamında geliştirilmesi gerekir; ama insan salt bilimsel parametrelere tabi ya da gözlem ufkunda beliren gerçekliğin kendi logosuna uygun yasallık mantığına tabi bir varlık değil. Bakıyorsunuz bizim yadırgamadığımız yani estetik olarak hiç yadırgamadığımız kâinattaki her varlık aslında tek başına tam da o şey olmasını gerektiren bütün sebepleri içinde taşıyor. Bu büyük bir mucize değil mi hocam? Ve hiçbir şeyde nâkışlık yok. Her şey tam da o şey olması için gereken yeterli sebeplerle beraber var. İster matematik ister fizik ister manevî anlamıyla düşünelim arzulayan, seven, öfkelenen bir varlık oluşumuz; his deyip geçip gidiyoruz ama elli türlü tezahürü var. Sempatisi var, empatisi var, hırsı var, öfkesi var, arzusu var, tutkusu var, envai şeylere bölünebiliyor. Hepsisi de bu varlıkta tezahür ediyor ve ben bu varlıkta onun bütün deneyim imkânlarını bilincinde idrak edebiliyorum. Bunun insanı o muammalıktan kurtardığımız bir noktası yok. *Tek Boyutlu İnsan* diye bir eser var (Bk. Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan/ İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*). Tek boyutlu bir varlığa dönüştürdüler insanı.

■ Aynen bunun karşılığı olarak bu deprem gibi, sel gibi veya benzer olaylar karşısında hemen

seküler anlayışın bilimcilik hastalığı ortaya çıkıyor. İdeolojik bir bilimle imtihana tabi tutuluyoruz. Bütün bunların dine itibar etmemizden kaynaklandığını ortaya koymaya çalışıyorlar. Neticede binayı oluşturan normlar belli. Onlar kullanıldıktan sonra bu bina yıkılmayacak diye de bilimin bir iddiası olabilir mi?

Bilimle karıştırılan bir şey var: Bilimselcilikle bilim karıştırılıyor. Bilim bize biraz da mütevazı bir form içerisinde görünüş düzleminde, idrakimize verilmiş gerçeklik düzeyinde, fenomenal düzeyde bunu felsefi olarak yani görünüşten ibaret gerçeklik düzleminde olup bitenlerin mantığını sunmaya çalışır. Dolayısıyla her şey o mantığa indirgenebilir değildir. Yani o mantığın el verdiği yerde biz işte belli bir ısı derecesi ölçüp şu bulunduğumuz binayı soğuğa karşı yalıtım malzemeleri ile yalıtarak maksimum düzeyde ısı verimliliği elde edeceğimiz bir ortam ortaya koyabiliriz ama bu, buradaki her şeyi nihâyetinde belirleyen yegane güç olduğu anlamına gelmiyor. Nihâyetinde bizim gözlemlediğimiz şeylerde bir kırık vardır fay hattında, orada bir kırılma meydana gelir ve deprem olur ama bizim göremediğimiz, hiç ummadığımız bir yerde başka bir yerde de olabilir. Diyorum ya olaylar olduktan sonra sebepleri yazmak kolaydır. Olay oluyor, diyoruz ki “Buradan kırılmış bu.” Elimize sopayı almışız, geliyoruz. Nereden kırılacağını bilmiyoruz. Ama olduktan sonra işte “Burası zayıfmış, buradan kırıldı” demek kolaydır. Buraya indirgeme problemi var bana kalırsa. **Bilimcilik doğa dışı ilâhî nedenleri hesaba katmaksızın her şeyi doğal nedenler içerisinde ele alan naturalizmin bir hastalığı. Onlar açısından insan da sadece biyofiziksel bir varlık olarak telakki ediliyor. Mesela bu da indirgeyici bir şey...**

Bunun dışında İslâm kültür ve medeniyetine baktığımız zaman Allah’ın kudretini, fail-i muhtar oluşunu, âlemle her an ilişki içinde olduğuna iman, âlemle insanın ilişkisi noktasında insanı ataletle sevk eden bir ilişkiye sokmadığını da gösteren yüzlerce, binlerce örneğimiz var. Onunla sağlıklı bir ilişkinin belki de insanın varlık bütünlüğü açısından sağlıklı bir ilişkinin her şeyi salt maddî olana indirgemeyen bir ilişki olduğunu söylemek bile mümkündür aslında.

... her şey hakkında konuşuyorsunuz ama konuştuğunuz şey, o şey değildir; aslında sizin tasavvur nesnenizdir. O yüzden hümanistik yaklaşım biçimlerinin hepsi düşünce konusu kıldığı varlığı çarpıtmakla malüldür.

Mülk sûresinin son âyetinde şöyle buyruluyor: “Yeryüzünden su çekilirse size kim geri getirecek bunu?” (Bk. Mülk 67-30). Yani insan aklının dediğimiz bu bilimsel şartları, sebepleri öğrenmesi ama bu sebeplerin ötesinde asıl bir varlık sahası var, bir varoluş var ve buradaki hikmeti sezmeye çalışması bir mü'min için özellikle önemli bir çaba olması gerekir.

Bütün derdimiz bir anlamda buradaki varoluşun anlamı meselesiyse eğer hiçbir zaman biz görünüşten ibaret bir gerçekliği, gerçekliğin kendisi olarak görmek gibi bir hataya düşemeyiz. Fenemonoloji bağlamında ifade edecek olursak fenomen tezahür demek, görünüş demek ama bir de görünüşe gelen var. Tezahüre, görünüşe takılıp kalırsak tezahür edeni göremeyiz. Tezahür etmekte olan var ve her tezahür, tezahür edeni gizliyor. Yani âyetteki hakikat ve hakikatsizliğin iç içe oluşu buradan kaynaklanıyor. Her âyet ifşa ettiği kadar gizliyor aslında. Onun için işaret kadar anlamı var. İşte o yüzden âyetlerle yol bulmaktır Müslümanlık. Peygamberine bile Allah hakikati künhüne vakıf olacak şekilde nasip etmedi. “Ya Rabbi! Sen bana eşyanın hakikatini öğret.” diye dua ediyordu peygamberler çünkü hakikat Allah’a mahsus. Biz hakikat ile hakikatli bir ilişki içinde olmanın imkânlarına varlığımızı açabiliyoruz.

Bu anlamıyla da mü'min hayranlığını hissetmesi lazım doğal bir şekilde. Kendi yetenekleri ölçüsünde Allah'ın o yaratımlarına hayranlık duymaması mümkün değil ve o hayranlıkla Rabbinin yüceliğini hissetmesi ve bu anlamıyla secdesine anlam katması lazım.

Çok ilginçtir Kant bile *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde diyor ki: “Tabiata bakıyoruz. Bir bilim yapan aklımız var. Bir ahlâk alanında ahlakî yargılarda bulunan aklımız var. Bir de estetik yargılarımız var. Âleme bakıyoruz, sanki bir amaç var. Adını koyamıyoruz. Bir amaç varmış gibi düşünüyoruz. Güzel, yüce duygusuyla onun ihtişamını hissediyoruz ama adlandıramıyoruz.” Yani bizim her türlü kavramlaştırmamıza direnen, radikal düzeyde aşan bir imkânla bu sınırlı âlem arasındaki irtibatı birlikte düşünmeksizin salt sınırlı âleminin parametrelerine tabi bir varoluş, kaybetmiş demektir. O anlamıyla o sınırlılığın ötesiyle sınır arasındaki ilişkiyi kurmak gerekiyor. Din de zaten tam da bunun için insana bir imkân olarak sunuluyor.

Zaten kendine yetmek demek biraz hümanizme teslim olmak anlamına geliyor.

Tabi. Bir anlamda tanrılığa soyunmak, bugün bazıları da kalkıp “Kur’ân bana yeter!” diyen perspektif içinde onlar da adeta peygamberliğe soyunuyorlar. Vahyi alan aldı. Bir daha vahyi alıyormuş gibi yapma imkânımız yok. Her ikisinde de temel hata hümanistik bir düşüncenin içine düşmeleri. Hakikati, anlamı, değeri ve tanrıyı insan idrakine indirgeyen her türlü yaklaşım hümanisttir.

Aşkın âleme ihtiyaç duymamak, kendine hapsolmak... Câhiliyye tabirini de ele alırken aklıma hep Hz. Nuh'un (as) oğlu gelir. Babası diyor ki: “Gel gemiye bin.” Oğlu da diyor ki: “Ben dağa tırmanacağım. Dağ beni kurtarır.” Aslında dağ kurtarmaz. Kurtarmadı da. Bu

kıssadaki ibretlik olguyu bir anlamıyla Câhiliyye ve hümanizmin babası olarak da telakki edebilir miyiz?

Mümkün tabi. Yani bu benlik imkânlarını mutlaklaştırma tavrı aslında biraz da sebepleri, sebeplerin sebebinden kopararak mutlaklaştırıp ayrı varlık muamelesine tabi kılmak onları putlaştırma halinin kendisi bir anlamda. Hümanizmin özünü oluşturur. Yani insanın idrak ettiği gerçekliği kuran parametreleri mutlaklaştırır, onun dışında ya da ötesinde herhangi bir imkânı yadsıyan tavra düşer olması da hümanistik düşünce demek. Yani bu düşünce Allah'ı düşününce kafasındaki tasavvur nesnesine yönelik "Tanrı ne olmalıdır?" sorusu çerçevesinde tanrıya tanrılığını kendisi bahsediyor aslında. İnsanın şerrinden korkan bir tanrı yaratıyorlar. Hiç unutmam bir gün bir din psikolojisi hocası "Korku objesi tanrıdan sevgi objesi tanrıya geçmemiz lazım." dedi konferansı esnasında. Ben de konferansın sonunda hocanın yanına gittim ve şöyle dedim: "Yanılmıyorsam böyle bir ifade kullandınız. Hocam benim tasavvurlarımla korku objesi, benim tasavvurlarımla sevgi objesi olan bir tanrıya niye iman edeyim?" Benim tasavvurlarımı şekillendirmekten aciz olan bir tanrıya, benim tasavvurlarımla yarattığım, nesneleştirdiğim, adeta benim şerrimden korkan, fonksiyonel bir tanrı tasavvur nesnesi bir tanrı... Hümanizmin gücü ve güçsüzlüğü burada kendini gösteriyor. Gücü her şeyi belirleme iddiası, güçsüzlüğü de hiçbir şeyi kendisi gibi idrak edememe durumunda karşımıza çıkıyor. Yani her şey

hakkında konuşuyorsunuz ama konuştuğunuz şey, o şey değildir; aslında sizin tasavvur nesnenizdir. O yüzden hümanistik yaklaşım biçimlerinin hepsi düşünce konusu kıldığı varlığı çarpıtmakla malüldür.

Siyasal anlamda liberalizm de hümanizme çok iyi yataklık yapıyor diyebilir miyiz?

Tabi ki. Bunlar birbirlerini besleyen seküler bir dünyanın siyasal tezahürü liberalizm, felsefi düşünsel zemini hümanizmdir. Bunlar birbirinden ayrı şeyler değildir. Çünkü eğer siz aşkınlık fikrini, müteal varlıkla irtibatını zı yitirmişseniz seküler parametrelere tabi insan ferdini, bireyi dikkate alan bir toplum kurmanız gerekecektir. Bunun siyasal formu liberalizmdir, etik formu hazcılık, yararcılık, pragmatizmdir; felsefi düşünsel zemini, ontolojik zemini hümanizmdir. Bunlar birbirini besleyen farklı yaklaşım biçimleri olarak görülebilir.

Hocam çok teşekkür ediyoruz. Çok güzel bir sohbet oldu. Dilinize gönlünüze sağlık. Bursa'dan bizim için buraya kadar geldiniz, çok çok teşekkür ediyoruz. Siyer Dergisi okuyucuları adına da teşekkür ediyorum. Onlar da yazılarınızı dergiden ilgiyle izliyor. Bizi de yalnız bırakmıyorsunuz. İnşallah ileride bu ümmet sizden daha çok istifade edecek diye düşünüyorum hocam.

İnşallah. Rabbim bütün çalışmalarını bereketlendirsinsin.

KUR'ÂN – ASIL SÜNNET – USÛL

*Diyenler Bir Araya Geline, **Ümmet** Olur.
Ümmetin Sesi **Özelfm** Olur.*

TEVHİD DERSLERİ

Abdullah DAİ

Pazartesi
16:30

NEBEVİ MEDRESE

Muhammed Emin YILDIRIM

Çarşamba
19:30

TEVHİDİN GÖLGESİNDE

Hasan KARAKAYA

Salı
08:00

HAYAT REHBERİ

Nurettin YILDIZ

Pazartesi
08:00

İNSANİ TANIMAK

Abdulhamit KAHRAMAN

Pazartesi
21:00

HİKMET DAMLALARI

Şerafettin KALAY

Salı
15:00

DARU'S SELAM

Ramazan KAYAN

Cuma
08:00

KUR'ÂN VE SÜNNETTEN HAYATIMIZA YANSIYANLAR

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ

Çarşamba
15:00

DÜNYA DÖNDÜKÇE

Ahmet VAROL
İlhami PINAR

Cuma
16:30

EL-CEM'U BEYNE'S- SAHÎHAYN ŞERHİ

Mahmut VARHAN

Cumartesi
21:00

AYET İSTEK PROGRAMI

Abdullah NUSRET
Züheyr MALİK

Haftaiçi Hergün
13:00

YAŞAM KÜRESİ

Recep ARSLAN

Perşembe
08:00

ŞİFA-İ ŞERİF ŞERHİ

Prof. Dr. M. Yaşar KANDEMİR
Okuyan: Soner ÇELEBİ

Pazartesi
15:00

AHDİNE SADIK KALANLAR

Murat Said ÖZDEMİR

Perşembe
21:00

BİR KONU BİR KONUK

Recep MUSLU

Cumartesi
18:00

KUR'ÂN TEFSİRİ

Ali KÜÇÜK

Çarşamba
08:00

NÜBÜVVET PINARINDAN

Dr. Saffet BAKIRCI

Çarşamba
16:30

MUTLULUK YOLU

Süleyman GÜLEK

Çarşamba
09:30

AYETLER İŞARETLER

Mehmet BAKIRCI

Cuma
15:00

KUR'ÂN ÖĞRENİYORUZ

Ali ÇATALYÜREK

Salı – Perşembe
19:30

Radyonuz **103.2** Özel Fm'de

WhatsApp - 0 553 047 67 24

Daha

Söyleyecek

Çok Sözüümüz Var

0 216 611 01 23

0 216 611 04 64

Reklam İrtibat - 0 555 977 90 15

ozelfm@ozelfm.net

www.ozelfm.net

/ozelfm

İhlamurkuyu Mah. Alemdağ Cad. Adalet sok. No:11 Ümraniye / İstanbul

Musibet ve Rahmet

Prof. Dr. Ömer Çelik

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dünya kevn ü fesat alemidir. Bir tarafta oluşlar olduğu gibi, diğer tarafta da yok oluşlar devam etmektedir. Yaratılan bütün varlıklar bir ecelle sınırlı olup, alınlarında fânîlik mührünü taşımaktadır. Dünya hayatının musibetlerden ve afetlerden tamamen uzak olması mümkün gözükmemektedir. Bunlar hayatın bir gerçeği, ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla dünyada hiç kimse Allah'ın azabından emin olamaz:

“Yoksa o ülkenin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi idiler?

Veya o ülke halkının güpegündüz eğlenirken kendilerine azabımızın gelmeyeceği konusunda güvenceleri mi vardı? Allah'ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah'ın azabından emin olamaz.”

(Arâf 7/97-99).

Kur'ân-ı Kerîm, musibetlerin birbirine zıt iki hikmete binâen vuku bulduğunu bildirmektedir. Birinci sırada Allah'a ve O'nun peygamberlerine karşı gelen; şirk, küfür, düşmanlık gibi büyük günahlarda ısrar eden kişi ve toplulukların başına inen afet ve musibetlerdir. Bu musibetler o günaha dalmış mücrimleri cezalandırıp helak etmek için gelmiştir ve gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu konuyla ilgili geniş açıklamalar yer almaktadır. Misal olarak Ankebût sûresinde Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Şuayb, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Musa; Fırvun, Karun ve Hâmân kıssalarına kısaca yer verildikten ve onların acı sonlarına temas edildikten sonra hülasa-ten şöyle buyrulmaktadır:

“Her birini günahından dolayı cezalandırdık; kiminin üzerine taşları savuran fırtınalar gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine gömdük, kimini sulara boğduk. Allah'ın muradı onlara kötülük etmek değildi, fakat onlar kendi kendilerine kötülük ediyorlardı.” (Ankebût 29/40).

Âyette işaret edildiği üzere Nuh kavmi tufanla, Fırvun ve ordusu Kızıl Deniz'de korkunç dalgalar arasında boğularak, Lut kavmi üzerlerine taş yağmuru yağdırılarak, Semûd kavmi korkunç bir sayha ile, Karun ise bütün saltanatıyla yerin dibine geçirilerek helak edildiler. Arâf suresi, Hûd sûresi, Şuara sûresi gibi kavimlerin helaklerinin peşpeşe anlatıldığı yerleri göz önünde bulundurduğumuzda Kur'ân-ı Kerim'in onların bu helak haberleriyle dolu olduğu görülecektir.

İkinci sırada ise peygamberlerin ve müminlerin başlarına gelen musibetlerdir. Bu konuya da pek çok âyet-i kerime yer verilmektedir. Öncelikle şunu ifade etmekte fayda vardır ki: Eğer bu hayatta sırf iman ve ihlası sebebiyle belâ, afet ve musibetlerden emin olacak bir kimse olsaydı onlar Peygamber Efendilerimiz, özellikle de Peygamber Efendimiz (sas) olurdu. O halde o seçkin

kulların hayatlarına bir bakalım, belâ, musibet ve eziyetlere uğramayan bir peygamber var mıdır?

Hız. Âdem (as) şeytanın iğvasına aldanıp yasak ağaçtan yiyince cennetten çıkarıldı ve nice dünya mihnetlerine maruz kaldı: *“Allah, Birbirinize düşman olmak üzere inin! Sizin için yeryüzünde bir süre kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu.”* (Ârâf 7/24).

Hız. Nuh (as) 950 sene ağır bir sabır ve çile çemberinden geçirildi. Neticede şöyle yalvarmaya mecbur kaldı: *“(Rabbim!) Artık yenik düştüm; yardımını benden esirgeme!”* diye rabbine yalvardı.” (Kamer 55/10). *“Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma!”* (Nûh 71/26) niyazında bulundu.

Hız. Süleyman (as) büyük bir imtihana tabi tutuldu, bütün dünyalara hükmeden bir kral peygamber iken bir ara tahtını, saltanatını kaybetti: *“Andolsun biz Süleyman’ı bir sınavdan geçirmiş, onu tahtının üstüne bir ceset olarak koymuştuk; sonra o bize yöneldi.”* (Sâd 38/34).

Hız. Eyyûb (as) amansız bir hastalıkla imtihan edildi: *“Kulumuz Eyyûb’u da an. O, rabbine, “Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir” diye seslenmişti.”* (Sâd 38/41). *“Eyyûb’u da an! Hani rabbine, “Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün.” diye niyaz etmişti.”* (Enbiyâ 21/83).

Hız. Yakup (as) kaybettiği oğlu Yûsuf’un hasreti ve acısıyla gözlerinden oldu: *“Yakup, onlardan yüz çevirdi, ‘Âh Yâsufum âh! İçim yanıyor!’ diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu.”* (Yûsuf 12/84). *“Ben acımı ve kederimi ancak Allah’a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah gelen bilgiyle biliyorum.”* diyordu (Yûsuf 12/86).

Nice peygamberler can düşmanları tarafından acımasızca öldürüldü. Hız. Zekeriya ve Hız. Yahya (as) bunun en acı örnekleridir.

Peygamberimiz (sas) ise birçok eziyete uğramış; savaşlar, ölümler, kıtlıklar gibi büyük musibetlerle imtihan edilmiştir. Sadece Uhud’da gözünün önünde çok sevdiği amcası Hız. Hamza olmak üzere 70 sahâbîsinin şehid edilmesi ne kadar büyük bir musibettir. Demek hayat hep gül pembe değildir, hayatın acı gerçekleri vardır. Şu âyet-i kerime bu açıdan ne kadar önemli bir gerçeği dile getirmektedir. *“Yoksa sizden öncekilerin çektikleriyle karşılaşmadan cennete girebileceğimizi mi sandınız? Onlar öylesine yoksul-*

... ”

zahiren musibet gibi gözükken şeyler mü’minler için rahmet vesilesi olmaktadır. İman, tevekkül ve teslimiyet o musibetlerin rahmete tebdil edilmesine sebep teşkil etmektedir.

luk ve sıkıntı çekmişler, öyle sarsılmışlardı ki peygamber ve yanındakiler, Allah’ın yardımı ne zaman gelecek?” diye niyaz etmişlerdi. Bilesiniz ki Allah’ın yardımı yakındır.” (Bakara 2/214).

Özellikle şu âyet-i kerime müminlerin imtihan gereği bir kısım musibetlere maruz kalacağını açık bir şekilde dile getirmektedir:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!” (Bakara 2/155).

Âyet-i kerimede kulların başına gelebilecek belli bir kısım musibetler hülâsa olarak haber verilmektedir:

- Korku
- Açlık
- Mallardan noksanlaşma
- Canlardan noksanlaşma
- Ürünlerden noksanlaşma

Bu âyetin indiği dönemi ve bununla bağlantılı olarak Peygamberimiz (sas) ve ashâbının durumunu dikkate alarak sözkonusu musibetlerle ilgili müfessirlerimiz şu açıklamayı yapmışlardır:

1) **Âyette bahsedilen şiddetli korku;** Peygamberimiz (sas) ve ashâbı, inandıkları yepyeni tevhid dini olan İslâm sebebiyle bütün Arapları karşılarında gördükleri zaman meydana gelmişti. O vakit onlar, müşrik Arapların kendilerine yönelip, aleyhlerinde bir ara-

ya gelmelerinden emin değildiler. Böyle bir korku duymalarında da haklıydılar. Nitekim Ahzâb (Hendek) Gazvesi'nde böylesine bir korku yaşanmıştı. Âyet-i kerimelerde bu durum şöyle dile getirilmektedir: “Ey iman edenler! Allah’ın size şu lutfunu hatırlayın: Üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı görmekte idi. Yukarıınızdan ve sizden aşağıda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; korkudan gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti; bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz. İşte o zaman mü’minler büyük bir imtihan geçirdiler ve adamakıllı sarsıldılar.” (Ahzâb 33/9-1) Yine onların yaşadığı bu korku bir başka âyet-i kerimede şöyle dile getirilmektedir: “(Ey müminler!) Bulunduğunuz yerde önemsenmeyecek kadar az olduğunuz, insanların sizi kapıp götürmelerinden korkar halde bulunduğunuz zamanı hatırlayın. O durumda Allah size sığınacak yer verdi, yardımıyla sizi destekledi, size güzel rızıklar ihsan etti; umulur ki şükredersiniz!” (Enfâl 8/26).

- 2) **Âyetlerin indiği dönemde bölgesel olarak açlığın, kıtlığın yaşandığı yerler ve zamanlar oluyordu.** Özellikle Peygamber Efendimiz’in (sas) Medine’ye hicretinin başlarında insanların mallarının azlığı sebebiyle ciddi bir açlık tehlikesi gelip çatmıştı. Öyle ki Hz. Peygamber (sas) ve sahâbe, açlık sebebiyle karınlarına taş bağlamışlardı. Hatta Hz. Peygamber (sas) bir akşam dışarı çıktığında Hz. Ebû Bekir ile karşılaşır, Hz. Ebû Bekir’e, “Seni dışarı çıkaran nedir?” diye sorar, “Açlık!” diye cevap vermesi üzerine Hz. Peygamber (sas), “Seni dışarı çıkaran beni de dışarı çıkarmıştır.” buyurur. Açlık bazan, yiyecek bittiği zaman cihâd yolculuğu esnasında da olmuştur. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: “... Çünkü onlar Allah yolunda ne zaman bir susuzluk, yorgunluk ve açlığa mâruz kalsalar, kâfirleri öfkeliendirecek biçimde bir yere ayak bassalar veya düşmana karşı bir başarı elde etsele, bunların her biri mutlaka onlar için iyi birer amel olarak yazılır. Allah iyilerin emeğini asla boşa çıkarmaz.” (Tevbe 9/120).

- 3) **Mallardan noksanlaşma,** Müslümanların cihada hazırlanmak için mallarını infak etmesiyle gerçekleşmiştir. Canlardan noksanlaşma da Bedir, Uhud gibi savaşlarda bir kısmının ölmesiyle meydana gelmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak, “Kolay da olsa zor da olsa se-

fere çıkın ve mallarımızla canlarımızla Allah yolunda cihad edin. Bilerseniz, bu sizin kendi iyiliğinizdir.” (Tevbe 9/41). buyurmuştur. Canlar hususundaki noksanlık bazan, Hak Teâlâ’nın, “Birbirimizi öldürmeyiniz.” (Nisa 4/29) âyetinin tefsirine göre, kardeş ve akrabalarından bazıların öldürülmesiyle de gerçekleşebilmektedir.

- 4) **Mahsullerin noksanlaşmasına gelince** bu, bazen kuraklık bazen de düşmanla savaşıldığı için toprağı işleyememekle bazen de Hz. Peygamber’e (sas) gelen elçilere harcamada bulunmak suretiyle meydana gelmiştir.

İmam Şafî (ra) ise âyette geçen, havf kelimesini Allah korkusu; açlığı ramazan orucu, mallardaki meydana gelen noksanlığı zekât ve sadaka, canlarda meydana gelen noksanlığı hastalık, muhsüllerdeki noksanlığı ise çocukların ölümü diye açıklamıştır (Fahreddin Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, 4/166-167).

Şunu ifade etmek gerekir ki burada örnek kabilinden bahsedilen korku, açlık, can, mal ve ürünlerden noksanlaşma musibetleri, farklı zamanlarda daha farklı sebeplerle de vuku bulabilmektedir. Bunların sebepleri, şekilleri ve dereceleri değişse de özü itibarıyla aynı musibetlerdir. Ama netice itibarıyla bu musibetler müminler için rahmet olmaktadır. Ancak böyle musibetlerin rahmete dönüşebilmesi için Allah Teâlâ’nın bize gösterdiği çok mühim çıkış yolları vardır:

- 1) “Sabredenleri müjdele” ifadesinin telkin ettiği üzere bu musibetler karşısında sabra sarılmaktır. Tıpkı Fıraun’un ölüm tehditleri karşısında “Ey rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al!” (Arâf 7/126) diye yalvaran sihirbazlar gibi Yüce Allah’tan sabır niyazında bulunmaktır. Çünkü sabreden, mutlaka muradına erecek, hakkıyla sabredenlere mükafatları tastamam verilecektir.
- 2) Musibetin geldiği zamanda istircâ’ yani “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn: Biz Allah’a aitiz, O’ndan geldik yine ona döneceğiz.” demektir. Hem mebdemizi/nere-den geldiğimizi hem de meadımızı/nereye gideceğimizi hatırlamaktır. Gelen musibetin her şeyin sonu olmadığını, esas dikkate alınması gereken ahiret olduğunu, asıl gayenin orada rabbimizin rıza ve mükafatına ermek olduğunu bilmektir:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde: Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz, derler.” (Bakara 2/156).

Rabbimizin gösterdiği bu yoldan gittiğimiz ve ona uygun davrandığımız takdirde:

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَعْتِدُونَ

“İşte rablerinin lütufları, yardımları, övgüleri, mağfireti ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.” (Bakara 2/157).

Bu âyet-i kerime bize musibeti ilâhî yardıma, lütfâ, mağfirete, rahmete ve hidâyete vesile kılabilmenin mümkün olduğunu açıkça göstermektedir. Bu hususta Resûlullah (sas) şöyle buyurmaktadır:

“Belâya uğrayan bir kul, ‘Bizim bütün varlığımız Allah’ındır ve biz ancak O’na dönüyoruz. Ya Rabbi bu musibet sebebiyle bana ecir ver ve bana aldığından daha hayırlısını bağışla!’ derse, Allah onu bu vesileyle mükâfâtlandırır ve ona daha hayırlısını verir.” (Müslim, “Cenâiz”, 4).

Buna göre müminlerin başlarına gelen musibetlerin zahiri musibet, batını ise rahmet olabilmektedir. Tıpkı şu âyet-i kerimede de dile getirildiği gibi: “Siz e zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.” (Bakara 2/216).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşıldığına göre zahiren musibet gibi gözükken şeyler mü’minler için rahmet vesilesi olmaktadır. İman, tevekkül ve teslimiyet o musibetlerin rahmete tebdil edilmesine sebep teşkil etmektedir. Mü’minin her hali güzeldir ve rahmettir; her şey onun faydasınadır, zararına olan bir şey yoktur. Ama kafir ve münafıkların durumu böyle değildir. Şu âyet ve onunla ilgili anlatılan bir hadise bu gerçeği ortaya koymaktadır:

“Gerçek, ne sizin boş temennîleriniz ne de Ehl-i Kitâb’ın asılsız kuruntularına bağlıdır. Gerçek şudur ki; kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görecektir ve Allah’tan başka da ne bir dost bulabilecek ne de bir yardımcı.” (Nisa 4/123).

“İtidali kaybetmeyin, doğruluktan ayrılmayın. Şunu bilin ki: Müslümanın karşı karşıya kaldığı her bir musibette -ayağının sürçmesi, parmağının kanaması gibi küçük sıkıntıları ve herhangi bir tarafına batan bir diken de dâhil olmak üzere- günahlarına bir kefarettir vardır.”

Hiz. Ebû Bekir şöyle anlatır: Birgün Resûlullah’ın (sas) yanında bulunurken “Gerçek şudur ki; kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görecektir ve Allah’tan başka da ne bir dost bulabilecek ne de bir yardımcı.” (Nisâ 4/123) âyeti nâzil oldu. Efendimiz (sas), “Ebû Bekir, bana indirilen bu âyeti sana okutayım mı?” buyurdu. Ben, “Tabii ki ya Resûlallah!” dedim. Bana bu âyeti okuttu. Sanki belimin kırılıp ayrıldığını hissettim ve öylece kasılıp kaldım. Peygamberimiz (sas), “Neyin var, ne oldu?” diye sordu. Ben: “Anam babam sana fedâ olsun ya Resûlallah! Hangimiz günah işlemez ki! Şimdi biz işlediklerimiz yüzünden mutlaka cezalandırılacak mıyız?” diye üzüntümü ifade ettim. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) şu açıklamayı yaptı: “Ey Ebubekir! Sen ve diğer mü’minler hatalarınız sebebiyle dünyada bazı sıkıntı ve meşakatlere uğratılarak cezalandırılırsınız. Öyle ki Allah’a günahsız olarak kavuşursunuz. Diğerlerine gelince onların yaptıkları biriktirilir ve cezaları kıyamet gününe bırakılır.” (Tirmizî, “Tefsir”, 4/3039). Yine bu âyetin tesiriyle sarsılan Müslümanlara Allah Resûlü (sas) şu teskin ve teselli edici nasihatte bulunmuştur: “İtidali kaybetmeyin, doğruluktan ayrılmayın. Şunu bilin ki: Müslümanın karşı karşıya kaldığı her bir musibette -ayağının sürçmesi, parmağının kanaması gibi küçük sıkıntıları ve herhangi bir tarafına batan bir diken de dâhil olmak üzere- günahlarına bir kefarettir vardır.” (Müslim, “Birr” 52).

Bu ve benzeri âyet-i kerimelerde Yüce Allah'ın önceden kullarını böyle musibetlerle denemesinin olabileceğini haber vermesinin sebep ve hikmetleri üzerinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

- 1) Allah Teala, sözü edilen musibetlerden biri veya birkaçı gelip imtihan bilfiil tahakkuk ettiği zaman, kulların gönlünde o musibete karşı sabrı iyice yerleştirmek istemektedir. Böylece musibet karşısında daha çok feryâd ü figân etmekten onları uzaklaştırmış ve belâ geldikten sonra ona sabredip katlanmayı onlara kolaylaştırmış olmaktadır.
- 2) Kullar, önceden başlarına böyle belâların geleceğini bildiklerinde, endişeleri artar ve artan bu endişe onlarda hemen imtihan edilme isteğini uyandırır. Bu sebeple de onlar daha çok mükâfatı hak ederler.
- 3) Kâfirler, Hz. Muhammed (sas) ile ashâbını dinlerinde sebatlı ve son derece zarar, mihnet, açlık üzere olmalarına rağmen o dinde kararlı olduklarına görünce, onların kesinkes bu dinin sıhhatine inandıkları için onu tercih etmiş olduklarını anlarlar. Bu durum o kâfirleri İslâm dininin delilleri hususunda daha ciddi düşünmeye sevkeder. Açıkça bilinen hususlardır ki birine tâbi olanlar önderlerini, sürdürdüğü dâvadan ötürü çok büyük meşakkatler içinde olmasına rağmen yine de o yolda kararlı görürlerse, bu durum, onların kendisine uymaları konusunda daha etkin olur. Aksine onu refah içinde, zahmetsiz gördüklerinde aynı durum hâsıl olmaz.
- 4) Allah Teâlâ, böyle bir imtihanın, daha olmadan önce, olacağını haber vermiştir. Böylece o kimse, bu haberi veren zatın, doğru haber verdiğini görür. Bu da bir gâibten haberdır. Bu sebeple de bu bir mucize olur.
- 5) Münafıklardan, Hz. Peygamber'den (sas) mal ve bol rızık umarak ona uymuş olduğunu söyleyenler vardı. Cenâb-ı Hak, böyle bir belâyı indirmekle kullarını denediği zaman, münafıklar münafık olmayanlardan ayrılır. Çünkü münafık bu haberi duyduğu zaman, Peygamber'den (sas) uzaklaşır ve dini ter-

keder. Bu manada âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur: *"İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden, sadece 'İman ettik' demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar? Andolsun ki biz, onlardan öncekileri de sınamıştık. Allah, elbette doğru olanları ortaya çıkaracaktır; kezâ O, yalancıları da mutlaka ortaya çıkaracaktır."* (Ankebût 29/2-3). *"Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız bilin ki o topluluk da benzeri bir yara almıştı. Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarsın ve uğrunda şehitleri olsun diye o günleri biz insanlar arasında döndürüp duruyoruz. Allah, zalimleri sevmez. Bir de Allah, iman edenleri günahlardan arındırmak, kâfirleri de yok etmek için böyle yapıyor."* (Âl-i İmrân 3/140-141).

- 6) İnsanın belâlar karşısındaki ihlâsı ve Allah'a yönelmesi, dünyanın o insana yönelmesi halindeki ihlâsından daha çoktur. İşte bu imtihanın hikmeti budur (Fahreddin Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 4/165-166). Âyet-i kerimelerde buyrulur: *"İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zararı gidermeye bizi çağırıp yalvarmamış gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir."* (Yûnus 10/12). *"Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından, belki yalvarıp yakarırılar diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık."* (En'âm 6/42). *"Kara da ve denizde yol alıp ilerlemenizi sağlayan O'dur. Gemide bulunduğunuzda, güzel bir rüzgârla gemiler onları kaydırıp götürdüğü ve bu yüzden sevinç içinde oldukları sırada onları bir fırtına yakalar, üzerlerine her taraftan dev dalgalar gelmeye başlar, kuşatıldıklarını zannederler, (işte bu durumda) "Eğer bizi bu felâketten kurtarırsan vallahi sana şükredenlerden olacağız" diye -din ve ibadeti yalnız O'na özgü kılarak- Allah'a dua ederler."* (Yûnus 10/22).

Bütün bunların ötesinde yeriyle gökleriyle bütün kâinatı bekleyen büyük bir afet, büyük bir musibet bulunmaktadır ki o bütün afetlerin ötesinde bir afet, bütün musibetlerin ötesinde bir musibettir. Kur'ân-ı Kerim'in bununla ilgili onlarca beyanından birkaçı şöyledir.

"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kiyamet sarıstısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her em-

zikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Vê insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!” (Hac 22/1-2).

“O büyük felâket (kıyamet) geldiğinde.” (Naziât 79/34).

“Kulakları sağır eden o ses geldiğinde.” (Abese 80/33).

“Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında ve yer ağırlıklarını dışarı attığında ve insan, “Ne oluyor buna!” dediğinde, o gün yer, bütün haberlerini rabbinin ona vahyettiği şekilde anlatır.” (Zilzâl 99/1-5).

“O kıyametin haberi sana geldi mi? O gün kimi yüzleri zillet kaplamıştır. Bitkin ve yorgun.” (Gâşiye 88/1-3).

Bundan sonra sonu olmayan bir gün başlayacak; kafirler için sonsuz bir bedbahtlık ve acı akıbet olsa da müminler için sonsuz mutluluk olacaktır. Müminleri bekleyen mutlu sonla ilgili onlarca âyet-i kerimeden şunları zikredebiliriz:

“Rabbimiz Allah'tır” deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: “Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! Biz, dünya hayatında da âhirette de sizin dostunuzuz. Orada, çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olarak sizin için canınızın çektiği her şey bulunacak, yine orada umduğunuz her şeyi elde edeceksiniz.” (Fussilet 41/30-32).

“Daha önce bizden en güzel sonucun vaadini almış olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulurlar. Onlar cehennemin uğultusunu işitmezler, canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalırlar. En büyük dehşet bile onları tasalandırmaz. Melekler onları, “İşte bu size vaad edilmiş olan (mutlu) gününüzdür” diyerek karşılar.” (Enbiyâ 21/101-103).

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevkedilecek. Nihâyet oraya vardıklarında cennetin kapıları açılmış olacak; bekçileri onlara, “Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!” diyecek. Onlar da “Bize verdiği sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediğimiz yerinde mesken kurabileceğimiz yurt bağışlayan Allah'a hamdolsun!” diyecekler. (Bunun için) çalışıp çabalayanların ecri ne güzeldir!” (Zümer 39/73-74).

Doğal Afetler ve Doğal Afet Okuryazarlığı

Ufuk Sözcü

“Doğal afet okuryazarlığı bireylere doğal afetlere ait bilgileri öğrenmenin yanında, bu bilgileri özümsemesine, doğal afetlere karşı tutum geliştirmesine ve bunları davranışa dönüştürmesine katkı sağlayacaktır.”

Pegem yayınlarına ait olan eser seksen dört sayfadan oluşmaktadır. Dört ana başlıktan oluşan eser, çeşitli şekil ve tablolarla da desteklenmiştir. Yazar, esere afet tanımı ve genel özelliklerini aktararak giriş yapmaktadır. Yer kökenli doğal afetleri aktarırken bunların; deprem, tsunami, volkanizma, heyelan, kaya düşmesi ve çamur akıntıları olduğunu öğrenmekteyiz. Atmosfer kökenli doğal afetleri aktarırken bunların; sel ve taşkınlar, çığ, dolu don olayları, kuraklık, sis, fırtına, yıldırım ve iklim değişiklikleri olduğunu öğrenmekteyiz.

Yazar, afet yönetimi başlığı altında şunlara dikkat çekmiştir. Afet öncesi korumaya yönelik çalışmalar şu şekilde gerçekleşir; risk değerlendirilir, riski azaltma imkanı varsa azaltılır, riske göre hazırlık yapılır ve acil durum planı çizilir. Afet sonrasında iyileştirme çabaları ise şu şekil gerçekleşir; yardım istenir, rehabilitasyon sağlanır, yeniden inşa edilir ve yaşananlardan öğrenilen şeylerle bilgilendirilir. Mesela politikacı bilgilendirilir ya da gönüllü eğiti gerçekleşir.

Yazar, doğal afet okuryazarlığını: “Vatandaş olarak bireyin bir doğal afet problemini ayrıntılı bir şekilde anlaması, analiz, sentez, değerlendirme aşamalarından geçirmesi sonunda sağlıklı ve bilinçli kararlar verme süreci” olarak değerlendirmektedir.

Bilgi, tutum ve davranış olarak üç bileşenden oluştuğunu ifade etmektedir. Doğal afet türlerine göre; afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında, bireysel hazırlık için yapılması gerekenleri tablo halinde okurlarına sunmaktadır.

Hazırlayan: Hüdanur Dayı

Afetlerin Fizik ve Metafizik Dili

Ahmet Mercan

6 Şubat tarihinde büyük depremlerle sarsıldık. Kahramanmaraş merkezli depremler asrın felaketi olarak nitelendi. Bu nitelemeyi belirleyen etkenlerin başında iki büyük sarsıntının şiddeti, etkilediği coğrafi alanın genişliği ve doğrudan etkilenen insan sayısının on milyonun üzerinde olması geliyordu. Bunlara yan etken olarak mevsim şartları, bazı yolların yarılması da eklenebilir.

Her afette olduğu gibi devlet ve millet birlik-teliğiyle kurtarma ve barındırma çalışmaları büyük bir gayretle ortaya çıktı. Ancak insan hayatı üzerinden politik algı oluşturma ve yönlendirme girişimlerinin vicdanları rahatsız ettiğini de belirtmek gerek. Bu oranın çok küçük olması teselli sunabilir.

Bir felaket ele alınırken öncesi, felaket anı ve sonrası dikkate alınarak üç aşamanın bütünlük içinde değerlendirilmesinin çok daha sağlıklı olacağı aşikâr. Deprem sonrası yapılması gereken ihmal edilmez görevimiz var. Devlet organları, hükümet, sivil toplum ve fert fert her insanın üzerinde durması, yeni bir afete daha hazırlıklı bulunması ertelenemez bir sorumluluğumuzdur. Bu sorumluluğu yerine getirirken, ekranlardan ve sosyal medyadan uzak durmanın önemini belirtmek gerekir. Din, fikir, kültür seçmeyen depreme karşı, politik algıları besleyen yaklaşımlar bizi çözümden uzaklaştıracaktır. Reyting “canavarı”nın elinde oyuncak olmadan ve iktidar muhalefet ayrımı yapmadan sağlıklı bir tahlil ve planlamaya ihtiyaç olduğu açıktır. Önyargılardan azade devlet ve sivil kurumlar birlikte ve ayrı ayrı çalışmalarla sonuç bildirgeleri yapmalı ve bütün bu çabalar ortak bir potada değerlendirmeye alınmalıdır.

Son yıllarda sık sık karşılaştığımız deprem, sel, fırtına, orman yangınları gibi afetlerden sorumlu bir bakanlığı kurulması, en azından böyle bir ihtiyacın tartışmaya açılması gerekiyor. Açık ki bu tür afetlerde devlet ve milletin verimli bir tarzda buluşması tecrübe, bilgi, donanım ve beceriyi doğru ve hızlı harekete geçirme büyük önem arz etmektedir. Afete hızlı ulaşım önemlidir. Öncelikle hava yolu olmak üzere kara ve deniz yollarının nasıl kullanılacağı bölgelere göre planlanmalıdır. Ulaşım planının yanı sıra arama-kurtarma gücünün envanteri ve bu imkânın en verimli yöntemle hareke-

te geçirilmesi önemlidir. Sivil toplumun entegrasyonu, afet yönetimi açısından hayatidir. Üçüncü unsur olarak arama-kurtarma çalışmalarıyla aynı anda yeni yaşam alanlarının hızlı bir şekilde aktif hale getirilmesidir. Alt yapısı oluşmuş toplanma alanları ve depremden sonra sekiz saat içinde mevsim şartlarını da dikkate alan barınma ve iâşe merkezleri hazır hale getirilmelidir. Dolayısıyla afet öncesi donanım, afet anında hız ve her zaman tecrübe, bilgi ve becerinin ileri taşınma çabası ihmal edilmemelidir.

Deprem sonrası yapılaşma yaklaşımımız yeniden değerlendirmeye alınmalı. Son inşaat yönetmeliği de güncellemeli, sadece yatay mimari değil, betonarme yerine alternatif inşaat malzemesi ve teknikleri, özellikle fay hatlarının geçtiği bölgeler için değerlendirilmelidir. Ayrıca her afet sonrası medya etkisiyle kamuoyunu rahatlattık amacıyla bir günah keçisi bulma gayretinin ötesine geçmeli. Gerekirse hukuki düzenleme ile inşaatların bütün paydaşlarının sorumlu olduğu, zeminden çatıya kadar; mimar, mühendis, müteahhit ve denetim sorumlularının yer aldığı bilgiler binaların kimliklerinde yer almalı, kanun karşısında her birim hatası oranında sorumlu tutulmalıdır. **Binaların kimlikleri zorunlu olmalı ve açık bilgiler içermeli, belge olarak mahkemelerde kabul edilmeli.**

Alınması gereken tedbirlerden anlaşılıyor ki işimizi sağlam yapmalıyız. Kontrolü her aşamada insan hayatını düşünerek gerçekleştirme zorunluluğumuz var. Bütün bu tedbirler beşerî iradenin üzerine düşen ihmal edilmez görevleridir. Uğradığımız bütün afetlerin ortak dili; tedbirde kusursuz olmak gerektiğini söylemektedir. Açık, net ve anlaşılır bir dille; sağlam yapılar, doğru kontrollerle tedbirde kusur göstermemekle mümkün. Anlamak neden bu kadar zor? **Tedbir mühim ancak tedbir almak, felaketin olmaması ve ölümlerin önüne geçilmesi anlamına gelmez. İnsana düşen tedbir; takdir, varlığın sahibinin iradesidir. Ona kimsenin dahil olamaz, gücü de yetmez.**

Peki, afetlerin fizikî alanın dışında bir anlatımı yok mu? Yeryüzünde fitnenin, zulmün zirveye ulaştığı çağımızda, sıklaşan afetler sadece kâinatı sarsmıyor. Afet, yaşadığı yerde olsun olmasın insanların dikkatini çekiyor, daha doğrusu çekmeye çalışıyor. Dünyanın neresinde meydana gelirse gelsin afet herkesi tanımlıyor. Öncelik

... her şeyin olduğu gibi
tabiatın da bir ruhu vardı.

Yüce bir yaratıcının
insana bağışladığı kâinata
bir saygı vardı. Mekanik
evren anlayışı ile varlıktaki
hiyerarşi kalktı, nitelik
yerini niceliğe bıraktı.
İnsanla eşya arasındaki
fark atomların dizilişine
indirgendi.

le afete uğrayanları, can ve mal düzeyinde etkilenenleri, arama-kurtarma ekiplerini, yakın uzak demeden yardım ulaştıranları, elinde bir şey gelmediği halde üzülüp gözyaşı dökenleri tanımlıyor, insanın anlamı cihetinden değerlendirmeye tabi tutuyor.

Deprem anında canlar göçük altındayken eylem yerine söze duranların her türlü beyanı geçersiz kalıyor. Afet, bir ahlâkî tutum aynası ile insanın karakterini önce kendine gösterip olması gerekenin neresinde olduğunu tespit ediyor, ettiriyor. Afete seyirci kalanlar, ihmaller üzerine konuşma vakti gelmeden, çığlıklara koşmak yerine algı üretimi yapanların insan olmanın en uzağında olmayı irade ettikleri görülüyor.

Kâinat afet diliyle çığlık atıyor! Çığlığına kulak verecek insan arıyor. İnsanlığın toplu akışını yeniden gözden geçirmeyi öneriyor. Kendi lisân-ı hâliyle bunu önce daha düşük dozda, yağmurları azaltarak, mevsimler arası sıcak soğuk günleri taşıyarak hissettiriyor. Bolluk-kıtlık, soğuk-sıcak üzerinden uyarılarını yapıyor ancak modern insan haddinden fazla kendine güveniyor. Kendine yeteceğini düşünüyor, bigâne tavrını sürdürüyor. Böyle olunca kâinat, dilini sertleştiriyor; sel, fırtına, tsunami ve depremlerle bölge bölge arzı sarsıyor. Arzın üzerindeki insana sesleniyor.

Kâinat üzerinde taşıdığı, hizmet ettiği insandan mem-

Aklın tanrı, bilimin dinin alanına yerleşmesiyle gelişen endüstriyel süreçte her buluş ve gelişme insanı biraz daha cesaretlendirerek hümanizmin ufkunu çizdi. Kutsalın dışlandığı ve insanı aşan Hakikat anlayışına yer vermeyen dijital çağda sıra insanı yeniden “yaratmaya” geldi.

nun değil! Talepleri, nimete bakışı, üretim ve tüketim alışkanlıklarıyla taşınamaz hale gelen insan benine, maharetine tapmaya başlayınca kâinatın ikaz hattı ortaya çıkar. Şüphesiz bu bir anda oluşmadı. Transhümanizm aşamasına ulaşan insanın kâinatla ilgisini kesmesi, varlığa karşı hayranlıktan kopup zihnini merkeze alması 17. yüzyıldan başlayan bir hikâyenin, bir sürecin ürünüdür. Aydınlanmanın kurucu düşünürlerinden Descartes’in kartezyen felsefesinin ruh-beden, özne-nesne vb. ayrımları varlığı ikili bir yapıya dönüştürdü, doğa ve insan bedeni mekanik yasalara göre ele alınmaya başlandı. Kadîm medeniyetler aşkın âlemin varlığına bağlı olarak ezeli hikmetin izinde evren tasavvuruna sahipti. Dolayısıyla her şeyin olduğu gibi tabiatın da bir ruhu vardı. Yüce bir yaratıcının insana bağışladığı kâinata bir saygı vardı. Mekanik evren anlayışı ile varlıktaki hiyerarşi kalktı, nitelik yerini niceliğe bıraktı. İnsanla eşya arasındaki fark atomların dizilişine indirgendi.

Tanrının bir saat gibi kâinatı kurup çekildiği inancı düne ait, güne ve geleceğe müdahil olmayan bir tanrı inancını geçerli hale getirdi. Descartes’in düşüncesi insanın yeryüzüne müdahalesini ahiret duyarlılığından kopartarak bir dünya cennetine açmış oldu. Buna F. Bacon’un tabiatın sırlarını ele vermesi için “ışkenceyi” öneren benzetmesi eklenince paradigma kökten değişmiş oldu. Kozmos anlayışının kalkması, tabiatın nesnel-

leştirilmesi doğa ile insan arasındaki ontolojik ilişkinin bozulması demektir. Doğa yerini zihinde fizik ve matematik normlarıyla temsile bıraktı. Bu aynı zamanda aşkın âlem fikrinden gerçekliğe taşınma olarak tanımlanabilir. İnsan tarafsız gözlemci bir özne olarak her şeyin belirleyicisi konumuna yerleşti.

Kadîm zamanlarda varlığın ruhuna olan saygı büyü, tanımdan uzak tefekküre dayalı tutumken, 17. yy.’dan itibaren bu anlayışın yerine aklın merkezde olduğu, faydayı önceleyen bakış açısı geçerli olmaya başladı. Varlığın ihtişamı yerini tekniğe bıraktı. Varlık ve oluşun insan aklına indirgendiği hümanizm yolculuğu günümüzde teknolojinin gelişimiyle orantılı olarak büyük değişim gösterdi. Bu değişimin nicelikler dünyasındaki karşılığı “gelişme” olarak tanımlanırken nitelikler açısından sonuç farklı değerlendirmeye açıktır.

Aklın tanrı, bilimin dinin alanına yerleşmesiyle gelişen endüstriyel süreçte her buluş ve gelişme insanı biraz daha cesaretlendirerek hümanizmin ufkunu çizdi. Kutsalın dışlandığı ve insanı aşan Hakikat anlayışına yer vermeyen dijital çağda sıra insanı yeniden “yaratmaya” geldi.

Tabiattan sonra insanın da gizeminden arındırılması, teknoloji ile desteklenmesi transhümanizm aşaması olarak küreselleşmenin taşıyıcı ve bütünleştirici unsuru olarak karşımıza çıkıyor. Postmodern durum olarak izafiyetin merkeze yerleşmesiyle bütün öngörülerini içine alarak geçersiz kılan insanın “güzel suretle” yaratılmasının karşısında yeniden “yaratmaya” teşebbüs etmesi, yaratıcıya başkaldırı anlamına geliyor. Biyolojik kusurlara, hastalığa karşı ve vitrine aldığı modellemeye uygun insan fiziği inşa etmenin de ötesinde insanın ve tüm canlıların genetiğiyle oynamayı başarı olarak kodluyor. Çocuğun rahim yerine laboratuvarı sperm ve yumurta sayısını artırarak yapmanın ahlâkî sorun olacağını akla getirmeyen faydacılığın kutsandığı yeni bir aşamadayız.

Yapay zekâ ve silikonla aklı ve bedeni biçimlendirme, hızlandırma durumu bir başarıdan ziyade insanın bir başka canlıya zorla evrilmesinin ifadesi olarak canavarlaşma durumudur. İnsanın kendi eliyle intiharını simgeleyen bu durum maddenin ruha galebe çalması, ilerleme vurgusu haddi aşmanın görünürlüğüdür.

Aslında insan ölümsüzlüğü arıyor. Ancak fiziki dünyada ölümsüzlüğün imkânını yok ederek bunu yaptığının bi-

lincinde olamıyor. Öznenin aklı merkeze alarak mutlu olamadığı modern dönemden öznenin bu defa hazları çağırdığı bilinçdışı felsefenin imkânıyla mutluluğu arama çabasına postmodern döneme girerken ruhunun talebini yadsıyor. Sorumluluğundan sıyrılmayı nesnellik arayışıyla biyolojiye hapsolmanın çıkış yolunu ölüme çare bularak aşacağı zehabına kapılıyor. Kâinat, üzerinde tanrılık iddiası güden ve her şeyi hemen isteyen hazları ve tutkuları doğrultusunda bir başkasını hesaba katmayan insan karşısında ifadeye duruyor. Meramını önce tatlı dille, anlaşılmadığında şiddetlenen ikazlarla ortaya koyuyor. Kâinat insanın modern ve postmodern paradigmasını yerle bir etmesine rağmen buluşlarının esiri olan insan iddiasından vazgeçmiyor.

Evrenin mekanik olarak düzenlenmiş ve matematiksel determinist yasalarla işleyen bir yapı olduğunu tespit eden ve insana güven veren anlayışı birkaç saniye ile yerle bir eden depremin anlatımı neye denk düşüyor? İnsana ne söylemiş oluyor afetler? Şüphesiz deprem güven paradigmamızı yeniden değerlendirmemizi istiyor. Bu çok açık. Ayağımızı kuvvetle bastığımız sandığımız toprak, bir kilim gibi, kâğıt misali buruşup ayağımızın altından çekiliyor. Bu duruma karşı dünyanın bütün güvenlik güçleri, insan hayatını sigortalayan şirketleri birleşip gelsin ve insana güvence versin, verebiliyorsa...

Deprem gökdelenleri hamur misali katlarken dağları, ovaları yararken varlığın sahibini işaret ediyor ve çözümün ölümden kaçmakla, insana yedek parça hazırlamakla aşılamayacağını söylüyor. Determinizmin sünnetullah karşısında oyuncağa dönüştüğünün görülmesini istiyor. Tekrar tefekküre dursun, akletsin, varlığın sahibine karşı acziyetini keşfetsin, kudret ve kuvvetin, ilmin yegâne sahibine teslim olsun istiyor. İnsanı afetlerin meramı üzerine düşünmeye çağıran, afetlerin acılı maliyetlerine rağmen insanlık planında hayra düştüğü aşikâr.

Depremle birlikte ortaya çıkan duruma bakalım: İnsan insanın çığlığına koştu, el uzattı, aşını pişirdi, gözyaşını sildi. İnsan insana barınak oldu, ekmeğini böldü. Acısına omuz verdi. Göçük altından çıkanlar, yardıma koşanlar, her biri bir merhamet gezegeninden geliyor gibi söze başladı. Dakikalar içinde acının ve dehşetin kollarında sarsılan insanlar bir başka dile evrilen cümleleriyle tüm ülke gözyaşlarıyla haline şükretti ve “ne yapabilirim” diye kendine yöneldi.

İnsanın insana borcu iyiliktir. İnsan depremle bunu öğrendi ve anında uygulamaya koyuldu. Göçük altında ortaya çıkan binlerce mucize öyküsünün her biri bir anlatım içeriyordu. 21. asrın sibernetik ve robotlar yüzyılı olmamasını istemek kâinat dili ile başka nasıl anlatılabilirdi? Özellikle hazinenin merhamet ve şefkat dilinin üzerinde uyuyanlar, bu küresel akışın kalkınmasına karşı sözü yükseltmek zorundadır. Kâinat ve arzla sema arasındaki her varlık bir nimettir. Nimetin “şey”leşmesine izin verilmemeli. Aynı zamanda bütünden parçaya varlık insana emanettir, onu gelecek kuşaklardan emanet almıştır, israfa düşmeden onu kullanmak durumundadır. Nimetin amacı dışında kullanılması her biri nimet olan fiziki ve kimyasal imkânların insanlığa silah olarak yönelmesine karşı barış daima güzeldir.

İnsanlık bir yol ayrımındadır; ya bu hümanizmin insanı yeniden yaratacağı şeytanî meydan okumaya katılacak ya da kâinatın sesine, işaretine katılıp cahiliye tasarımından kurtulup Nuh’un gemisine koşacak. Câhiliyenin karakteri hep aynı. O gün oğlu, Nuh’un çağrısına sığınacağı dağı göstererek karşı çıktı. Küresel çağ da dağ yapıp yaslandığı maharetine sarılarak ölümü yeneceğini söylüyor. Câhiliyenin ortak paydası, insanın kendine yeteceği zehabını inanca dönüştürmesidir. Bütün afetler lisan-ı hâl ile bunu anlatmaya çalışıyor.

Deprem ve Ödevimiz

6 Şubat tarihinde asrın depremi olarak nitelenen afetle yüzleştik. Millet ve devlet olarak bu afetin üstesinden gelmek için büyük bir çaba harcadı. Yurt içi ve dışından desteklerin gelmesi, bu büyük afetin tesirini azaltma noktasında önemliydi. Her olayda olduğu gibi bu afetin de bir tahlile, değerlendirmeye muhtaç olduğunu belirtmemiz gerekir. Afetin insan zihnine, ruhuna yansması çeşitlilik arz eder. Metafizik alana yönelmeden önce fizikî mekânda neler yapılmalı ve bundan sonra bu tür afetlere karşı devlet ve toplum olarak nasıl hazırlık yapılmalı diye düşünme vaktidir.

Depremi etkisi geçmeden, hafızamızın unutan yanına yaslanmadan, geleceğe yönelik öngörülerimizi ele alma zamanıdır. Bu tür felaketler için üç boyutlu incelemeye ihtiyaç vardır:

1. Öncelikle, fay hattında yüksek katlı binalar yerine üç katı geçmeyen yapıların her açıdan daha uygun olacağı meselesi karara bağlanmalı.
2. Son inşaat yönetmeliği yeniden gözden geçirilmeli ve gelişen yapı malzemeleri ışığında değerlendirmeye alınmalı.
3. Betonarme yapıların yerine, bu bölgelerde farklı tarz ve malzemeler, iklim şartları da dikkate alınarak masaya yatırılmalı.
4. Yapılan her inşaat sonrası binaların kimlik kartı bir saç levha olarak girişte asılmalı. Bu kimlik kartında; binanın yapım özellikleri temelden çatıya kadar, elektrik, doğalgaz ve su tesisatını da içine alarak belirtilmeli. Bu bilgiler, zemin etüdünde kullanılan malzemenin cinsi ve markasını da içermeli.
5. Binayı yapan müteahhit, mühendis ve kontrolü yapan yetkilinin de ismi bu kimlik kartında yer almalı ve yapılan hatalarda eksikliğin kime ait olduğu yargıya açık olacak şekilde, yapım aşamasında bilinmesi sağlanmalı.

Deprem veya başka bir afete hazırlık, yaşanmışlıklar üzerinden bilinçli bir çabayı gerektirir. Deprem

1. *Deprem öncesi*
2. *Deprem zamanı*
3. *Deprem sonrası*

Kahramanmaraş merkezli depremde bir bölgeyi kuşatan, 10 ili ve 13 milyon insanı doğrudan etkileyen, kış şartlarında vuku bulan bu ve benzer olayların verdiği ipuçlarını değerlendirdiğimizde, bir “Afet Bakanlığı”na ihtiyaç olduğunu görürüz.

Fay hattında olduğumuzu düşünürsek ve ayrıca sel, orman yangını, fırtına gibi olaylar karşısında envanteri, örgütlenmiş yapısı ve eğitilmiş insan unsuruyla olaylara müdahil olan yapının ihtiyacı, bu depremle birlikte daha etkili hissedildi.

Ayrıca depreme ve diğer afetlere karşı alınacak önlemlerin sürekliliği, bundan böyle daha da önemli olacaktır.

anından itibaren sekiz saat içinde, alanda alternatif yaşam alanı kurabilmek için önceden ihtiyaçların belirlenmesi, ulaşımın nasıllığı, insan unsurunun devreye alınması, kısaca depremin yönetilmesi gerekir.

1. Bakanlık bundan ötürü önemlidir. Öncelikle depreme karşı eğitimin yanında, en kısa sürede bölgeye varmak için kara, deniz ve hava yollarının kullanılması elzemdir. Kara yollarının tahrip olduğu düşünülürse, helikopter marifetiyle bölgeye insan ve acil ihtiyaçları indirme imkânı hasıl olur.
2. Felaketlerde devletin yanında özel sektörün imkanlarından istifade de önceden mevzuatta sağlanmış bir bilinç haline dönüşmesi elzemdir.
3. İnsan unsurunun profesyonel yanında büyük oranıyla gönüllü olması kaçınılmazdır. Bakanlık ve STK’ların bünyesindeki insan unsuru, teknik teçhizatı kullanma becerisine ve kurtarma tekniklerini bilme düzeyine taşınıp hazır tutulmalıdır.
4. Deprem öncesinde STK’lar ile sağlanan iş birliğinde, her bir dernek ve vakfın insan ve malzeme gücü, önceki saha çalışmaları kayıtlanarak sağlıklı iletişim içinde olmalı ve çeşitli ortak tatbikatlar yapılmalı, teorik ve pratik eğitimler programlanmalı.

5. Depremde en önemli konu, ulaşım ve müdahale gücüdür. Deprem anında ilk faaliyet, kurtarma çalışması yapılırken eşgüdümlü olarak yaşam alanı inşasına da başlanmasıdır. Bunun için gelişen teknikler ve farklı malzemeler devreye alınmalıdır. Mesela modüler ahşap deprem evleri, açılacak yarışma ile devreye alınabilir. Bir aileyi barındıracak, çabuk kurulan ve tekrar toplanma imkânı olan, içinde tuvalet ve banyosu bulunan konteynirden ilhamla, iklim şartlarına uygun evler mümkün.
6. Fay hattındaki şehirlerin deprem anındaki toplanma bölgelerinde yapılacak evler için alt yapı, su ve kanalizasyon önceden hazırlanmalı ve deprem evleri bir saat içinde monte edilecek hızla devreye alınmalı.
7. Aynı anda, sahra hastaneleri, dokümantasyon merkezi gibi ilgili idari ihtiyaç mekanları kurulmalı.
8. Sevk ve idare bir merkezden ancak pratik dikkate alınarak yapılmalı. STK'lar önceden bilinen imkanlar ve becerileriyle yönlendirilmeli ve önleri kesilmemeli, karışıklığa meydan verilmemeli.
9. Diğer yandan hasta ve yaralıların tedavisi için Sağlık Bakanlığı ile sağlık konusundaki STK'lar ile iş birliğine girilmeli. Salgın hastalıklara karşı tedbir alınmalı.
10. Cenaze işleri ile de Diyanet ile iş birliği içinde kayıt ve defin işlemleri yürütülmelidir.
11. Halktan gelen yardımların hızlı ve kargaşaya

mahal vermeden, STK'lar eliyle mağdurlara ulaştırılması sağlanmalıdır.

12. Deprem bölgesinde oluşturulacak Bilgi Merkezi sayesinde sağlıklı bilgilerle paniğin önüne geçilmesi ve medyaya ev sahipliği yapılmalı.
13. Yurt dışından gelen ekiplerin yönlendirilmesi, takibi ve hizmetleri özel bir ekip tarafından yapılmalı.
14. Afet Bakanlığı, afet anında bütün bakanlıklarla önceden belirtilmiş mevzuat gereği, ihtiyaç merkezli paylaşıma girmeli ve Afet Bakanlığı'nın olay anındaki konumu, bir üst makam olarak yine önceden yasa ile belirtilmiş olmalı.
15. Deprem sonrası rehabilitasyon çalışmaları, eğitim desteği ve moral değerlerin yükseltilmesi bir dizi çalışmayı gerektirir. Bu durum yine devlet ve STK'lar yoluyla ortak çalışmalar üzerinden gerçekleştirilebilir.
16. Her afet sonrası bakanlık bünyesinde değerlendirme yapılır. Kamuya yansıyan aksaklıklar, organizasyon eksikliği ve diğer bütün aşamalar masaya yatırılır ve kamuoyu ile paylaşımlar yapılır. Yeni bir çalışmaya daha az kusurla hazırlanmak için iç ve dış eleştirilerin alınıp değerlendirilmesi önemlidir.
17. Deprem sonrası kalıcı konutlara geçiş konusu için oluşturulan arşiv, ilgili bakanlık ile paylaşılır.
18. Kalıcı konutlara taşınma sonrası modüler yapılar itina ile eksikliği giderilerek toplanır.

Sıraladığımız maddelere başka ilaveler de eklemek mümkün. Ele aldığımız yaklaşımda en önemli kısmın, afet öncesi duruma denk düştüğünü görüyoruz. Bu durumdan da bir bakanlık ihtiyacını hissetmek mümkün. Diğer taraftan devlet-millet iş birliğinin önemi, sağlıklı iletişim ve verimli koordinasyondan geçtiği açık. Afete karşı önleyici tedbirlerin alınması, teknik birikim ve becerilerinin artırılması, insan unsurunun motivasyon, eğitim ve organizasyonunun önemi kendiliğinden öne çıkmaktadır.

Elbette bütün tedbirlere rağmen can kaybı tamamen önlenemez diyemeyiz. Biz tedbir almakla sorumluyuz. Takdir Mevla'nındır. Bu yazı boşluğa yapıştırılmış bir öneridir. Afetin büyüklüğü, Afet Bakanlığı'nı işaret etmektedir. Hem de bu bakanlığın tepe yöneticileri ve bakanı, bürokratik mevzuatın ağırlaştırıcı etkisine teslim olmayan, araziden yetişen kişilerden olmalıdır.

Unutulmamalı ki hepimizi üzen olay, aynı zamanda hepimizin ödevidir.

Sünnetullah ve Determinizm

Prof. Dr. Mustafa Tekin

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi A.B.D. Öğretim Üyesi

İnsanlar, olaylar ve nesneler karşısında kalan insanın ilk yaptığı işlerden birisi bunları anlamaya çalışmak olacaktır. Kendisini kuşatan evren karşısında ilk önce bir güvenlik sorunu yaşayan insan, anlam(landırm)anın ardından evren ile ilişkilerini düzenlemeye ve oluşturduğu güvenlik çemberinin içinde ihtiyatla hareket etmeye yeltenecektir.

Denize hiç girmemiş bir insanın, ilk girme teşebbüsünde “su” karşısında nasıl tavır alacağı bilgi ve deneyimleriyle belirlenir. Ancak su derinleştikçe hem boğulmaktan hem de denizdeki diğer varlıkların verebilecekleri zarardan emin olmak adına farklı ihtiyatları ortaya koymaya çalışacaktır. Kendisini kuşatan evren ve onun içindeki eşya ile ilişkilerinde belirli ilkelerden hareket edilmesi gerektiğini farklı tecrübe ve bilgilerle öğrenmiş olacaktır. Dolayısıyla evrenin nizamsız işlemediği ve bu ilkelere uymadığı takdirde bazı zararlara uğrayacağı konusunda bilgi sahibi olacaktır.

İnsanın kendisini kuşatan evren ve olgular dünyasına dair bilgiler, (b)ilim yoluyla ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla dış dünyanın nasıl düzenleneceği, eşya ile nasıl ilişki kurulacağına dair faaliyetler (b)ilimsel faaliyetler ismini alacaktır. Fakat bu nokta, insan hayatındaki bir boyutu ifade etmektedir. Zira bu boyut daha çok “nasıl”lıklarla ilgili olup, “niçin” sorusunu cevaplama konusunda yetersiz kalmaktadır. Nitekim insan muhatap olduğu tek tek nesnelerin bilgisini bilmesi durumunda bile, bu nesneler arasındaki bağlantı ve onların felsefenin diliyle ifade edecek olursak “gai illet”leri eksik kalacaktır. Her ne kadar modern dönemde bilgi tek tek nesnelerin bilgisine indirgenerek ve hatta postmodern karakterisasyonla öznellik zaviyesinden üretilerek ve bunlara bağlı olarak “gai illet” dışarıda bırakılarak içeriklendirilse de gerçekte bunlar insan zihninde iptal edilmiş sorular değildirler.

Bunlarla birlikte insanın dünyada niçin yaşadığı, ölümünden sonra ne olacağı ve hayatın anlamına dair sorular da cevaplanmak üzere beklemektedir. (B)ilim bunlara cevap verebilme konumunda olmadığından bir kapsama problemi ortaya çıkacaktır. İşte tam da bu noktada “din” devreye girmektedir. Modern zamanlara gelinceye kadar, din ve bilim arasında bir yalıtıklık ve

kopuş olmadığından -ki bu, Tanrı merkezli bir evren ve dünya görüşüne dayanmasından kaynaklanmaktadır- insan, din ve bilimin iç içe geçmiş bir biçimde kapsandığı bir konumdaydı ve bir parçalanma söz konusu değildi. Modern zamanlara gelindiğinde ise, bilimin Tanrı'dan kopuşu, insanın aşkın boyutunun dışarıda bırakılmasını sonuçlamıştır. Burada din ve bilim arasındaki yalıtıklık, esasen insanı mağdur eden sağlıklı sonuçların üretilmesine sebep olmuştur. Bir yandan ya insanın aşkın boyutu yok sayılmış ya da dinin bilimsel tüm gerçekleri zaten içerdiği gibi argümanlar öne çıkarılmış, diğer yandan tepkisel olarak her şey metafizik alana dahil edilerek olgular dünyasının bilgisi önemsizleştirilmiştir. Aslında Müslüman toplumların son birkaç yüzyıllık modernleşme serüveni dikkatle incelendiğinde, bu sağlıklı sonuçların hayatın içinde ne ölçüde yer edindiği anlaşılabilir. Bugün doğal afetler başta olmak üzere maruz kalınan tüm sorunların içerikleri dikkatli bir şekilde yoklandığında, bu durum rahatlıkla anlaşılabilir.

Bu çizdiğimiz manzara ve nihayetinde ortaya çıkan arızalar insanların ve özelde Müslümanların eşya, evren ve Allah ile ilişkilerini yeniden düzenlemelerinin gerekliliğini bize göstermektedir. Dolayısıyla “tikel” olarak konuşulan mevzuların, sağlıklı bir şekilde halledilebilmesi esasen onların bağlı olduğu dünya görüşü ve teorilerle ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi demektir. Biz sorunu Sünnetullah ve determinizm kavramları üzerinden kısaca analiz etmek istiyoruz.

Sözlükte “iyisini de kötüsünü de kapsamak üzere yol, âdet” anlamına gelen sünnet, belirli standartlara oturmuş davranış biçimlerini tanımlamaktadır. Bu bağlamda metaforik olarak ifade etmek gerekirse, bir şekilde geçmişte patika olarak açılan bir yolun sınırları belirlenir, herkesin kullanabileceği şekilde düzenlenir, yol işaretleri konulursa bu durumda bir standart oluşmuş olacaktır. Kur’ân-ı Kerim’de “sünnetullah” şeklindeki kavramın kullanışlarına baktığımızda geçen âyetlerin -bu arada sünnet kavramının kullanımlarına dair tüm varyantlar- “Allah’ın ilkeleri” anlamını muhtevi olduğunu bize göstermektedir. Bu bağlamda çok genel olarak sünnetullah kavramını, sünnet kelimesine atıfları çerçevesinde, “Allah’ın insan ve onu kuşatan eşya, tabiat ve giderek evrene ve nihayet insan ve topluma

Sünnetullah, özellikle Allah’ın evren ve eşyanın hareketine dair yerleştirmiş olduğu temel ilkeleri anlatmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’in anlatımında ise sosyal ve tarihsel akışın ilkeleri üzerine sünnetullah kavramının kullanıldığını görmekteyiz.

koymuş olduğu ilke ve kurallar” şeklinde tanımlayabiliriz. Özellikle bazı âyetlerde “Allah’ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın” şeklindeki vurgular sünnetullahın genel anlamlandırma ve evrene dair ilkeler olması durumunu kuvvetlendirmektedir. Ayrıca âyetlerin geçtiği bağlama dikkat ettiğimizde; Allah’ın tarih, toplum ve tabiatta meydana gelen ve bir ilke dahilinde cereyan eden olaylara atıflarını görmekteyiz. Bu durum tabiat ve sosyal dünyada meydana gelen hadiselerin tamamen tesadüf olmadıklarını en azından söyleyecektir.

“Belirli sebeplerin belirli sonuçları ortaya çıkaracağını savunan katı gerekirci görüşe” determinizm denmektedir. Burada vurgulanması gereken birkaç nokta vardır. Birincisi, determinizme göre tercihlerimiz başka güçlerce belirlenir ve dolayısıyla eylemlerimiz nedensellik bağlamında izah edilebilir. Bu tanımda nedensellik ve özne durumları sorunsallaştırılmaktadır. “Zorunsuzluk ve hür iradeyi kabul etmeyip fizikî, ruhî ve ahlâkî bütün olayları bir takım zarurî sebepler zincirinin zaruretle tayin ettiğini iddia eden teori” şeklindeki tanım ise determinizmi fizik ve sosyal olanın bütününe doğru yayılmaktadır.

Tanımlar üzerinden yürüdüğümüzde, elbette sünnetullah ve determinizm kavramları arasında bağlantılar olduğu görülecektir. Burada en temel ortaklık noktası, her ikisinin de gerek tabii gerekse sosyal alanda nedensellikler çerçevesinde gerçekleşmesidir. Fakat burada önemli olan bu kavramların aralarındaki farklılıktır.

İçeriklere baktığımızda
Sünnetullahın zikrinin bir
diğer sebebi de insanların
gerçekliği saptıracak
düzeyde metafizikleşmeye
saplanmamaları içindir.

Sünnetullah, özellikle Allah'ın evren ve eşyanın hareketine dair yerleştirmiş olduğu temel ilkeleri anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in anlatımında ise sosyal ve tarihsel akışın ilkeleri üzerine sünnetullah kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Her ne kadar bazı görüşler sünnetullahın bu şekilde içeriklendirilemeyeceğine dair argümanlar ileri sürse de en azından Kur'an'ın dilinde ve onun anlatımının sınırlarında sosyal ve tarihsel akışın ilkelerinden bahsetmek mümkündür. Burada Sünnetullahın tarihsel ve toplumsal düzeyde sosyolojik anlamda "toplumsal yasa" kavramıyla özdeş olup olmadığını tartışmayacağım. Çünkü bu oldukça uzun bir analizi gerektirmektedir.

Ancak Kur'an-ı Kerim'in bütünselliği dikkate alınarak bir tarih felsefesi oluşturmak gerekirse, öncelikle birkaç parametrenin zikredilmesi gerekir. Birincisi, tarih ve tarih dolayımı toplum insan öznenin aksiyon alanıdır. İkincisi, insanın tamamen dışarıda tutularak Tanrı'nın aktör olduğu bir tarih yoktur. Üçüncüsü, Marksizm gibi bazı seküler ideolojiler Tanrı'yı tamamen dışarıda tutmakta ve hatta insan öznenin failliğinden bağımsız bir tarihin sonu öngörmektedirler. Bu bağlamda **İslam açısından insanın tarihteki failliği esas olmakla birlikte Allah; tarihe, tabiata ve olayların akışına müdahildir. Fakat bu nedenselliklerin dışarıda bırakıldığı, tesadüfi bir tarihe dahil oluş değildir. Sünnetullahın standartlaşmış ilkeleri ve nedensellikler üzerinden işlemesi bu parametrelerle birlikte yürümektedir. Fakat buradan asla nedenselliklerin askıya alındığı sonucu çıkmaz.**

Determinizm ise belirtildiği üzere aynı sebeplerin aynı sonuçları doğuracağı gibi sıkı bir gereklilik üzerinden hareket etmektedir. Bir kere her zaman aynı sebeplerin aynı sonuçları doğuracağı şeklindeki anlayış, sosyal

bilimlerde ve hatta tabiat bilimlerinde bile eleştiriye uğramıştır. Özellikle sosyal bilimlerde bir olayı meydana getiren sebeplerin hepsinin tespiti zor olduğu gibi, farklı zamanlarda müessir etken olarak farklı bileşenler de devreye girebilmektedir. Bu durumda bilhassa sosyal bilimler alanında olayları açıklamak üzere bir determinizmden bahsetmek sorunlu görünmektedir. Nitekim ortaya attığı teorilerle oldukça vukufiyetli bir kavrayışı olduğu anlaşılan İbn Haldun'un "iklim ve medeniyet", "tavırlar", "asabiyet" vb. nazariyelerinden bir kısmı determinist olmakla eleştirilmektedir. Farklı bileşenlerin ve müessir etkenlerin her zaman devreye gireceği hesap edilmelidir. Bu izahlar çerçevesinde sünnetullah ile determinizm arasındaki nüansı belirtmiş bulunmaktayız. Şimdi de sorunlarımıza yaklaşımda bu kavramların ne anlam ifade ettiğini açıklamaya çalışabiliriz.

Bu iki kavramın toplum tarafından nasıl algılandığı ve daha sonra gündelik sosyal ve tarihi olaylara uygulandığında İslâm açısından nasıl bir tavır ve yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini somut olarak analiz edebiliriz. Öncelikle toplumda Allah'ın kudretine dair yüksek düzeyde bir inanç vardır. Hatta bu inanç kimi zaman gündelik hayatın "nedensel" işleyişini de iptale vardır boyutlara ulaşabilmektedir. Dolayısıyla toplumda uzun vadede nedensellik üzerine dayalı olması gereken tavırların metafizikleştirilmesi söz konusudur ki bu meselenin bir boyutudur. Diğer yandan özellikle modern zamanların seküler karakteri sebebiyle "din" ve "dünya" arasında oluşan yalıtıklık, dinin irrasyonel alana konumlandırılmasının ardından gündelik işlerin (meslek, eğitim, ekonomi vb.) salt fenomenler dünyasıyla sınırlandırıldığı görülmektedir. Fakat burada oluşan boşlukta, dinilik ahlakılığı gündelik hayatta besleyen bir öge olamamaktadır. Bu durumun en bariz yansıması, doğal afetlerin ardından yapılan eleştirilerde binaların yapıldığı zemin, binaların sağlamlığı, depreme dayanıklılık, denetim noktasındaki zafiyetlerin dile getirilmesidir. Aslında toplum Tanrı'nın mutlak kudretine ve nihayetinde her şeyin sünnetullah içinde ve "nedensellik" çerçevesinde meydana geldiğini kabul etmektedir. Fakat birçok farklı sebepler dolayısıyla gündelik icraatlarında nedensellikleri dışarıda bırakarak bir metafiziğe tutunmaktadırlar.

İslam açısından insanın eşya ve evrenle kurduğu ilişkinin mahiyeti önemlidir. Bu bağlamda, ilk önce insanın

Tanrı ile kurduğu ilişkiye bakmak gerekir. Elbette mutlak, sonsuz kudret ve bilgi sahibi olarak evrendeki hiçbir şey Tanrı'dan habersiz değildir. Fakat Tanrı kaderci bir yaklaşımın muhatabı da olamaz. Bu durumda Tanrı'nın eşya ve evrene koymuş olduğu ilkelerin işleyişi, insanın cehdi ve çabası ile sağlanabilir. Bir başka deyişle, Allah'ın eşya ve evrendeki işleyiş ilkelerini belirlediği ve bu minvalde "sünnetullah"tan bahsedilebileceği anlaşılabilecektir. Bu durum aslında insanın hem Tanrı hem de insan ve evren ile ilişkilerini belirli ilkeler çerçevesinde kurması gerektiğini bize söylemektedir. Esasen Kur'an-ı Kerim'in sünnetullah'a dikkat çekmesi de bu sebeptedir. İçeriklere baktığımızda Sünnetullahın zikrinin bir diğer sebebi de insanların gerçekliği saptıracak düzeyde metafizikleşmeye saplanmamaları içindir.

Determinist bir algılamaya "nedensellik"lere dikkat çekme bağlamında anlamlı ise de geçmiş yüzyıllardaki algılamalara baktığımızda neredeyse kendi kendine işleyen ve bu arada Tanrı ve hatta fail özne olarak insanı dışarıda bırakan mihaniki/mekanik bir tasavvur karşımıza çıkabilmektedir. Ancak böyle bir tasavvur hem fizikteki yeni gelişmeler hem de sosyal bilimlerdeki yeni anlayışlar sebebiyle eleştiriye uğramaktadır.

İnsan için belirsizlikler bir güvensizlik durumunu beslemektedir. Bu bağlamda, insan, eşya ve evren arasındaki ilişkilerin aktığı en geniş düzlemde, belirsizlikler azaldığı oranda geleceğe doğru öngörülebilirliklerini artıracaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için gerek tabiatta gerekse insanın eyleyişte bulunduğu sosyal dünyada ilkelerin farkında olmak bir zorunluluktur. Bu da insanın bilimsel faaliyetleri ile ortaya çıkarılabilir ve ciddi çabaları gerektirmektedir. Zira ancak ilkeler ve düzenlilikler üzerinden bilim yapmak mümkündür.

Bu zamana kadar yaşanan sorunların bu minvalde bir perspektif sorunundan kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tam da bu sebeple, sorunların farkındalığıyla bir "Müslüman aklı" kurmak yoluyla geleceğe doğru bir projeksiyon geliştirmek ilk adım gibi görünmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, Allah ile insan, eşya ve evren arasındaki ilişkiler rastgele olmaktan uzaktır.

Doğal Afetler ve Din

Dr. Talip Küçükcan
Doç. Dr. Ali Köse

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Marmara depremi üzerine psiko-sosyolajik araştırma yapılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; doğal afetlerin insana ve çevreye nasıl etki ettiği, insanda uğradığı felaketlerin sonuçları incelenmektedir.

Felaketler insanın normal hayat akışını bozmasıyla hayatını yeniden inşa etmekte zorlanması toplumsal ve ruhsal çöküntüye sebep olmaktadır. Bu felaketin sonuçlarının etki ettiği iki madde vardır. Birincisi; kişinin kendisi ve yakın çevresini etkiler. İkincisi; toplumu etkiler ve depremi yaşamayan kişilerde büyük güvensizlik, kaygı, belirsizlik vb. etkiler de görülmektedir.

Geçmişte de yaşanan depremlerde de yaşanan olumsuzlukları dini bir uyarı olarak gönderildiği ve dünyanın sonu geleceği düşünülmüştür. Geçmişte gerek İslâm gerek Hristiyan dinine mensup kişiler birçok fetvalar ve düşüncelere yer vermektedir.

Yaşanan üzücü olayları anlamlandırmak ve sebep sonuç ilişkisi arayışında olup cevaplar edinmek insanın anlam arayışının tabii olduğunu görebiliriz. Frankl'ın The Will To Meaning kitabında anlattığı bir tecrübesini paylaşmaktadır: Gece yarısı Feankl'ın telefonu çalar. Arayan kişi intihar etmek istediğini söyler ve o kişi ile dakikalarca sohbet eder ve intihardan vazgeçer. Yazarı ziyaret edeceğine dair söz alır. İntihardan vazgeçiren sebebin kendisiyle konuşacak birilerinin var olduğunu öyleyse yaşamının değer olacağını düşünerek intihardan vazgeçtiğini söylemiştir. Bu örnekten de gördüğümüz üzere insanlar baş edemedikleri acıları paylaşacak birilerini arar. Acılar insanın hayatı görmesini engeller. Hayatı göremediklerinde intihara sürüklenebilirler.

Hazırlayan: Esranur Gözübüyük

Asr-ı Saâdette Afetler

Doç. Dr. Mücahit Yüksel

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Özelde afetler konusunda ama genelde bütün meselelerde kapsamlı bir bakış açısı elde edebilmek için her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir husus vardır ki buna göre; varlıklar arasındaki ilişki dört ana başlık altında toplanmaktadır: *Allah-İnsan İlişkisi, Allah-Evren İlişkisi, İnsan-Evren İlişkisi ve İnsan-İnsan İlişkisi.*

Bu ilişki türleri birbirinden bağımsız değil, aksine iç içe geçmiş ilişki ağlarıdır ve insanlığın gerek dünya gerek âhiret saadeti bu ilişkilerin sağlıklı kurulmasına bağlıdır. Buna göre Allah-İnsan ilişkisi, Yaratıcı ile kul ilişkisidir ve bu ilişkinin sağlığı kulun, Yaratıcısına ibadeti ile mümkündür. Allah-Evren ilişkisi, Yaratıcı ile imtihan için yarattığı kullarının imtihan alanı arasındaki ilişkidir. Buna göre Allah Teâlâ, kullarının imtihan süreci boyunca evreni bir düzen içerisinde onların yaşamına uygun şekilde yaratmıştır. İnsan-Evren ilişkisi, imtihan için yaratılan kul ile imtihan alanı arasındaki ilişkidir. Buna göre kulun yapması gereken şey, imtihan alanındaki düzen ve kuralları iyi öğrenip bunlarla zıtlaşmadan sağlıklı bir ilişki kurmak, kevnî âyetler olarak nitelenen bu dünyaya karşı açık bir bilinçle yaklaşmaktır. Son olarak İnsan-İnsan ilişkisi ise imtihan dünyasındaki insanların kendi türleriyle olan ilişkisidir. Bu noktada insana düşen de Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu sosyal düzene dair ilkeleri göz önünde bulundurarak kul hakkına girmeden ve etrafında gördüğü yanlışlıklara sessiz kalmadan sosyal düzeni muhafaza için çalışmaktır.

İnsanoğlu yapısı gereği ülfete (alışma ve kaynaşma) meyllidir ve daima sakin, düzenli bir hayatı tercih eder. Çünkü bu durum ona kendisini güvende hissettirmektedir. Ancak hayat tekdüze ve her zaman normal seyrinde devam eden bir süreç değildir. Zira kulluk imtihanında Allah Teâlâ zaman zaman kullarını zor şartlarla imtihan etmektedir. Bu olağanüstü durumları sükûnet içinde atlatabilenler sağlıklı şekilde yaşamlarına kaldıkları yerden tekrar devam edebilmektedirler. Ancak gerekli bilinçsel alt yapıdan yoksun insanlar ise durumu yanlış zeminde değerlendirerek travma yaşayabilmektedirler.

Tarihinin değişik dönemlerinde insanlar; veba, kıtlık, sel, fırtına, deprem vb. maddî afetlerle ve fitne türün-

den manevî afetlerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu gibi durumları yorumlarken de referans aldıkları kaynaklara göre yorumlar yapmışlardır. Dolayısıyla durumu anlama noktasında ortaya koydukları yaklaşımlar, çözüm noktasında da aynı yolu takip etmiştir. Buna göre deist bir anlayışı benimseyerek, Allah Teâlâ'nın kâinatı yarattıktan sonra hiçbir şekilde müdahale etmediğine ve etmeyeceğine inananlar olağanüstü olayları değerlendirirken genellikle maddî şartlar üzerinde durmuşlar ve olayı tabiattaki fizikî kurallarla açıklama yoluna gitmişlerdir (H. İ. Bulut, s. 249-251). Dindar insanlar ise bu tür olağanüstü olayları, inandıkları din ekseninde geliştirdikleri bakış açısıyla değerlendirmektedirler (Okumuş, s. 348). Bu anlayışa göre, yaşanan olağanüstü olayların birkaç sebebi bulunmaktadır. Bu çerçevede dile getirilen ilk gerekçe, insanların, yaptıkları yanlış davranışlarından dolayı cezalandırıldıkları hususudur (H. İ. Bulut, s. 249-251). Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de bu hususu destekleyen âyetler de bulunmaktadır. Örneğin Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İnsanların kendi işledikleri sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır."* (Rûm 30/41). *"Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar."* (Şûrâ 42/30).

Dinî bakış açısı çerçevesinde, yaşanan afetlerin gerekçesi olarak ortaya konan başka bir yorum ise imtihan boyutu olmuştur. Zira Kur'an'da ve sünnette, buna dair veriler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele. Başlarına bir musibet geldiği zaman onlar, 'Şüphesiz ki biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz' derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır."* (Bakara 2/155-157). Hz. Peygamber (sas) ise şöyle buyurmaktadır: *"Tâûn hastalığı, Yüce Allah'ın istediği kişileri cezalandırdığı bir çeşit azaptı. Onu mü'minler için ise rahmet kıldı. Bu sebeple tâûna yakalanan bir kul, başına gelene sabrederek ve ecrini Allah'tan umarak bulunduğu yerde kalmaya devam eder ve başına ancak Allah'ın takdir ettiği şeyin geleceğini bilirse, kendisine şehit sevabı verilir."* (Buhârî, "Tıb", 31; Müslim, "Selam", 92-95)

Esasen afetlerin açıklanması hususunda zikredilen fizikî sebepler ile dinî sebepleri birbirine alternatif değil, birbirini tamamlayıcı hususlar olarak görmek en tutarlı

Mücahit Yüksel

1978 yılında Konya'nın Bozkır ilçesinde doğdu. İlköğretimi Bozkır Cumhuriyet İlkokulunda, liseyi ise Konya İmam Hatip Lisesinde okudu. 1996 yılında başladığı lisans eğitimini 2001 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Ardından aynı üniversitede Arap Dili ve Belagatı alanında yüksek lisans eğitimine başladı ve "Arap Dilinde Künye Usûlüyle Türetilen Kelimeler ve Bunların İrab'daki Durumu" adlı tezini 2009 yılında başarıyla sundu. 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslâm Tarihi alanındaki doktora eğitimini "Emevîler Döneminde Hristiyanlar" adlı teziyle tamamladı. 2004-2014 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli okullarda görev yaptıktan sonra 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak göreve başladı. 2020 yılında İslâm Tarihi alanında doçent oldu. Arapça ve orta derecede İngilizce bilen yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

yol olacaktır. Çünkü sadece maddî sebepler çerçevesinde yapılacak açıklamalar insanın sorumluluklarını hissetmesinin önüne geçecektir. Buna karşılık sadece dinî boyuta vurgu yapmak da alınması gereken fiziksel tedbirlerin ihmaline ve daha çok can kaybının yaşanmasına sebep olacaktır (H. Bulut, s. 5-6).

İnsanlık tarihinin her döneminde olduğu gibi *Asr-ı saâdet* olarak nitelendirilen Hz. Peygamber (sas) döneminde de İslâm toplumu, afet olarak nitelendirilebilecek birçok olayla karşı karşıya gelmiştir. İslâm tarihinde vuku bulan ilk salgının yeri ve tarihi hususunda farklı görüşler ortaya konmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla bu ihtilafın temelinde, *tâûn* ve *veba* kavramlarına yüklenen anlam yatmaktadır. Kadi İyâz (ö. 544/1149) konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, vücutta ortaya çıkan ya-

ralar için *tâûn*, tüm yaygın hastalıklar için ise *veba* ifadesini kullanmaktadır. Bu sebeple her *tâûn* aynı zamanda veba kapsamına girmektedir ancak her veba için *tâûn* ifadesi kullanılmamaktadır (Kâdî İyâz, VII, 132). “*Mesih deccal ve tâûn Medine’ye giremez.*” (Buhârî, “Tıb”, 30) hadisi de bu hususu desteklemektedir. Aynı şekilde tarihi tecrübeler de bunu göstermektedir. Zira bazı dönemlerde Medine’de veba salgını görülmüş ancak *tâûn* niteliğinde büyük salgınlar yaşanmamıştır (el-Mhemit, s. 125). Bu bağlamda, Medine’ye hicretin ardından Müslümanların burada yakalandıkları hummadan bahsetmek mümkündür. Müslümanların Medine’ye hicret ettikleri zaman maruz kaldıkları ve Hz. Ebû Bekir, Âmir b. Führeyre ve Bilal-i Habeşî’nin de aralarında bulunduğu birçok sahâbînin etkilendiği salgının ardından Hz. Peygamber (sas), “*Ey Allah’ım! Mekke’yi sevdirdiğin gibi Medine’yi de bize sevdire. Ey Allah’ım, salgını el-Cuhfe’ye def et!*” (Nesâî, “Tıb”, 27) şeklinde dua etmiştir.

Gıda imkânlarının tükendiği ya da yetersiz kaldığı süreçler olarak tanımlanan kıtlık, insanlık tarihinin değişik dönemlerinde büyük sıkıntılara ve ölümlere sebep olmuştur. İslâm tarihinde görülen kıtlık hadiseleri, Hz. Peygamber (sas) dönemine kadar uzanmaktadır. Nitekim kaynaklarda, İslâm davetine karşı menfi tavır sergileyen Mekke müşriklerinin başına gelen kıtlık olayından bahsedilmektedir. İslâm daveti ile mücadele halinde olan müşrikler, Mekke’de kuraklıkla karşı karşıya kalmışlardı ve kıtlık o derece ileri boyutlara ulaşmıştı ki leş, deri, kemik ve ateşte kızartılmış kanla karışık deve derisi gibi şeyleri yer hale gelmişlerdi. Bunun üzerine Ebû Süfyan’ın (ö. 31/651) da aralarında bulunduğu lider takımından bir grup Hz. Peygamber’e gelerek “*Sen rahmet olarak gönderildiğini söylüyordun, kavmin yok olmak üzere. O zaman onlar için Allah’a dua et.*” dediler. Ardından Hz. Peygamber dua etti ve yedi gün süreyle yağmur yağdı. (Halebî, 1/415; Zevâvî, 1/173) Ayrıca İslâm daveti aşamasında Hz. Peygamber’e (sas) karşı düşmanca tavır sergileyen Mekke müşriklerinin ona, Müslümanlara ve inanmadığı halde kabile asabiyetinden dolayı onu destekleyen Hâşimoğulları’na yönelik M. 617 yılında aldıkları boykot kararı sonunda bu zümre 3 yıl boyunca kıtlığın sıkıntısını çekmiştir. Sonunda bu durum müşrikler arasında bazılarının vicdanlarını rahatsız eder hale gelmiş ve onların gayretiyle boykot kaldırılmıştır (İbn İshâk, s. 156-159; Sülemî, s. 124-125).

Yine hicretin 6. ayında yaşanan kuraklık sebebiyle Ramazan ayında, bir Cuma günü, Hz. Peygamber hutbe irad ederken kendisinden yağmur için Allah Teâlâ’ya dua etmesi rica edildi. Bunun üzerine o (sas): “*Allah’ım! Bize yağmur ver. Allah’ım! Bize yağmur ver.*” diyerek dua etti. Bir anda ayna gibi berrak olan gökyüzünde bulutlar belirdi ve yağmur yağmaya başladı. Hz. Peygamber (sas) bu kez, “*Allah’ım! Bu yağmuru bardaktan boşanırcasına yağdır ve hakkımızda hayırlı kıl.*” diye dua etti. Enes b. Mâlik bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Üzerimize öyle bir yağmur yağdı ki neredeyse evlerimize gitme imkânı bulamayacaktık. O gün, ertesi gün, daha sonraki gün, tâ öteki cumaya kadar yağmur yağmaya devam etti.” Cuma günü Hz. Peygamber yine hutbe irad ederken, bu sefer yağmurun dinmesi için dua etmesini rica ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) elini kaldırıp dua etti. O dua ederken eliyle semanın neresine, hangi buluta işaret ettiyse orası açıldı ve Medine, üstü açık bir meydan gibi oldu (Buhârî, “Cuma”, 1; İstisâk, 21, 24).

Hz. Peygamber (sas) döneminde Allah Teâlâ, savaşlarda Müslümanlara yardım sadedinde düşmanlarını fırtına vb. afetlere de maruz bırakmıştır. Bu bağlamda Hendek Gazvesi’nde Müslümanlara yapmış olduğu yardımı şu şekilde ifade etmektedir: “*Ey iman edenler! Allah’ın size şu lütfunu hatırlayın: Üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı görmekte idi.*” (Ahzâb 33/9).

İslâm tarihinde ilk yer sarsıntısıyla ilgili ise Enes b. Mâlik tarafından nakledilen bir rivayet bulunmaktadır. Buna göre bir defasında Hz. Peygamber (sas), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile birlikte Uhud dağına çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ sallandı. Bunun üzerine Resûlullah (sas), “*Ey Uhud, sabit ol. Senin üstünde bir peygamber, bir siddik ve iki de şehit bulunuyor.*” (Buhârî, “Fedâilü Ashâbî’n-Nebî”, 5) buyurdu.

Her ne kadar afetlerden söz edildiği zaman akla fizikî ve maddî afetler gelse de Müslümanca bir bakışla hayatı bütüncül algılama gereğinin bir yansıması olarak madde ve mânâ her zaman birlikte değerlendirilmesi gereken bir husustur. Dolayısıyla bütüncül bir bakış açısı için manevî afetlere de kısaca temas etmek gerektiği kanaatindeyiz. Doğal afetlerle insanların fiilleri arasındaki irtibat temas eden âyetler yukarıda zikredilmişti. Hz. Ömer zamanında Medine’de yer sarsıntısı olduğu zaman onun

olayı okuyuşu da aynı istikamette olmuştur. Zira Hz. Ömer, insanlara seslenerek: “Bu nedir? Bid’atler ne hızlı yayıldı?!” diyerek, yer sarsıntısı ile bid’atler arasında bağlantı kurmuştur. (Sıbt İbnü’l-Cevzî, 2013, 5/325.)

Hız. Peygamber (sas) döneminin fitne anlamında en önemli tehlikesi asabiyet idi. Zira câhiliye döneminin temel felsefesi olan kavmiyetçilik, her an ortaya çıkmaya hazır bir şekilde pusuda beklemekteydi. Bu sebeple Hz. Peygamber (sas) ashâbını bu noktada daima uyar-
mış ve bu yönde tehlike belirtmeye başladığı zaman anında müdahale etmiştir.

İslâm dini, maddî ve manevî afetlerin öncesinde ve sonrasında nasıl davranılması gerektiği konusunda da Müslümanlara yol göstermektedir. Bu çerçevede salgın hastalıklarla ilgili olarak Hz. Peygamber: “Bir yerde bulaşıcı hastalık ortaya çıktığını duyduğunuz zaman oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkarsa, oradan da çıkmayınız.” (Buhârî, “Tıb”, 30; Müslim, “Selam”, 100.) buyurmak suretiyle karantina uygulamasına dikkat çekmiştir.

Kıtlık zamanlarındaki en önemli çözüm ise eldeki imkânların paylaşılması ve dua ederek Allah Teâlâ’dan yardım istenmesidir. Hz. Peygamber (sas) de kıtlık anlarında dua etmiş ve Allah Teâlâ’dan kuraklığı berekete çevirmesi dileğinde bulunmuştur (Diyârbekrî, II, 14). Müslümanlar gelip ağaçların kuruduğunu ve hayvanlarının telef olduğunu söyleyerek yağmur için dua etmesini istedikleri zaman Hz. Peygamber (sas) onlarla birlikte çıkmış ve sesli okuyarak iki rekât namaz kıldırdıktan sonra ellerini kaldırarak dua etmiştir (Beyhakî, 5/139; Kastallânî, 2/288).

Manevî afetlerin ortaya çıkması ve ortaya çıktığı zaman çözümlenmesi noktasında İslâm’ın ön gördüğü en etkili çözümlerin başında, *emr-i bi’l-ma’rûf ve nehy-i ani’l-mün-*

ker/iyiliği emretmek ve kötülükten menetmek gelmektedir. Zira manevî afetler noktasında toplumsal oto kontrole dair Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun.” (Âl-i İmrân 3/104). Hz. Peygamber (sas) de toplumun manevî afetler anında karşılaşacakları sıkıntıyı ve takınılması gereken doğru tavrı şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

“Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki ya iyilikleri emreder ve kötülüklerden nehyedersiniz ya da Allah kendi katından yakın zamanda üzerinize bir azap gönderir. Sonra Allah’a yalvarıp dua edersiniz ama duanız kabul edilmez.” (Tirmizî, “Fiten”, 9.) “Allah’ın çizdiği sınırları aşmayarak orada duranlarla bu sınırları aşıp ihlâl edenler, bir gemiye binmek üzere kur’a çeken topluluğa benzerler. Onlardan bir kısmı geminin üst katına, bir kısmı da alt katına yerleşmişlerdi. Alt kattakiler su almak istediklerinde üst kattakilerin yanından geçiyorlardı. Alt katta oturanlar: ‘Hisseimize düşen yerden bir delik açsak, üst katımızda oturanlara eziyet vermemiş oluruz.’ dediler. Şayet üstte oturanlar, bu isteklerini yerine getirmek için alttakileri serbest bırakırlarsa, hepsi birlikte batır helâk olurlar. Eğer bunu önlerlerse hem kendileri kurtulur hem de onları kurtarmış olurlar.” (Buhârî, “Şirket”, 6; “Şehâdât”, 30.)

Sonuç itibariyle afetler karşısında Müslümanın takınıması gereken tavrı en güzel şekilde özetleyen kelime, tevekküldür. Nitekim Hz. Peygamber’i (sas) ziyarete gelen bir bedevi: “Yâ Resûlullah! Devemi bağlayıp mı, yoksa salıverip mi Allah’a tevekkül edeyim?” diye sorunca, Hz. Peygamber, “Deveni bağla da öyle tevekkül et.” (Tirmizî, “Kıyâme”, 60.) buyurmuştur. Müslüman hem tedbir almayı hem de Allah’a dua etmeyi ihmal etmemelidir.

Kaynakça

Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve ve ma’rifetü ahvâlî sâhibi’s-şerâa*, Beyrut 1405; Buhârî, *Sahîh-u Buhârî*, Beyrut 2002; Bulut, Hasan, “Salgın Bir Hastalık Olarak Vebânın Dinî Açısından Yorumlanması”, *Academic Knowledge*, 2020, cilt: III, sayı: 1, s. 1-19; Bulut, Halil İbrahim, “Adapazarı Depremi Bağlamında Din-Deprem İlişkisi”, *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu*, 2008, II, 247-256; Diyârbekrî, *Târîhu’l-hamîs fi ahvâlî enfesi nefîs*, Beyrut ty.; el-Mhemit, Hüseyin, “İslâm Tarihi Boyunca Görülen Salgın Hastalıklar ve Alınan Önlemler” *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2020, sayı: 8, s. 123-137; Halebî, es-Sîretü’l-halebiyye, (2. Bas-

kı), Beyrut 1427; İbn İshâk, *Sîretü İbni İshâk*, Beyrut 1978; Kâdî İyâz, *Şerhü Sahîh-i Müslim*, Riyâd 1998; Kastallânî, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye bi’l-mînâhi’l-Muhammediyye*, Kahire t.y.; *Kur’ân-ı Kerim Meâlî*, Hayrettin Karaman vd., Ankara 2017; Müslim, *Sahîh-u Müslim*, Riyâd 1426; Nesâî, *el-Müctebâ mine’s-sünen* (2. Baskı), Haleb 1986; Okumuş, Ejder, “Tabii Afetler, Din ve Toplum: Marmara Depremi Örneği.” *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2002, cilt: XV, sayı: 3, s. 339-373; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân fi târîhi’l-a’yân*, Dımaşk-Beyrut 2013; Sülemî, *Sahîhu’l-eser ve cemîlü’l-iber min sîreti hayri’l-beşer*, Cidde 2010; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, (2. Baskı), Mısır 1975; Zevâvî, *Şemâilü’l-Rasûl*, İskenderiye t.y.

Takdir ve Tedbir Bağlamında Depremler

Prof. Dr. Ramazan Altıntaş

Selçuk Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi Dekanı

İslâm inancına göre, kaza ve kadere iman etmek altı iman esasından birisidir. Kur'ân-ı Kerim'de kaderle ilgili geçen âyetlerde 'kader' kelimesi *takdir etmek* (Bkz. En'âm, 6/91), *yasa, ölçmek, planlamak* (Bkz. 13/Ra'd 26, 25/Furkan 2) ve belirli *bir süre* (Bkz. 13/Ra'd 18) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu bağlamda kader kelimesinin temel anlamı, yasa ve ölçü demektir. Kader kökünden türeyen takdir de Allah'ın tabiata koyduğu işleyen yasadır. Yüce Allah'ın evrene fiziksel, biyolojik ve sosyal yasalar koyması ise kaderdir. Din ve dünya işlerinin salahı, bu yasalara uygun hareket etmeyi gerektirir. Bu yasaların ihlali kaosu meydana getirir. **Dinî bir terim olarak kader, ezelden ebede kadar olacak olan şeyleri Yüce Allah'ın bilmesidir. Allah'ın bilmesi; yaratmak ve belirlemek manalarına gelir. Kader, kader-i muallak ve kader-i mübrem diye ikiye ayrılır. Yaratmak, kader-i muallakı, belirlemek ise kader-i mübremi ilgilendirir.**

Ehl-i sünnet âlimleri yaratma manasına gelen, insanın irade ve kudretine bağlı olan kadere *kader-i muallak* adını vermişlerdir. Eylemlerinde irade özgürlüğüne sahip olan insan sorumlu bir varlık olarak, dünyada yapıp-etiklerinden âhirette hesaba çekilecektir. Bu alanda insanın iradesine göre Yüce Allah yaratma eylemini meydana getirmektedir. İnsanın özgür irade ve ihtiyarı ile iman ve küfürden, hidayet ve dalâletten birisini seçmesi, ibadetlerini yerine getirip getirmemesi, İslâm ahlakına uygun olarak yaşayıp yaşamaması bu kaderin içerisine girer. Dolayısıyla aklını kullanabilme yetisine sahip ve ergenlik çağına gelen kadın ve erkek her insan, kendi özgür iradesiyle yaptığı ihtiyarî fiillerinden sorumlu tutulacaktır.

Kader-i mübrem ise, ezelde belirlenmiş kader olup, insanın irade ve kudretinin dışında meydana gelen olaylarla ilgili kaderdir (Bkz. Hadid, 57/22-23). Bu alanda insanın

bir sorumluluğu yoktur ancak insan, tedbir almakla mükelleftir. Tabiat olayları (fırtına, tsunami, sel, deprem gibi âfetler, ay ve güneş tutulmaları, mevsimlerin oluşumu, gece ve gündüzün meydana gelmesi vs.), kıyametin kopması, bir insanın anne ve babasını, akrabasını, coğrafyasını, dilini ve ırkını, cinsiyet ve ecelini, rızkını seçememesi gibi durumlar *ızdırârî irade* kapsamı alanına girer. Bunların her birisi kader-i mübreme örnektir. İnsan kader-i mübrem alanında sadece tedbir almakla mükelleftir, mutlak takdir yetkisi Allah’a aittir. Kaldı ki doğaya hâkim olan kurallar sistemi değişmez, ancak doğadaki biz insanların bu olaylara karşı tedbir bağlamında davranışları değişebilir (Bkz. Ra’d, 13/11; Ahzap, 33/82).

Kader ve depremler arasındaki ilişkilere gelince, jeolojik bir olay olan depremler, ay ve güneş tutulmaları gibi kader-i mübrem çerçevesinde olup bunu Yüce Allah’tan başka hiçbir güç engelleyemez. Çünkü depremler, fiziksel bir yasadır. Dünyanın merkezinde bir ateş denizi olan magma, aşırı derecede birikmiş enerjisini fay kırılmaları ve yanardağlar vasıtasıyla dışarı atarak rahatlamaktadır. Eğer lokal anlamda içeride biriken enerji ya da gaz dışarı atılmazsa topyekûn infilak ederek dünyanın sonunu getirebilir. Depremlerin meydana gelmesi tabii bir kural olup değişmez ancak bu tabii kurala karşı, insanların tedbir alması değişebilir. Günümüzde yerbilimcileri fay hatlarının haritasını çıkarmışlardır. Ama ne var ki bugün için, yerbilimi alanındaki imkânlarla depremlerin ne zaman ve kaç şiddetinde meydana geleceği bilinmemektedir.

Evet, depremler, Yüce Allah’ın bir takdiri ve belirlemesi olup, kesin bir kaderdir. İşin bize düşen veçhesi ise, tedbir almaktır. Bu alanda depremlerin âfete dönüşmesine karşı birey ve toplum olarak ne gibi tedbirler alabiliriz? Başta yapacağımız binaların zemin etütleri iyi yapılmalı; özellikle köy, mezra ve şehirlerde yer alan vadilerin, dere yataklarının içlerine ve fay hatlarının üzerine binalar yapılmamalıdır. Bununla ilgili olarak yapı tekniği açısından mevzuata uygun demir, kaliteli beton kullanımı, denetleme ve ruhsatlandırma gibi konularda azami titizlik ve gayret gösterilmelidir. Bugün depremler bir deprem ülkesi olan Japonya’da da meydana gelmektedir. Richter ölçeğine göre en şiddetli depremlerde bile binalar sallanmasına rağmen yıkılmamakta ve hiç-

Yüce Allah’ımız dünya hayatını imtihan yurdu olarak yaratmıştır (Mülk, 67/2). Var olan bu âlemden oluşan ve insanın başına gelen olaylar, insan için bir sınamadır. Bu sınanmanın karşılığında bize ebedi yurt olan cennet ve cehennem sunulmuştur. Eğer ki Allah Teâlâ evrendeki kötülüğe engel olsaydı insanın zorluklar karşısında sabretmesinin anlamı kalmaz ve sonucunda mükâfat verilmesi anlamsız olurdu.

bir kimsenin burnu kanamamaktadır. Hakeza buna Şili örneği de eklenebilir. Bizler doğduğumuz coğrafyayı, şehri ve kasabayı seçme imkânımız olmadan dünyaya geliyoruz. Bu kaderimizdir. Ancak fay hatları üzerine bina inşa etmemek, binalarımızı depreme dayanıklı yapmak, zayıf zeminleri imara açmayıp yüksek binaların yapılmasına izin vermemek bizim elimizdedir. Bunları yapmayanlar, molozların altında kalan masum çocukların ve yetişkinlerin hayatından sorumludurlar.

Öte yandan depremler, ilâhî bir ceza da değildir. “Şayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı bırakmazdı fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir.” (Fâtır, 35/45). Depremler, seller ve doğal olaylar tamamen jeolojik ve coğrafi tepkimelerin sonucu oluşmaktadır. İnsan bu olaylar karşısında tedbir almadığı, Yüce Allah’ın sorumlu tuttuğu ödevleri hakkı ile yerine

getirmediği zaman bunun faturası âfete dönüşmekte ve sonuçları acı olmaktadır. Fay hatlarının üzerine bina yapmak, sel sularının geçeceği güzergâhların yataklarını değiştirmek, meyve ve sebzelerin genetiğini bozmak suretiyle kötü sonuçların meydana gelmesine davetiye çıkarmak buna örnektir. Bu konuda Yüce Allah bizi şöyle uarmaktadır: *“İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yaptılar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.”* (Rum 30/41). İşte bu uyarıdan da anlaşıldığı gibi, doğal afetlere karşı hazırlıklı olmamak, Allah’ın koyduğu yasalara uymamak ve ahlâkî değerler alanında çöküntü, böylesi korkunç sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Bunlara ilave olarak, özellikle günümüzde toprağın, havanın ve suyun sanayi atıkları ve şehir çöpleri yüzünden dizginlenemeyen bir şekilde kirletilmesinin acı faturaları insanların kendi elleriyle yapıp ettiklerinin bir sonucudur (Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, 2/828-829).

Bilindiği gibi insan hatası olan tedbirsizlik sebebiyle doğal afetlerin ve depremlerin neticesinde can kayıpları artmakta ve çok sayıda mal zararları ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu zayıf yaratılmıştır (Bkz. Nisa 4/28). Bir yerde başarı olduğu zaman kendisine mal etmekte, başarısızlıkların faturasını da Yüce Allah’a kesme gafletine düşmektedir (Yunus, 10/12; Meâriç 70/19-20). Kur’ân bu yanlış algıyı şöyle düzeltmektedir: *“Sana gelen iyilik Allah’tandır. Başına gelen kötülük ise nefsendendir.”* (Nisa, 4/79). Müslüman toplumlarda aynı yanlışlar insanın yaşam süresinin sonu olan ecel konusunda da tekrarlanmaktadır. Nitekim depremlerde ölen insanlar başka yerde olsaydı ölmeyecekler miydi? diye sorulur ve bunun cevabı olarak da ölecekti, diye cevap verilir. Hâlbuki ecel beşerî planda değişir: *“Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır. Ana kitap (levh-i mahfuz) O’nun katındadır.”* (Bkz. Ra’d, 13/39). Bu âyetten de anlaşıldığı gibi beşerî planda değişen ecel, ilâhî ilimde tektir ve değişmez. Çünkü ilâhî bilgi, her şeyi sebep ve sonuçlarıyla birlikte kuşatır. Ancak beşerî bilgi her şeyi kuşatamadığından insan sebepleri işlemekten ve sebeplere bağlanmaktan sorumludur. Elbette, her nefis kendisine biçilen süreyi tamamlayınca emaneti sahibine teslim edecektir. Biz buna yürekten inanıyoruz. Kaldı ki biz, *“yaşayacağımız süreyi”* bilemiyoruz. Bize düşen, bu süreyi en randımanlı ve kaliteli bir şekilde yaşayabilmek için tedbir almaktır. Takdir Allah’a aittir. Ama Allah’ın takdirini de hiçbir

zaman cebir inancı içerisinde değerlendirmemek gerekir. Zira Cenâb-ı Hak, beşerî planda her şeyi sebeplere bağlanmıştır. (Bkz. Kehf, 18/89). Biz sebeplere sarılmakla *mükellefiz*. Bu yüzden beşerî planda sebepsiz takdirden söz etmek mümkün değildir. Yüce Allah, Kur’ân’da geçen bir âyette: *“Ey iman edenler! Hazırlığınızı görün.”* (Nisa, 4/71) buyurmuştur. Hz. Peygamber’den (sas) gelen rivayetlerde de tedbirli olmakla ilgili uyarılar vardır. Örneğin, bir adam Hz. Muhammed’e (sas) gelerek *“Ben devemi serbest bırakıp öyle mi tevekkül edeyim yoksa bağlayarak mı tevekkül edeyim?”* diye sorması üzerine, Resûl-i Ekrem (sas), *“Önce deveni sağlam kazığa bağla sonra tevekkül et.”* tavsiyesinde bulunmuşlardır (Tirmizî “Kıyâmet” 60). Tedbirli olmanın öğütlendiği karantina olayı ile ilgili yine bir başka rivayette Hz. Peygamber’in (sas) ümmetine şu tavsiyelerde bulunduğunu görüyoruz: *“Bir yerde veba ve benzeri herhangi bulaşıcı bir hastalık olduğunu işittiğiniz zaman o yere girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde böyle bulaşıcı bir hastalık varsa, oradan da çıkmayınız.”*

... doğal olayların bir parçası olan depremler de bir tabiat yasasıdır. Yasa olma bakımından ilâhî takdirin bir parçasını oluşturur. Bu takdiri salt kör bir fatalizm içerisinde değerlendirmemek gerekir. Burada insana düşen görev, doğal olayların ve depremlerin âfete dönüşmemesi için önceden tedbir almaktır. Allah'ın takdiri, kulun tedbirli olmasını engellemez.

(Buhârî “Tıb” 30). Her biri gökteki yıldızlar gibi olan Hz. Peygamber'in (sas) ashâbı da tedbir ve takdir ilişkilerini doğru bir zeminde götürmüştür. Nitekim Hulefâ-yi Râşidîn'den Hz. Ömer (ra), bir gün arkadaşlarıyla birlikte Şam'a gitmek üzere yola çıkar. Cabiye denilen yere geldiklerinde Şam'da bulaşıcı bir hastalık türü olan veba salgınının ölüm saçtığı haberini alırlar. Hz. Ömer'in (ra) arkadaşlarından birisi; *“Allah'a tevekkül ederek Şam'a girelim, Allah bizi bu bulaşıcı hastalıktan korur. Sonra Allah'ın kaderinden kaçamayız.”* deyince, Halife Hz. Ömer (ra), bu anlayışa şiddetli tepki gösterir. Veba salgınının bulunduğu Şam'a girmeden geri döneriz deyince, *“Allah'ın kaderinden mi kaçıyoruz ya Ömer?”* şeklinde tepki alır. Bunun üzerine Hz. Ömer, *“Evet, Allah'ın kaderinden kaçıp, yine Allah'ın bir başka kaderine sığınıyoruz.”* karşılığını verir (Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/78). İslâm tarihi kitaplarının yazdığına göre bu tedbire karşı çıkıp Şam'da kalanlar arasında bulaşıcı hastalık sebebiyle yaklaşık yirmi beş kişi vefat etmiştir.

Diğer taraftan doğal olayların insanın sınanmasıyla ilgili boyutları da vardır. Yaşadığımız bu dünya hayatı, farklı

şekillerde denendiğimiz, sahip olduğumuz imkânlarla sınanığımız bir yerdir. **Yüce Allah'ımız dünya hayatını imtihan yurdu olarak yaratmıştır (Mülk, 67/2).** Var olan bu âlemde oluşan ve insanın başına gelen olaylar, insan için bir sınamadır. Bu sınanmanın karşılığında bize ebedi yurt olan cennet ve cehennem sunulmuştur. Eğer ki Allah Teâlâ evrendeki kötülüğe engel olsaydı insanın zorluklar karşısında sabretmesinin anlamı kalmaz ve sonucunda mükâfat verilmesi anlamsız olurdu. Dünya denilen bu âlemde başımıza gelen her iyilik ve kötülük şüphesiz Allah'ın bizim bu olaylar karşısındaki sabrımızı sınamasıyla ilişkilidir. Acı ve tatlı olaylarla sınanığımız bu olaylar karşısında sabredenler kazanacaklardır. (Bkz. Bakara, 2/155). Bu dünya hayatında zerre miktarı iyilik yapan da kötülük yapan de öte dünyada karşılığını eksiksiz bir şekilde tam olarak görecektir. Hiçbir kimseye zulüm yapılmayacaktır. Unutmayalım ki zulmün ve haksızlığın fâili -hâşâ- Allah değil, insanın kendisidir. O, mutlak manada adâletin ve hakkaniyetin dağıtıcısıdır.

Sonuç olarak, doğal olayların bir parçası olan depremler de bir tabiat yasasıdır. Yasa olma bakımından ilâhî takdirin bir parçasını oluşturur. Bu takdiri salt kör bir fatalizm içerisinde değerlendirmemek gerekir. Burada insana düşen görev, doğal olayların ve depremlerin âfete dönüşmemesi için önceden tedbir almaktır. Allah'ın takdiri, kulun tedbirli olmasını engellemez. Şehirlerimiz ve tüm yerleşim yerlerimiz depremlere karşı tedbirli bir yapılanma süreçlerinden geçtiği takdirde Allah'ın izni ve keremiyle can ve mal kayıpları ya hiç yaşanmayacak ya da asgari düzeyde gerçekleşecektir. Depremlerin ne zaman olacağını bilmediğimiz için deprem gecesi başka bir yerde bulunmak elimizde değildir ancak, depremlere dayanıklı sağlam evler yapmak bizim elimizdedir. **Bu sebeple tedbirsizliğin acı faturasını Yüce Allah'a kesmek, O'na yapılacak en büyük bir iftiradır.** Elbette depremler karşısında tedbir almayanların kusurları ve ihmalkârlıkları vardır. Bu kişi ya da kurumların hem bu dünyada hukuk önünde ve hem de ahirette mahkeme-i kübrâda hesap verecekleri bir gerçektir. Bize düşen insanî, dinî, ilmî ve matematiksel planda elimizden gelen her şeyi yerine getirdikten sonra gerisini Yüce Allah'a havale ederek tevekkül ehli olmaktır.

Prof. Dr. Ali Osman Öncel

... her nimetin bir külfeti var. Güülü seven dikenine katlanır. Biz bu vatani seviyoruz, cennet vatan diyoruz. O zaman diken mertebesindeki bu fay üzerinde meydana gelecek depremleri ciddiye almamız gerekir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinden Jeofizik Mühendisliği Sismoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ali Osman Öncel hocamızla “doğal afetler” denilince ilk aklımıza gelen ve özellikle 6 Şubat’ta tekrar bize kendisini üzücü bir şekilde hatırlatan/yaşatan deprem gerçeğimizi konuştuk. Yaşadığımız coğrafyanın temel dinamiklerinden olan depremin bilimsel nedenleri ve sonuçları hakkında oldukça aydınlatıcı bilgiler edindik. Ayrıca hocamız, bu tür felaketlere karşı beşerî planda bilimsel verilerin ışığında almamız gereken tedbirlerin neler olması gerektiği hususlarında da dikkat çekici tespitlerde bulundu.

Dergimizin yeni sayısının dosya konusunu olan doğal afetleri alanın uzmanı Prof. Dr. Ali Osman Öncel ile ele almaya çalışacağız. Öncelikle 6 Şubat’ta Kahramanmaraş Pazarcık merkezli meydana gelen 11 ilimizi de etkileyen depremler nedeniyle kaybettığımız canlarımıza rahmet diliyoruz. Olumsuz etkilen tüm kardeşlerimize acil şifalar ve sabırlar diliyoruz. Allah bir daha böyle afetler yaşatmasın duasıyla söyleşimize başlamak istiyoruz. Hocam hoş geldiniz, safalar getirdiniz.

Hoş bulduk efendim. Teşekkür ederim gerçekten böyle bir fırsatı verdiğiniz için teşekkür ederim. Konuyu birçok platformlarda çeşitli kitlelere anlatma imkânımız olmuştu. Şimdi de sizlerin aracılığıyla yine farklı bir topluluğa aktarma fırsatını elde etmiş oldum. Teşekkür ediyorum.

Eyvallah, biz teşekkür ederiz. Şeref verdiniz. Kısaca sizi tanıyarak söyleşimize başlamak isterim hocam.

1989 İstanbul Üniversitesi mezunuyum. 1992’de yüksek lisansımı Kuzey Anadolu Fay Zonu üzerinde yaptım. 1996’da doktoramda ise Anadolu Fay Zonları üzerinde çalıştım. 2000 yılında doçent oldum. 2000 yılından sonra da post-doc olarak iki defa Japonya, bir kere de Kanada’ya gittim. Kanada ve Japonya yer bilimleri ve deprem servislerinde çalıştım. Öğretim üyesi olarak Kral Fahd Üniversitesi ve Kanada’daki Alberta Üniversitesi’nde çalıştım. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi’ne profesör olarak geldim. 2010 yılından bugüne kadar da Türkiye’de çalışmalarına devam ediyorum. 12. dönem İstanbul Jeofizik Odası şube başkanlığı yaptım. Bunun dışında da İstanbul Üniversitesi’nde 2019 yılına kadar çalıştıktan sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sismoloji Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktayım.

Allah kolaylıklar versin hocam. Ömrünüze bereketler dileriz. Sizin meslek için zor bir meslek diyebilir miyiz?

Her meslek zordur. Her mesleğin kendine özgü zorlukları vardır. Bizim

Ali Osman Öncel

1989 İstanbul Üniversitesi mezunu. 1992’de yüksek lisansını Kuzey Anadolu Fay Zonu üzerinde yaptı. Doktorasını 1996’da Anadolu Fay Zonları üzerinde yaptı. 2000 yılında doçent oldu. 2000 yılından sonra da post-doc olarak iki defa Japonya, bir kere de Kanada’da bulundu. Kanada ve Japonya yer bilimleri ve deprem servislerinde çalıştı. Öğretim üyesi olarak Kral Fahd Üniversitesi ve Kanada’daki Alberta Üniversitesi’nde çalıştı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi’ne profesör olarak geldi. 2010 yılından bugüne kadar da Türkiye’de çalışmalarına devam ediyor. 12. dönem İstanbul Jeofizik Odası şube başkanlığı yaptı. Bunun dışında da İstanbul Üniversitesi’nde 2019 yılına kadar çalıştıktan sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sismoloji Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadı.

meslekte sonuçları itibariyle zor ve üzücü hadiselerle karşılaşılıyor. Bununla birlikte insanların karşılaştıkları bu acı sonuçların azaltılması noktasında yardımcı olabiliyorsak ne mutlu bize. Temel amacımız insan hayatının doğal afete bağlı kaybetme riskini azaltılmasına katkıımız sağlayabilmektir. Bir insanın “haksız yere ölmesi” durumunda bizler bu ölümlerin önüne geçme noktasında bir katkımız oluyorsa bu da tıpkı tüm insanlığı kurtarmış gibi bir hâl oluyor. Tüm zorluklarına rağmen bu duygu ve düşünce bizim en büyük motivasyonumuz oluyor. İnsan hayatının doğal kökenli afetlerde sonlanmamasına çabalyoruz. Elbette her insanın bir zamanı var, sayılı nefesi var ama bu sayılı nefeslerinin finalini hiç olmazsa bu tür acı afetlerle sonlanmaması adına çalışmalar yapıyoruz.

Konuya bir tanımlamayla girelim derseniz. Doğal afet denilince aklımıza belli bazı hâdiseler geliyor mâlum. Deprem bunlardan en bilinenidir. Sel ve yangınlar da hakeza. Her tabii/doğal hâdise “afet” olarak nitelendirilebilir mi? Böyle bir tanımlama yapmak doğru mu? Bununla birlikte modern seküler akıl insan üzerinde göreceli olumsuz gibi algılanan birçok doğa olaylarını “afet” olarak tanımlıyor ama İslâm düşüncesi, İslâm akli ise bunları bir “âyet” olarak okumamız gerektiğini va’z ediyor. Dolayısıyla bunun neticesinde bir

tefekkür doğuyor ve neticeleri itibariyle de sonuçlar çıkarmamız gerektiğine dair bize dersler veriyor. Her tabii hâdise, bir doğal afet midir? Doğal afetin tanımı nedir?

Genellikle yerbilimciler bu hususta şöyle bir düzeltme yapıyorlar: “Afetin doğal olmaz, doğa kökenli afet olur. Doğayı tanımamız gerekir, doğada bir sistematiklik var, bu sistemi anlamamız gerekir, yerin altında nasıl bir enerji birikiyor, bu enerjinin yer üstündeki izleri nedir, bunları tanımlamamız, aramamız gerekir.” diyorlar. Bu nedenle de sonuçları itibariyle doğal değil bu durum. Çünkü acı sonuçlarında insanî ihmallerin katkısı büyük. Yani fay zonu üzerine binalar yapıldığı için son meydana gelen depremde kayıplarımız büyük oldu. Dünyada ve Türkiye’de fay şehirleri oldukça fazla. İki tane büyük fayımız var. Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay zonları. Hemen hemen nüfusun % 70’i bu fay zonları üzerinde yaşıyor. Tabi ki insanların fay zonu üzerinde olan bölgeleri tercih etmeleri sebepsiz değil aslında. Çünkü faylar yenilenmenin güncel, sürekli olduğu yerler. Orada kırılmaya, depreme bağlı olarak ortaya çıkan coğrafi imkânlar var. İşte topoğrafyanın yüksek olması, dağlık bölgelerin oluşması, vadilerin derelerin oluşması, bunlar hep deprem dediğimiz yerin hareketlenmesi, kırılmasıyla oluşan ve sürekli güncellenen alanlar olduğu için insanlar tabi ki bu tür aktif ve dinamik alanlara gitmek istiyorlar. Esasında biz depremlere çok şey borçluyuz. Bulunduğumuz coğrafyada depremler çok oluyor.

Ben, Arabistan'da çalıştım, orada hiç deprem olmuyor ama Arabistan sürekli Türkiye'ye doğru hareket halinde. Arabistan dümdüz bir yer ama Türkiye görüyorsunuz doğusu dağlık, batısı vadilerle dolu; üç tarafı deniz, cennet vatan dediğimiz bir yer. Bunun temel nedeni işte depremler.

Niye bu ülkede depremler meydana geliyor? Çünkü bizler büyük kıtaların arasına sıkışmış durumdayız. Türkiye'deki güzelliklerin, bu doğa üstü güzelliklerin buluşmasında işte güneyden gelen Afrika levhasının, Arabistan levhasının ve ülkemizin kuzeyinde yer alan Avrasya levhasının büyük katkısı var. Alttan gelen levhaların hareketlerine bağlı olarak bizler sıkışıyoruz. Sıkışmanın sonuçları olarak depremle yenileniyoruz. Ve yenilenen ve güzelleşen bir coğrafyada yaşamının tabii ki keyfini çıkarmamız gerek ama bunun keyfini hakıyla çıkarmamız için de bu sonuçlara, deprem olarak gördüğümüz bu sonuçlara karşı önlem almamız gerekir. Tabii ki her nimetin bir külfeti var. Güülü seven dikenine katlanır. Biz bu vatani seviyoruz, cennet vatan diyoruz. O zaman diken mertebesindeki bu fay üzerinde meydana gelecek depremleri ciddiye almamız gerekir. Çünkü bunlar rastgele meydana gelmiyorlar. Bunların bir matematiği, bir sistematigi var. Bizler bu ülkede bu sistematigi ve bunların nereden geldiğini çok geç fark ettik. Mesela Kuzey Anadolu fay zonunun keşfedilmesi ancak 1939 Erzincan depremi sonrasında oldu. Ardından 1941, 1943, 1947, 1951, 1957 depremleriyle doğudan batıya doğru büyük bir kırık geometrisi ortaya çıktı. İşte bu, Karadeniz blokunu, Anadolu blokundan ayırt eden bir kırık zonu olarak keşfediliyor. Bunu 70 yıl önce keşfedebildik. Keşfetmemiz geç olduğu için buna karşı önlem almamız da son yıllarda başladı. Modern sismolojide özellikle 1906 San Francisco depreminin ilk defa modern sismometrelerle kaydedilmesinden sonra depremlerin oluşumlarını ve kırık kuşaklarını, büyük global küresel çapta kırık kuşaklarının varlığından haberdar olduk. Demek ki depremler rastgele bir yerde olmuyor. Oluşmalarının nedeni olan yerleri var. Tabii ki oluş zamanında da bir düzen var ama biz bunu şu anda bunu kestiremiyoruz. Ancak şunu diyebiliyoruz: Şu bölgede 30 yıl içerisinde bir depremin olma olasılığı var. Hangi büyüklükte olacağını tahmin edebiliyoruz ama ne zaman olacağını şu anda tahmin edemiyoruz. Şu anda depremin meydana geleceği yerler rastgele değil.

Çok düzenli yerlerde meydana geliyor, bu nedenle de biz onlara "zon" diyoruz. Mesela Doğu Anadolu Fay Zon'u. Neden zon diyoruz? Çünkü oradan bir tane fay geçmiyor, birden çok fay geçiyor. Belki de son depremde o fay zonlarından biri kırıldı. Ama kırılmayan daha derinde ya da daha batısında veyahut daha doğusunda fay sistemleri olabilir. İşte bu nedenle zon diyoruz. Kuzey Anadolu Fay'ı demiyoruz. Fay desek tek bir çizgiden bahsederiz. Ama zon diyoruz çünkü bunlar birbirine paralel gelişmiş, birbirine benzeyen birden çok kırıklardan oluşan bir sistemden bahsediyoruz. 1939 yılında büyük Erzincan depremi oldu. O zaman "Bir daha burada deprem olmaz." deniliyordu ama 1992 yılında da oldu. Çünkü burası bir zon. Aynı yer farklı şekilde kırılabilir. Farklı kırıklarla ilişkili olarak meydana gelebilir.

Yeryüzünde bilinen ilk deprem hangi tarihte olmuş hocam?

Özellikle İstanbul'u da etkileyen depremlerin en büyük göstergesi, "yaşayan sismometre" dediğimiz Ayasofya Camii'dir. Çünkü her depremde bir şekilde bazı bölümlerinin hasar gördüğü sonrasında tamir ve tadilatlar geçirdiği bilgisi kayıtlarda var. O sebeple Ayasofya aslında yaşayan bir sismometre olarak İstanbul'u etkileyen depremlerle ilgili olarak bizlere önemli veriler sunar.

Bilinen ilk deprem, özellikle Türkiye'deki depremin tarihlendirilmesi 4.000 yıl öncesine kadar gidiyor. Anadolu'nun tarihinin oldukça eski olması dolayısıyla milattan önce de bu bölgede depremlerin olduğunu biliyoruz. Türkiye'deki depremlerin tarihi için elimizde oldukça kıymetli bir veri/gösterge var. Özellikle İstanbul'u da etkileyen depremlerin en büyük göstergesi, "yaşayan sismometre" dediğimiz Ayasofya Camii'dir. Çünkü her depremde bir şekilde bazı bölümlerinin hasar gördüğü sonrasında tamir ve tadilatlar geçirdiği bilgisi kayıtlarda var. O sebeple Ayasofya aslında yaşayan bir sismometre olarak İstanbul'u etkileyen depremlerle ilgili olarak bizlere önemli veriler sunar.

Allah rahmet etsin Selçuk Sipahioğlu isminde bir hocamız vardı. Hocamız camileri dolaşırdı. Camilerdeki kitabeleri göstererek derdi ki: "Bak Ali Osman! Bu cami yıkılmış, yapıldığı tarih de yazılmış." derdi. Aslında depremlerle ilgili en büyük tarihi bilgiler ve veriler camilerden geliyor. Çünkü taş yapıların depreme karşı gerçekten dayanamama durumu var. Çünkü taş yapılar ağır olduğu için deprem tehlikesini de arttırıyorlar. Bu nedenle de yıkımlar taş yapılarla, ağır yapılarda biraz daha fazla olabiliyor.

Her depremden sonra bazı şeyler sık sık gündeme geliyor. Bunlardan bir tanesi de depremin nedenleri noktasında insanın katkısı ve yapıp ettiklerinin etkisi vs... Malum Kur'ân'da geçen "sünnetullah" olarak tabir ettiğimiz Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek, toplum düzenini de sağlamak için koyduğu kanunlar var. Allah'ın koyduğu bu kanunlar belliyken ve bunun bir gereği olarak bazı yer hareketleri cereyan ederken bu doğal afetler insan eliyle tetiklenebilir mi? Mümkün mü?

Evet, insan eliyle tetiklenebiliyor. "*Yés, Humans Cause Earthquakes/ Evet, İnsanlar Depremlere Neden Olur!*" diye Amerikan Deprem Servisi'nin 2020 yılında yayınlanmış bir posteridir. Sonunda onlar da kabul etti. Evet, insanlar deprem üretebiliyor. Nerede üretebiliyor? İşte Amerika'da Oklohama'daki kaya içerisinde saklı petrol rezervi keşfedilmeden önce Amerika dışarıdan petrol alan bir ülkedydi. Ama Oklohama'da petrolü keşfetti kaya içerisinde ve o kayayı kırma süreciyle petrolü çı-

karmak zorunda kaldığı için tabi ki orada depremler meydana geldi ve şu anda Oklohama'da insan eliyle deprem riski ya da tehlikesi Kaliforniya fayları düzeyine yükselmiş durumda. İnsanlar tabi ki deprem meydana getirebilir. Petrol bulundu diye Amerikalılar sevindi. Kıra kıra o yerin altındaki petrolü almak zorundasınız. Nasıl kırıyorsunuz? Yüksek basınç uyguluyorsunuz ve kaya kırıldıktan sonra içindeki petrol ya da sıvı gaz enerji kaynağı açığa çıkıyor ve onu dışarı çıkartıyorsunuz. Aynı zamanda bu çalışma bölgedeki diğer deprem fayları üzerinde baskı oluşturuyor. Diğer olaylardan birisi de 7.8 büyüklüğündeki Çin'de kaydedilen depremdi. Bu deprem insan kaynaklı olduğu kaydedilmiş. Şöyle ki: Çin'de büyük bir baraj yapılıyor. Sevinmek lazım değil mi? Baraj yapılıyor diye. Barajın bir kendi yükü var, bir de baraj suyu tuttuğunuz zaman zemine ilave bir yükü var. O yüke bağlı olarak yerin altında bir gerilme, stres ve yük meydana getiriyorsunuz. Son günlerde ne konuşuluyor? İşte İstanbul'daki barajların doluluğu nedir? Dolup boşalıyor değil mi? Doldukça yerin altına bindirdiği stres artıyor. İşte bu barajların yapılmış olduğu alanlarda daha derinde kırılma özelliği olan veya olmayan kırıklar varsa -doğal ya da tektonik ya da sünnetullah dediğiniz sisteme bağlı olarak- bunlar etkileniyor, enerji alıyor ve aldıkları enerjiyi boşaltmaları nedeniyle depremler meydana geliyor. Doğal olarak insanlar tektonik kırıklarda depremlerin meydana gelmesini hızlandırabiliyorlar. Siz baraj da kurmalısınız. Orada standart deprem meydan gelecek ama baraj kurmakla orada olacak depremin oluş zamanını öne çekiyorsunuz ve oluş sıklığını arttırmış oluyorsunuz. Kısaca insanlar deprem meydana getirebilir. Özellikle Türkiye biliyorsunuz 2012 yılında jeotermal enerjiden yararlanan ülkeler arasında dünyada son sıradaydı, şu anda birinci sırada. Mesela baktığınız zaman AFAD'ın deprem verileri var. İkiye ayırmışlar. Deprem diyor, bir de patlatma diyor. Patlatmayı seçtiğiniz zaman Türkiye'nin altı patlıyor. Niye patlıyor? Altın, maden, jeotermal enerji çıkarmak için patlatılıyor. İnsanlar bir bakıma yerin altındaki o enerji kaynaklarından faydalanmak isterken yerin altında doğal seyri içerisinde deprem üretecek o kırıkların hızlanmasına, deprem üretmesi zamanının öne çekilmesine katkı sağlamış oluyor. Bunlara biz insan kaynaklı, insanların tetiklediği depremler diyebiliriz. Tabi ki birebir insanlar deprem üretmiyor ama insan kaynaklı depremler maksimum 5.2 büyüklüğüne

kadar çıktığı söyleniyor ama tetiklemiş olduğu depremler onların oluş süresi öne çekmelerinden kaynaklı olarak 7.8 büyüklüğüne kadar deprem ürettiği not edilmiş durumda.

Konya civarındaki obrukları da biraz önce saydığımız maddelere ekleyebilir miyiz hocam? Onlar da bir doğal çöküntü oluşturabilir mi?

Obruklar nedir? Yeraltı sularının kullanımından kaynaklı bir oluşum. Yeraltı sularının yere uyguladığı basınca bağlı olarak o zeminin sıklığı, taşıma gücü biraz daha yüksek oluyordu. Kontrolsüz su çekimi olduğu zaman boşluklar orada kalıyor, boşluklar da tabi ki taşıyor. Taşıma gücünü bizler azaltmış oluyoruz. Yeraltı su seviyesini bizler aşağıya çektiğimiz zaman yerüstünde suyu çekilmiş olan bu boşluklu yapılar -ki biz bunlara porozite diyoruz- çöküyorlar. Bu yüzden su tüketiminin dengeli ve kontrollü olması şart. Su kullanımındaki sınırsız ve kontrolsüzlüğe bağlı bu tür çöküntülere de genellikle insanların neden olmuş olduğu bir sonuç ya da afet diyebiliriz.

Yerin içinde konveksiyonel akımlar var, saatin ters yönünde dönen akımlar var. İçi dışı bir olmak diye bir kavram var değil mi? Yerin içi dışı bir değil. Merkezi tam kaya, dışı tam sıvı, kaynar kazan. Gerçekten Güneş'teki sıcaklık kadar bir sıcaklık var orada. İçi ve dışı bir değil.

Üzerinde yaşadığımız dünyanın doğası/yapısı ve buna bağlı olarak gelişen depremlerin doğası/tabiatı ve türleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Bir insanın yaşayıp yaşamadığını anlamak için öncelikle kalbinin atıp atmadığına, yani nabzına bakarız. Tıpkı bunun gibi Ay'da, Mars'ta hayat var mı anlamak için oranın kalbi atıyor mu? diye sismometreler yolluyoruz. O sismometreler de deprem kaydediliyorsa Ay'da hayat olabilir, Mars'ta hayat olabilir diyoruz. Sonrasında bu hareketliliklere Moon Quakes (Ay Depremleri), Mars Quakes (Mars Depremleri) diyoruz. Demek ki deprem aslında insanın yaşamış olduğu bu mavi gezegenin dışında da hayat var ya da yok anlamında ilk yapılan test. İlk testi onunla yapıyoruz. O nedenle de deprem aslında içinde göremediğimiz bir hayatın, döngünün olduğunu bize gösteriyor. Biz buna *life cycle* (yaşam döngüsü) diyoruz. Bir taraftan levhalar yer üstüne çıkıyor, o malzemeler çıkarken soğuyor ve soğuma devam ederken kenarlara doğru açılıp yayılıyor, o kenarlarda çarpışmalar meydana geliyor, o kenarlara giderken yaşlanıyor, yaşlandıktan sonra birbirinden farklı olan daha az yoğun olan levhanın altına dağılarak tekrar merkeze gidiyor

ve tekrar bir doğuş var. Yeryüzündeki yenilenme, yer içindeki bu döngüsel harekete bağlı. Yerin altında bir döngüsel hareket var. Bu bilgi çok yeni bir bilgi. Yerin içinde konveksiyonel akımlar var, saatin ters yönünde dönen akımlar var. İçi dışı bir olmak diye bir kavram var değil mi? Yerin içi dışı bir değil. Merkezi tam kaya, dışı tam sıvı, kaynar kazan. Gerçekten Güneş'teki sıcaklık kadar bir sıcaklık var orada. İçi ve dışı bir değil. İçi katı olduğu için dünya kendi etrafında dönüyor ama dünya içindeki o iç çekirdeğin dönüş hızı dünyanın dönme hızından daha fazla. Yerin içindeki bu sıcaklığa bağlı olarak yeryüzünde malzemelerin çıkmasına bağlı olarak yeryüzünde büyük levhaların hareket halinde olduğunu görüyoruz. İlk baktığımızda yeryüzünde tek bir coğrafya, kıta vardı. Daha sonra bunlar kırıla kırıla birbirinden ayrılmış ve 12 kadar kıta meydana gelmiş. Demek ki parçalanmanın ve çoğalmanın nedeninde yerin içindeki bu dinamik yapı. Bu dinamik yapıdan kaynaklı depremler oluşmakta.

Deprem de kendi içinde dinamik bir yapısı var. Örneğin artı sarsıntılar/şoklar gibi. Artçı şoklar depremin yayılmasının etkileridir. Artçı şokların yayılması bir hastalığın yayılması gibidir. Tıpkı Covid'in yayılması/buluşması gibidir. Aslında enerji transferidir sürekli artçı şokların meydana gelmesi. Daha büyük deprem daha küçük depremleri meydana getiriyor. Daha küçük depremlerin daha büyük depremleri meydana getirme olasılığı % 5 ama birbirini tetikleye tetikleye bu artçı şoklar 3-5 sene devam edecek. O nedenle de deprem oldu bitti diyemiyoruz. Örneğin 6 Şubat'ta Türkiye'de ilk defa *duble deprem* meydana geldi. Bu deprem literatüre *duble deprem* olarak geçti. Birbirini etkileyerek devam ediyor. Hiç deprem bekleniyor muydu bu yerde? Aslında baktığımız zaman deprem öncesinde çok sakin ve durgun bir yer; ama birden bu durum değişkenlik gösterebiliyor. Biz bu duruma sismik durgunluk ve suskunluk diyoruz. Bu suskunluk durumu olan yerler aslında büyük deprem üretmeye en yakın yerler. İşte Marmara Denizi içerisinde sismik suskunluk bölgesi var. Buna sismik boşluk diyen de var. Orada neden sismik suskunluk var? Çünkü orası aslında büyük deprem üretecek en dirençli alan olduğu için biz küçük depremleri göremiyoruz, hissetmiyoruz. Ancak oradaki suskunluk büyük depremlerle açılabilir. Görüldüğü üzere Maraş depremleri ile kilit açıldı ve bu depremler her yere ya-

Aklın yolu birdir deriz, aklımızı kullanmamız gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de de “Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?” (Yasin, 36/68) denilmektedir. Bir şeyin yanlışlığını ispat ettikten sonra o yanlış üzerine yazılan deprem kodu üzerine yapılmış binaları da düzeltmemiz gerekiyor ki gerçekten biz faturayı Allah’a kesmeyelim. Çünkü depremde korunabildiğimiz örneklerini son deprem bize göstermiş oldu.

yılıyor. Herkeste bir deprem paniği bize de gelecek mi korkusu var. Depremın Gaziantep merkezli, Diyarbakır merkezli, Urfa veya Kayseri merkezli olmasına gerek yok. Maraş merkezli bir mega deprem tüm coğrafyayı etkiledi. Suriye’de Halep’te 7200 kişi öldü. Bu deprem o nedenle Dünya tarihinde Türkiye-Suriye depremleri olarak geçiyor. O nedenle totalde insan kayıplarını aslında dikkate almamız gerekiyor. Bu depreme bağlı olarak bulunduğumuz coğrafyada ölen toplam insan sayısına değinmemiz gerekiyor ki gerçekten nasıl büyük bir afete döndüğünü görebilelim.

Dünyamızın ve tabi coğrafyamızın doğası gereği gerçekleşen bu hareketlilik yani depremin bir “afete” dönüşmesinde insanın etkisi ve katkısından daha doğrusu ihmallerinden biraz bahsedebilir miyiz?

Tabi insanların başına gelenlerden bahsediyoruz, kendi yapıp ettiklerinin buna olan katkısı yadsınamaz. Örneğin son yaşadığımız deprem özelinden hareket edersek şunu açıklıkla ifade edebiliriz: Yeterli mühendislik ve mimarlık desteği alınmamış yapılarla proje bazlı bilimsel esaslara uyumlu yapıların deprem sonrası durumları arasındaki fark çok net. Tabi bunda insanların gelir durumlarının da etkisi var ve fakat aynı zamanda ihmaller de söz konusu. İçlerinde TOKİ binalarının da bulunduğu 180.000 bilimsel referanslı yapıların yıkıldığını

görüyoruz. Bu hususta önemli bir referans da şehir hastaneleri. Sismik izalatörlü yapılar oldukları için o hastanelerde ameliyat esnasında deprem bile meydana gelse ameliyatı yapan doktorun bu depremi hissetmediğini biliyoruz. Demek ki bizler aslında depreme karşı nasıl korunulacağını ve korunaklı yapı örneklerini biliyoruz. Sağlık Bakanlığı’nın yaptığı şehir hastaneleri modelini biliyoruz. Aynı şekilde İskenderun Devlet Hastanesi’nin 2012 senesinde depremde yıkılacak raporu olmasına rağmen 2012’den günümüze kadar bu hastanede güçlendirmenin neden yapılmadığını da anlamaya çalışıyoruz. Bir tarafta modern hastaneler, bir tarafta eski hastaneler.

Ben tıp fakültesi öğrencilerine de ders veriyorum. “Hocam, deprem kodu güncellendikten sonra eski hastanelere bu kod uygulanıyor mu?” diyorlar. Maalesef uygulanmıyor. 2018 yılında deprem kodumuz güncellendi. 2018 yılından sonra yapılarda bu kod güncelleniyor. Bu neyi gösteriyor? 2018 öncesi eski deprem koduna göre yapılan binaların hazırlıksız olduğunu gösteriyor.

Hocam bu deprem kodu nedir biraz açar mısınız?

Deprem kodu bir binanın depreme dayanıklı olması için uyulması gereken yapı mühendisliği ya da yer mühendisliği esaslarını açıklayan bir kod. Bunu devletimiz

açıklıyor. İki gün önce Amerikan Deprem Mühendisliğinin bir konferansına katıldım. Orada üç defa bina gösterildi. Bunların biri 1975 deprem koduna göre yapılmış, diğeri 2001 deprem koduna göre yapılmış, öteki ise 2018 deprem koduna göre yapılmış. Eski deprem koduna göre yapılan iki bina yıkılırken son deprem koduna göre yapılan bina yıkılmamış. Demek ki deprem kodunu güncellemek önemli. Bu da bize eski deprem koduna göre yapılmış binaların da güncellenmesini gerektiğini gösteriyor. Biz bu güncellemeye güçlendirme diyoruz. Güçlendirebiliyorsak güçlendireceğiz, güçlendiremiyorsak yenileyeceğiz. O nedenle de geriye dönük olarak bunların işletilmesi gerekiyor. Geriye dönük olarak bu deprem koduna göre gerçekten bu yapılar nasıl güçlendirilebilir ya da güncellenebilir şeklinde geriye dönük bakmamız lazım. Aksi takdirde şehir hastanelerinin depremde yıkılmamasına sevinirken şehir hastanelerinin yapılmış olduğu güncel deprem koduna göre güçlendirmesi yapılmamış olan İskenderun Devlet Hastanesine üzülemiyoruz çünkü sebep ortada. Aklın yolu birdir deriz, aklımızı kullanmamız gerekir. Kur'an-ı Kerim'de de *"Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?"* (Yasin, 36/68) denilmektedir. Bir şeyin yanlışlığını ispat ettikten sonra o yanlış üzerine yazılan deprem kodu üzerine yapılmış binaları da düzeltmemiz gerekiyor ki gerçekten biz faturayı Allah'a kesmeyelim. Çünkü depremden korunabildiğimiz örneklerini son deprem bize göstermiş oldu.

Tabi ki bununla ilgili olarak mühendislikle ilgili sorunlar var. Her mezun olan mühendise imza yetkisi verilmemesi gerekiyor. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı belli kat yüksekliklerine göre işte en az 4 yıldan daha fazla deneyimi olan yapı mühendisi şu kata kadar, 8 yıldan daha deneyimli yapı mühendisi ne bileyim on kata kadar izin meselesi ilk defa bu depremden sonra geçtik. Ancak bunlar yıllardır Amerika'da ve Japonya'da uygulanıyor. Biz biraz güncellemede geç kalıyoruz. Bu da bize kaybettiriyor. Diğer ülkelerde meydana gelen büyük depremlerden sonra yapılan güncellemeleri biz de benzer deprem meydana gelmeden önce referans alırsak benzer standartları ülkemize kazandırsak aslında dünyadaki bu birikim ve deneyimden faydalanabiliriz. Amerikalılar Maraş'taki hastaneleri incelemeye geldiler. Türkiye'den hiçbir grup duydunuz mu Nepal'de deprem oldu, oradaki hastaneleri incelemeye biz bir ekip

Binaların oturacağı zeminin çok detaylı, kapsamlı, sağlamlık araştırmasının yapılması lazım. Bunu yapacak olanlar da jeofizik mühendisleridir. Şu anda jeofizik mühendislerinden biz faydalanmadık. Günümüzde jeofizik mühendisliği Türkiye'de kapanmak durumunda olan bölümlerden.

gönderdik? Duymadık yani. Kendi hastanelerimize bile giden bir grup var mı yok mu onu da bilemiyoruz.

Japonya örneği çok sık önümüze geliyor hocam. Özellikle her depremden sonra bir kıyas başlıyor. Japonya'da o kadar büyük depremler oluyor, onların yıkıcılığı olmuyor ama bizde olan her depremde can kaybı oluyor mutlaka. Bu tartışmaların sonunda da şöyle bir şey söyleniyor: Japonya bir okyanus ülkesi olması sebebiyle oradaki deprem dalgalarının farklılığı, işte karasal bir coğrafyada olmamız sebebiyle Anadolu'da yaşanan depremlerin farklılığı mukayesesi yapılıyor. Buna dair de bizi bilgilendirebilir misiniz hocam?

Japonya'nın bulunduğu coğrafya, Pasifik Okyanusu'nda *"ateş çemberi"* dediğimiz bir bölge. Japonya'nın üzerine giden levhalara baktığımız zaman Pasifik levhası ve Filipin levhası hareket ediyor. Bizdeki işte Arabistan ve Afrika levhasına benzer olarak daha büyük hızla hareket ediyorlar ve bu nedenle de iki levhanın çarpışmasına bağlı daha derin depremler meydana geliyor. Dünyanın bu bölgesine ateş çemberi denir. Neden böyle denir? Dünyada meydana gelen her 100 depremden 80'i burada meydana gelir. Biz ateş çemberinde de

liz ama tabi ki depremden en çok etkilenen ülkelerden biri de biziz. Hem ikinci derecede çok büyük işte 9 büyüklüğünde bir deprem beklemiyoruz ama Japonya ve Şili'de 9 büyüklüğünde deprem olduğunu biliyoruz. Şili ile Türkiye arasında ekonomik olarak bir benzerlik var ama Şili'de artık büyük deprem büyük kayıplara neden olmuyor. Japonya'da 8 büyüklüğünde deprem meydana geldi, kimsenin burnu kanamadı. Tabi ki depremin etkileri yalnızca büyüklükle alakalı değil. Derinlikle ve sizin uzaklığınızla da alakalı. Okyanusta meydana geliyorsa hem uzak hem derin hem de büyük olur. Uzaklık ve depremin derinliği de deprem etkilerini özellikle etkiliyor. Japonya'da bize benzer depremlerin meydana gelmesi için geçen süreler en az 1000-2000 yılda bu tür büyük deprem meydana geliyor. Okyanus tabanında meydana gelen deprem tsunamie neden oluyor. Japonya'da 2010 yılında tsunamie bağlı büyük bir yangın olmuştu. Tabi ki Japonya'daki depreme hazırlık olayı eğitimle başlıyor. Deprem kültürü dersleri var. Her ay deprem tatbikatı yapıyorlar. Deprem kültürü dersleri Amerika'da da var. Bizim okullarımızda deprem kültürü, afet kültürü dersleri yok maalesef. Ancak afet kültürünü biz yaşayarak öğrenmiş oluyoruz. Bu afetler bizde tabi ki büyük izler ve acılar bırakıyor. Eğitim içerisine bu dersleri eklememiz lazım. Bir de İngiltere'de ve Amerika'da okullar deprem istasyonuna çevrilmiş durumda. Okullardaki eğitimin içerisinde deprem de var. Tabi ki Londra'da, Paris'te büyük bir deprem beklenmiyor ancak onlar deprem enerjilerini kullanarak çocuklara coğrafya eğitimi, matematik

İstanbul'da zemin nerede sağlam nerede zayıf bilebiliyoruz belli oranda ama bunlar kullanılıyor mu? Maalesef... İşte Haramidere örneğinde olduğu gibi dere yataklarını kurutmuşuz, toplu taşıma durağının adı Haramidere kalmış. O durakta indikten sonra dereyi göremiyorsunuz. Çünkü derenin üstüne 30-40 katlı binalar dikilmiş durumda. Dere yataklarına yapılan binaların son depremde yıkıldığını gördük.

eğitimi ve deprem farkındalığı eğitimi veriyorlar. Bizim de okullarımızı birer deprem okuluna, istasyonuna çevirmemiz gerekir. Dün öğrencilerime Mexico City'de

meydana gelen bir depremi anlattım. Neyi öğrenmiş oldular? Mexico City nerede, depremin yeri nerede, hangi levhalar nedeniyle bu deprem meydana geldi, global coğrafya ve deprem farkındalığı eğitimini de bu şekilde almış oluyorlar. Bu şekilde biraz daha dünyaya entegre olmamız lazım.

Deprem kodu çok önemli. Geriye dönük işletilmesi gerekiyor. O nedenle de iyi örnekler var ama tabi ki iyi olacak nedenler de var. O nedenle de jeofizik mühendislerinin istihdamı da çok önemli. Şimdi deprem şurada meydana geliyor. Tam olarak depremin meydana geldiği yerin üzerinde biz oturmuyoruz. Deprem bizi farklı farklı etkiliyor. Bakıyoruz yanımızdaki bina yıkılıyor ama bizim oturduğumuz bina yıkılmıyor. Aynı sitedeyiz, yan bina yıkılıyor, bizim oturduğumuz bina yıkılmıyor. Bakıyorsunuz geçen bir dergide yayınlanan fotoğrafta biri yıkılan diğeri sağlam iki site yan yana görünüyor. Yapılar aynıysa demek o yapıların oturduğu zeminler aynı değil. O zaman çok detaylı zemin araştırması yapmamız lazım. Binaların oturacağı zeminin çok detaylı, kapsamlı, sağlamlık araştırmasının yapılması lazım. Bunu yapacak olanlar da jeofizik mühendisleridir. Şu anda jeofizik mühendislerinden biz faydalanmadık. Günümüzde jeofizik mühendisliği Türkiye’de kapanmak durumunda olan bölümlerden. Benim bölümüme şu an öğrenci alınmıyor. Çünkü hiçbir belediyede yeterli kadar jeofizik mühendisine kapı açılmadığı için kapısını jeofizik mühendisliğine kapatan belediyeler olduğundan jeofizik mühendisleri de neresi sağlam, neresi sağlam değil konusunda belediyeler içerisinde katkı veremediği için tabi ki bu afetler de başımıza geliyor. Aslında bu afetlere karşı bizi bilinçlendirecek, sağlam ile sağlam olmayan bu zeminleri ayırt edecek bilimsel mühendislik disiplinlerinden ülkemizde maalesef pek faydalanmıyoruz. Ben 12. dönem oda başkanım. Bizim zamanımızda tabi ki yer mühendisliği ile ilgili oda olarak denetim yapıyorduk. Şu anda sadece yapı mühendisliği ile ilgili denetim var. Sanki binaları havaya yapıyoruz! Bir defa deveyi önce sağlam bir yere bağlamak gerekir, ondan sonra tevekkül edersiniz. Önce bina sağlam zemine yapılacak ki sonra tevekkül edeceksin. Sağlam zayıf ayırt etme, ondan sonra gelen yıkımın faturasını “Allah’ım neydi günahımız?” diye Allah’a fatura etmeye çalışmak diye bir şey olmaz. Bunlardan yararlanmak zorundayız. Yararlanan ülkeler Japonya

ve Amerika başta olmak üzere sonuçlarını bu depremlerden sonra gözlüyorlar.

Bir jeofizik mühendisi insanoğlunun gelecek tasavvurunda tabiatla irtibatını nasıl anlatır, nelere vurgu yapar, neler söyler? Mesela şehirleşme. Kendi dışındaki dünyayla irtibatı nasıl olması lazım? Buna dair gelecek tasavvurunda neler yer alması lazım?

Ben bunu jeofizik şehirleşme olarak ifade ediyorum. Bizler yeri inceleyebilirsek tabi yer deyince millet toprak zannediyor. Yer dediğimiz 30 metre derinliğine kadar olan blokun analiz edilmesinden bahsediyoruz. Bu bloku bizler jeofizik mühendisliği olarak analiz ettiğimizde kaya niteliğinde olup olmadığını ayırt edebiliyoruz. Önce yerin altının bir envanterini çıkarmamız lazım. Gerçekten kaya niteliğinde olan zeminlerde yaşamaya öncelik vermemiz lazım. Son depremden sonra artık ovalarda yapılaşmayı bırakacağız, dağların eteklerine ve dağlara doğru şehirleri taşıyacağız. Aslında baktığınız zaman sağlamlıkla ilgili analizlere, yüksek yerlerin daha dirençli olduğunu bugün topografya analizi ile görebiliyoruz. 1 km hassasiyetle dünyanın her bir noktasında sağlam ve zayıf yerlerin ayrımı yapılmış durumda. Bununla ilgili olarak bizlerin aslında bu dünyadaki yer direnç datasından faydalanmamız gerekiyor. Tabi ki genel olarak son depremin gösterdiği sonuçlar önemli ama bu sonuçlardan değil aslında bilimsel olarak jeofizik mühendisliğinin özellikle yerin altındaki yapının görüntüsünü ya da üç boyutlu değişimini aynen bizim akciğer ya da beyin tomografimizi görüntülememize benzer şekilde görüntülenmesine çalışmamız gerekiyor. Mesela baktığınız zaman bir deprem sonrasında doğu-batı ve kuzey-güney yönünde deprem dalgaları kaydeden istasyonlarımız var. Doğru-batı ve kuzey-güney yönündeki deprem güçlerinin farklı olduğunu görüyoruz. O zaman deprem nereden güçlü geliyorsa o yönlerde yapıyı güçlendirmemiz gerekir. Nereden zayıf geliyorsa o yönlerde güçlendirmenin biraz daha öncelikli olmaktan çıkartılması gerekir. Ülkemizde deprem bilimine dair yatırımlar AFAD kapsamında yapıldı. Ancak özellikle profesyonel mühendislik ve jeofizik mühendisliği ile birlikte tıpkı Japonların İstanbul’da 1999 depremi sonrasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile 500

metre hassasiyetiyle yaptığı haritalandırmanın benzerini tüm Türkiye için de yapmalıyız. İstanbul'da zemin nerede sağlam nerede zayıf bilebiliyoruz belli oranda ama bunlar kullanılıyor mu? Maalesef... İşte Haramidere örneğinde olduğu gibi dere yataklarını kurutmuşuz, toplu taşıma durağının adı Haramidere kalmış. O durakta indikten sonra dereyi göremiyorsunuz. Çünkü derenin üstüne 30-40 katlı binalar dikilmiş durumda. Dere yataklarına yapılan binaların son depremde yıkıldığını gördük. Özellikle eski göl yataklarına yapılan havaalanlarının son depremde yıkıldığını gördük. O nedenle de gölleri, dereleri bırakacağız, onlara müdahale etmeyeceğiz. Doğanın kendi tasavvurunda bize hediye etmiş olduğu gölleri, dereleri bizler göl ve dere olarak bırakacağız ve gasp etmeyeceğiz. Aksi takdirde su akar yolunu bulur şeklinde deprem olduğu zaman deprem orada gerçekten kendini gösteriyor. Adı üstünde kalmış ama biz adı gibi o dereyi orada bırakmamışız. Tabi ki doğaya fazla müdahale etmememiz gerekiyor.

Biz taşın ve toprağın da bir tür ruhu olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla insanoğlunun eylemleri, tavırları, davranışlarıyla ters ya da doğru orantılı doğayla, toprakla arasında bir bağ var mıdır? İllaki vardır ki bunu bir jeofizik mühendisi nasıl tanımlar? Bu nasıl bir bağdır?

Eskiden İstanbul'un taşının toprağının altın olduğu söylenirdi. Gerçekten İstanbul'un taşı var, toprağı var. 1999 İzmit depreminden sonra taşı üzerinde yaşayanlar depremde sonra yıkılmadılar, depremde sonra hasara uğramadılar ama toprak üzerinde evleri binaları olanlar maalesef çadır kurdular. Nerede çadır kurduklarını biliyoruz. Genellikle Asya tarafına taş, Avrupa tarafına toprak dersek taşı orası, toprağı burası. Tabi ki sonuçlar itibarıyla 1999 depreminden sonra çadırların kurulduğu yerleri tek tek sayalım: Zeytinburnu, Bağcılar, Bahçelievler, Avcılar. Ama Asya tarafında hiçbir çadır kurulmadı çünkü ora taş, sağlam bir zemin olduğu için. Demek ki taşla toprağın fizliğini bizler biliyoruz. Tabi ki toprak bir örtüdür ama zemini örtüye bakarak anlayamayız. Önemli olan onun altında taşıma gücü ile ilişkili toprak niteliğini ya da kaya, taş niteliğinde dirençli yapıları bilmemiz lazım. Taşa aslında bizler sırtımızı dayamamız gerekiyor, taş üzerinde

kalmaya çalışmamız gerekiyor. Toprağı da ekmemiz, işlememiz gerekiyor. Son projelerden biri işte bakıyorsunuz kent tarımı yapacağız, şehir tarımı yapacağız. Hem yaşayacağız hem de üreteceğiz. O nedenle toprağı tarımsal üretim için, taşı da insanların yaşayacağı güvenli alanlar için ayrı ayrı kullanmamız lazım. Taşı topraktan jeofizik mühendisleri ayırt edebiliyor. İstanbul'da bu tür bir çalışma yapıldı az önce bahsettik ama bu çalışmadan yararlanılmadı. Her şeye rağmen biz, bu taş ve toprağın farkına bağlı olarak yapıları birbirinden ayırabilirsek, insanların yaşayacağı ve yaşayamayacağı alanları birbirinden ayırt edebilirsek işte o zaman 1509 yılında meydana gelen ve *kıyamet-i suğra* denen o büyük İstanbul depreminin tekrar etmesinden kendimizi kurtarabiliriz. Yeter ki taşın ve toprağın ruhuna değer verelim, toprağın ruhuna uygun, taşın ruhuna uygun şehirleri planlayalım.

Bu dediğiniz çok önemli hocam. Yani ekilebilir alanlara biz şehirler yaptık ama dağla-

rımız boş duruyor. Avrupa'da çok sık deprem duymuyoruz yanlış mı biliyorum. Özellikle bazı Avrupa ülkelerinde yapılaşma dağlara doğrudur. Ekilebilir toprak az olduğu için bu alanlarda asla şehirleşme yapılmıyor, tarımda kullanıyorlar. Çok doğru bir şey söylüyorsunuz, biz Anadolu toprağında Türkiye'de bunu maalesef gerçekleştiremedik. Özellikle düz ovalara şehirleşmelerimizi kurduk; ama dağlarımızı boş bıraktık. Sonuçları itibariyle de acı neticelerle karşılaşıyoruz.

Birçok depremi incelemiştinizdir hocam dünyada. Sizi en çok etkileyen, sonuçları ve sebepleri itibariyle böyle bir mukayese yaptığınız zaman sizi çok şaşırtan bir deprem oldu mu bu bugüne kadar?

Ben Şili'ye gittim. Biliyorsunuz dünyanın en büyük depremleri Şili'de meydana geldi. Şili Santiago Üniversitesinde bir doçentlik bursuna başvurmuştum, onlar davet etmişti. Orada hem fakülte dekanlığında seminer verdim hem bölümde seminer verdim. Şili'de bir tur yaptım. 9.2 büyüklüğündeki 1960 depremin meydana geldiği yeri gösterdiler. Dediler ki: "Biz eskiden denize yakın yerde oturuyorduk." "Ne yaptınız?" dedim. "Artık orada değil tepelerde oturuyoruz." dediler. Bu nedenle de 2012 yılında meydana gelen 8.2 büyüklüğündeki depremde Şili'de ölen insan sayısı bir elin parmak sayısını geçmedi.

Şili bizde hep eski diktatörleriyle hatırlanan bir ülke. Üniversiteleri de çok iyi aslında. Santiago Üniversitesi dünya çapında ilk 200'e giren bir üniversite. Ülkemizi her yönden geleceğe hazırlamamız için insanları yetiştiren üniversiteleri de yükseltmemiz gerekiyor. Eğitim kalitesini ve içeriğini çok iyi yükseltmemiz gerekiyor. Dünyanın her yerinde iş bulabilir, işe başvurabilir ve dünyanın her yerindeki üniversitelerden mezun olan her mezununa yarışabilir nitelikte insanlar yetiştirebilmemiz gerekir. Ancak bu şekilde Japonya'daki deprem ya da Türkiye'deki gelen deprem aynı bile olsa aynı şekilde hazırlık yapabiliriz. Ülkemizde sonuçlar çok önemli.

Arabistan'da bir deprem meydana gelmişti Kral Fahd Üniversitesinde çalıştığım yıllarda. Normalde deprem-

lere pek rastlamadığımız Arabistan'da bir baktım depremler meydana gelmeye başladı. Biliyorsunuz Dahran Arabistan'da petrolün bulunduğu yer. Orada petrol üretimini Suudi Arabistan yönetimi arttırmak istemişti. Üretimi arttırmak için yerin altına daha yüksek basınçla su pompalamanız lazım ki o su, o petrolü daha hızlı yerin yüzüne çıkarsın. Dedim ki demek ki burada petrole bağlı depremler meydana geliyor. Bu depremler beni etkilemişti.

Tabi ki bir de o 2004 Endonezya büyük depremini burada zikredebiliriz. O depremde 220.000 insan öldü. Bu ölümlerin büyük çoğunluğu tsunamiye bağlı olması beni çok etkilemişti. Bir de 2010 yılında Japonya'daki depremde insanların Fukuşama Nükleer Santrali'ndeki yangını söndürmek için bir kamikaze gibi kendini hayatlarını feda etmeleri durumu da beni etkileyen depremler arasında sayabilirim.

6 Şubat depremi de tabi ki yediden yetmişe hepimizi etkiledi. Böyle double bir deprem dünyada ilk defa meydana geldi. İlk defa böyle büyük bir alanda deprem meydana geldi. Bu depremin meydana getirdiği kırık 350 km. Bu az bir alan değil. 350 km çok büyük bir alanda meydana gelen bir deprem. Ondan sonra ikinci bir deprem meydana geldi ki o da doğu-batı yönlü bir deprem. Yani iki yönlü. İki büyük deprem ilk defa meydana geldi. Belki Türkiye için "büyük kıyamet depremi" budur diye düşünüyorum. 1939 Erzincan depreminde 40.000 kişi öldüğünü biliyoruz. O depremin de etkileri büyüktü ama nüfusumuz o tarihlerde o kadar fazla olmadığı için coğrafi etkileri, insan üzerindeki etkileri büyük olmamıştı. Son Kahramanmaraş depremi için herhalde 1000 yılın depremi diyebiliriz çünkü bu depremin oluşma, tekrarlanma süresi ortalama 1500 yıl. 1500 yılda bir meydana gelen bir depremin oluşuna bizler şahit olduk. Tabi bu iyi mi kötü mü onu bilemiyorum ama 1500 yılda ancak meydana gelebilecek büyük bir depreme şahit olan nesilleriz.

İnşallah tekrarı olmaz hocam. Deprem kaçınılmaz. Bu coğrafyada depremin kaçınılmaz olduğu artık bizim için yaşanmış net bir tecrübe. Sohbetimizi tamamlarken temel afet eğitimi noktasında bize hap bilgiler vermek isterseniz neler söylersiniz?

Temel afet eğitimi kapsamında 7 altın adım var. Bu altın adımların eğitimin videolarını kişisel youtube kanalında yayınladım yakın zamanda. Dersin adı *Afet Yönetimi Temel İlkeleri*. Bizlerin öncelikle yapısal ve yapısal olmayan risklere karşı uyanık olmamız lazım. İkinci öğrettiğimiz olay telefonumuzu kaybedeceğimiz için şu an mesela benim telefonum bile olsa annemi arayacağım desem arayamam çünkü telefon numarası benim kafamda değil. O nedenle arayacaklar listemizi bir kâğıda yazmamız lazım. İkincisi cash para dediğimiz nakit para elimizde olması lazım çünkü kredi kartı da geçmeyebilir, geçmiyor olduğunu da gördük. Diğer bir olay da tabi ki komşularımızı tanımamız lazım. Bu afet durumunda kimler bize yardımcı olabilir, bulunduğu mahallede doktor, hemşire, yaşlı, engelli var mı? Bunları çok iyi bilmemiz lazım. Düşünün 100 dairesi bir yerde yaşıyorum, deprem oldu ve ben kurtuldum ama o apartmanda kimin yaşadığını bilmiyorum. Yardımcı olabilmemiz için hangi katta kimin yaşadığını bilmemiz gerekiyor. Tabi ki yattığımız yatağın altında bizi 3 gün idare edecek yiyecek, içecek, para, giysi, eski

ayakkabı vs. olması gerekiyor. Çünkü depremde yıkılmasak bile hemen alıp dışarı çıkmamız gerekecek ve bir uzman görene kadar o binaya giremeyeceğiz. O nedenle de elimizin altında, yatağın dibinde o tür bir çantayı hazırlamamız gerekiyor. Eğer enkaz altında kaldıysak bir deprem çantamızın olması gerekiyor ki kendimize müdahale edebilelim. Diğer bir şey de evimizdeki her türlü eşyayı sabitlememiz gerekiyor. Tabi ki bunları insanların keyfine bırakmamamız gerekiyor. Kamu gücüyle bunların denetlenmesi lazım. Site yönetimine bunun bir zorunluluk olarak getirilmesi gerekiyor. Bir insan ölünce bizden bir parça da ölmüş oluyor. Onun için bu tür farkındalık meydana getirecek bu tür kontrollerin yaptırılması gerekiyor ve temel olarak benim aklıma gelenler bunlar.

Eyvallah hocam çok teşekkür ederiz. Okuyucularımızın da haberdar olması için tekrar etmek isteriz. Ali Osman hocamızın konuştuğumuz konularda ufuk açıcı, bilgilendirici ders videolarının olduğu <https://www.youtube.com/@aliosmanoncel> başlıklı bir kanalı da vardır. İşin teknik boyutlarını da oradan öğrenebilirler. Tekrardan çok teşekkür ederiz hocam, oldukça istifadeli bir sohbetimiz oldu.

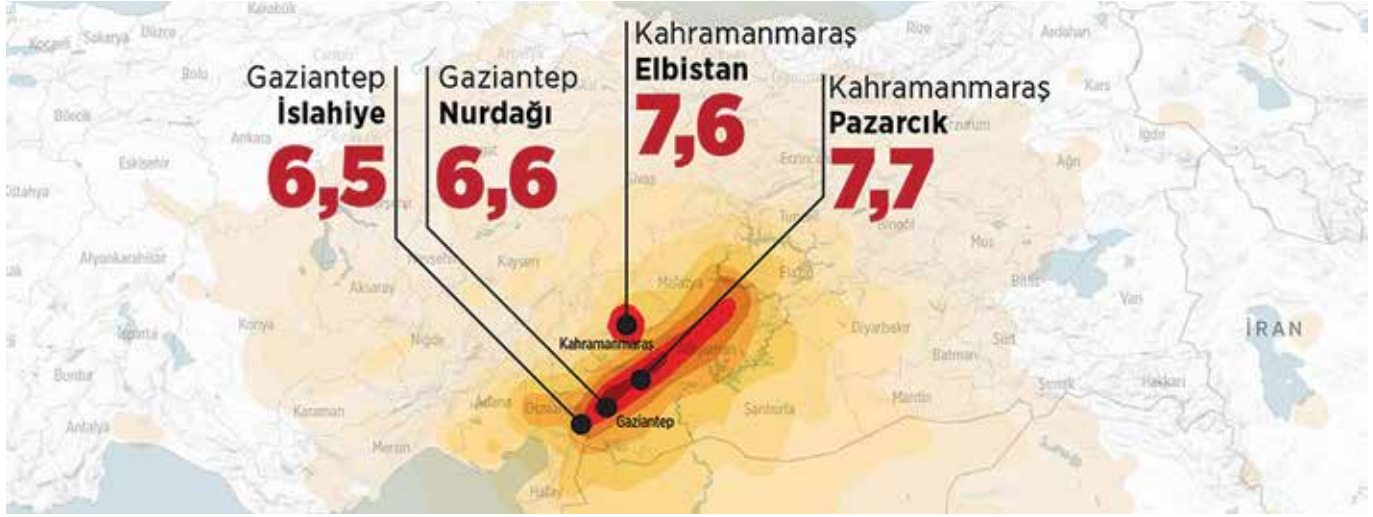
Böylesi önemli bir konuda bilgilendirme imkânı verdiğiniz için ben de Siyer dergisine çok teşekkür ediyorum.

Deprem Gerçeğiyle Yüzleşmek ve Emanet Bilinci

Temel Hazıroğlu

Türkiye’de Kahramanmaraş merkezli peş peşe yaşanan 7,7 ve 7,6 şiddetindeki iki büyük deprem oldu. Bu depremlerde elli bini aşkın can kaybı yaşandı ve yüz bine yakın da yaralı oldu. Depreme bütün boyutlarıyla hazırlıklı değildik. Gerçi deprem sonrası kamu ve sivil toplum kuruluşları atak davranıp olağanüstü gayret göstermiş ve halkın da desteği ile kurtarma faaliyetleri yürütülmüştür. Ancak acil durum ve afet planları ağırlıklı olarak tek şehir merkezli düşünülmüş olduğu için böyle on bir ili etkileyen bir deprem karşısında mevcut planlama biraz aksamış ve özellikle tek elden afet ve ihtiyaçları yönetmede bazı aksamalar olmuştur. Her şeye rağmen deprem esnasındaki organizasyon çabaları, bireysel ve kurumsal tutum ve davranışlar ile yardımlar her türlü takdirin üstündedir.

Yaşanan bütün bu olaylar bizi ve toplumu büyük ölçüde etkilemiştir. O yüzden bu mesele üzerinde ne kadar dursak ve düşünsük yeridir. Zira bu depremin verdiği ders pek çok hocanın dersinden daha acı, etkili ve ib-

retlik olmuştur. Bu yaklaşım tabii ki bu dersi alanlar için geçerlidir. Kim bilir, bu dersi alıp aklımızı da yerli yerinde kullanırsak, belki o zaman gelecekte bu kadar derin acılar yaşamayız.

Bu yazıda öncelikle deprem gerçeğini ele alacak ve onun nasıl afete dönüştüğünü irdeleyeceğiz. Bu doğrultuda insanın tutum ve davranışlarını kritik edecek, insanın emanet ve sorumluluk bilincine değinecek ve buradan hareketle alemin emniyetinin kayboluşu üzerinde duracak ve birtakım sonuçlar çıkaracağız.

Deprem kelimesi, hareket etmek anlamında eski Türkçe depreşmek kökünden gelir ve sarsıntı, yer hareketi demektir. Arapça kökeni zelzele olan deprem, yer altında biriken enerjinin, ani bir yeryüzü dalgalanmasıyla açığa çıkması esnasında yaşanan şiddetli sarsıntıdır. Yerkürenin merkezinde bir kazan kaynamakta, çevresini eritmekte, basınç yükseldikçe bunu belli yollarla dışarı atmakta, bu arada yoğunluğa ve derinliğe bağlı olarak şiddetli depremler üretmektedir. Bu durum, doğa-

nın kendi yaşam biçiminin bir yansıması olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla depremi ortadan kaldıramayız, gücü ve derecesine göre değişerek hep var olacaktır. O yüzden bilime kulak vermek, ona ve doğaya uygun yaşamın yollarını bulmaktan başka bir çaremiz yoktur.

Yaratılış Yasası ya da Sünnetullah

Allah; ilim, irade ve kudret sahibidir ve her an yaratma halindedir. Doğal olarak O eşyaya yüklediği işleyiş sebeplerini her an yeniden yaratma ve yarattığı sebepleri de her an değiştirme irade ve kudretine sahiptir (Rahman, 55/29). Nitekim ateşi yakma istidadında yaratan Allah, “Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” (Enbiya, 21/69) diyerek ateşe verdiği yakma özelliğini dilediğinde değiştirebilmektedir. Evet biliyoruz, yangının ortasında olan bir peygamber için verilen bu emir uyarıcı ve ders verici bir emirdir ve o ölçüde de mucizevi bir boyut taşır. Ancak biz buna bakarak ateş bize dokunmaz, bizi yakmaz diyemeyiz. Tabii ki ateş kendi doğası ve Allah’ın izniyle yakar, sünnetullah bunu gerektirir. Allah’a ne eksik, O bunu durdurabilir. Ancak hesap ve kitaplarımızı mucizeye göre değil eşyanın tabiatına uygun olarak yapmak ve bu doğrultuda yaşamak durumundayız. Yoksa bunu yapmayıp üstelik topu da Allah’a havale edersek, Allah’ın sünnetullahını tam olarak anlamamışız demektir.

Yaratılmışlar arasında hiçbir şey yoktur ki varlığı/hayatıyeti birtakım sebepler dairesinde devam etmemiş olsun. Bu çerçevede sünnetullah gerçeğini anlamaya ve tefekkür etmeye çalışmak, başka bir deyişle varlığın işleyiş yasasını bilmek son derece ufuk açıcı olacaktır. Sünnetullah, kâinatta her şeyin bir nizama tabi olup yaratılış yasası üzerinde olmasıdır. Fitrî zemindeki ahenk düşüncedeki istikamet ve tutarlılığın imkân ve sebebi-dir. Kevnî ayetler, tabiattaki yerleşik olan hâkim yasalardır. Alemler, en küçük organizmadan galaksilere ve nihayet evrenin tamamına varıncaya dek, Rabbimiz’in birer âyeti olup tam bir ölçü ve düzen içinde hareket etmektedirler.

Deprem gerçeğini anlamaya çalışırken kitabın “ölçüyü ve tartıyı tam yapın” emri üzerinde özenle durulmalıdır. “Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın.” (Hud, 11/84)

... biliyoruz ki yaratılmış olan eşyayı ve sebepleri ait olmadığı yerlere koymak, onu yerinden etmektir ve bu zulümden başka bir şey değildir. Şirk dediğimiz de zaten bu değil midir?

ilâhî uyarısı sürekli zihinlerde canlı durmalı ve bu uyarı hayatın içinde yer alan her iş ve eyleyışte dikkate alınmalıdır. Örneğin bir inşaat yaparken zemin etüdünde ve statik hesaplamalarda gerekeni yapmamak; beton kalitesinde C25 gerekirken C20 kullanmak doğrudan ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaktır. Bu tutum Allah’ın emrine karşı çıkmak anlamına gelir. Oysa biliyoruz ki yaratılmış olan eşyayı ve sebepleri ait olmadığı yerlere koymak, onu yerinden etmektir ve bu zulümden başka bir şey değildir. Şirk dediğimiz de zaten bu değil midir?

Yeryüzü kendi doğasına uygun tutumunu sürdürür. Bu, bazen güneşin doğması, dünyanın kendi ve güneş etrafında dönmesi gibi süreklilik içerirken bazen de güneş tutulması, ay tutulması gibi arızı bir şekilde olur. İşte deprem de bu arızı olaylara bir örnektir. Nitekim “Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı ve insan ‘ne oluyor buna’ dediği vakit.” (Zilzal, 99/1-4) tanımlaması buna işaret eder. Ancak unutulmalıdır ki adeta kıyamet sahnesi yaşanır gibi bu durum bir anlatılırken hemen akabinde verilmek istenen mesaj peşi sıra gelir: “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür, kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.” (Zilzal, 99/7-8). Bu doğrultuda “Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” (Kamer, 54/49), “Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi), O koydu.” (Rahman, 55/7) kadim emri doğal olayların arkasında ki gerçeği açıklarken aynı zamanda çözüm işaretlerini de vermeyi ihmal etmez ve sertçe uyarır: “Allah akıllarını kullanmayanları murdar (inkarcı) kılar.” (Yunus, 10/100), “Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağır ve dilsizlerdir.” (Enfal, 8/22).

Aklı Kullanmak ve Emaneti Üstlenmek

Din, Yaratıcı'nın nihaî amacını bilmektir. Bu doğrultuda inanç, salih amel (güzel davranış), hakkı tavsiye ve sabrı yaşamaya (mücadele) çalışmak gerekir.

Biliyoruz ki takdir, tedbirin hep üzerinde olmuştur. Ancak bize düşen tedbir almaktır. Biz ne yaparsak yapalım, sonunda işler Allah'a dönecektir ve zaten tevekkül de bunu gerektirir. Ancak unutulmamalıdır ki yapabileceğimiz her şeyi yaptıktan sonra tevekkül gerçek anlamına kavuşur. Başka bir deyişle tevekkül gibi tedbir almak da zorunlu bir ibadettir. Dolayısıyla bütün sebep ve tedbirler üzerinde nihaî takdirin Allah'a ait olduğu inancı bize sorumsuzluk getirmez. Aksine sorumluluk bilinci bizi ihmale, kâinatın işleyiş yasalarını inkâra götürmemeli, bunlara cevaz verecek bir hale dönüştürmemelidir. O yüzden de ihmalkarlık ve vurdumduymazlık, sebeplerin manasız yere yaratıldığı fikrini doğuracağı için reddedilmiştir.

O yüzden sünnetullah bilincini yitirip neslin ve ekinin ifsadı hatasına düşmemek gerekir. Allah'ın yarattığı denge ve ölçünün dışına çıkmamak gerekir. Varlığın yaratılış fitratına müdahale etmemek gerekir. Aksi durumda yaratılan her şey bir biçimde tepki verecektir. Fıkıh âyetlerine müdahale ve onları ihlal etmek nasıl bir bedele dönüşüyorsa tabiat âyetlerini hiçe saymak ve ihmal etmek de yine belli bir bedelle bizleri karşı karşıya bırakır.

Buradan anlaşılmaktadır ki aklı kullanmayı bu denli önemli gören din bir ölçüde tevekkül gibi tedbir almayı da zorunlu bir ibadet olarak görmektedir. Bütün sebep ve tedbirlerin üzerinde nihaî takdirin Allah'a ait olduğu gerçeği, sorumluluğu ihmale, kâinatın işleyiş yasalarını inkara cevaz vermez. **Tevekkül akleden kalbin, tedbir ise cehdeden beden**in ibadetidir. Yoksa **"Korunma tedbirlerinizi alın."** (Nisa, 4/102) kadim emrinin ne anlamı olabilir ki?

Yeryüzünde sadece doğada ve çevrede değil hemen hemen her yerde ve her şeyde bozulma ve çözülme yaşanmaktadır. Ve adeta neslin ve ekinin ifsadı kol gezmektedir. Allah'ın yarattığı denge ve ölçünün dışına çıldıkça, varlığın yaratılış fitratına müdahale olundukça, yaratılan her şey, bir biçimde tepki vermektedir.

Bundan sonra da vermeye devam edecektir. O yüzden kitâbî âyetlere müdahale gibi kevnî âyetlere müdahale de azgınlıktır, küfürde ileri girmektir. Kur'ân âyetleri üzerinde tahrif ne ise neslin ve ekinin ifsadı da aynıdır. Tam da bu yüzden insanın kendisiyle, çevresiyle ve eşyayla kurduğu münasebetleri yeniden gözden geçirmesi yerinde olacaktır. İşte bu noktada ölçü ve tartıyı eksik yapmanın her türlü ifsadın sebebi olduğu gerçeği insanın zihnine işlenmesi gerekir. Yoksa yapılan bir ihmal ve ortaya çıkan hatalar sadece ilgilileri değil bütün toplumu etkileyecek boyuta gelecektir. Nitekim *"...İçimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri yüzünden hepimizi helak edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir..."* (Araf, 7/155) bilinci bunu gösterir.

İslâm düşüncesinde tabiat, köleleştirilip egemenliğe alınacak; kendisine işkence edilerek sırları öğrenilecek, işgalle fethedilecek varlık olarak görülmez, görülemez. Allah, tabiatı kevnî boyun eğdirmeyle insanın emrine vermiştir. Tabiat, kendisiyle savaşılmaması gereken karşı bir güç değil, insan ile aynı yasaya tabi olan birbirinin müşfik yardımcılarıdır. Bu meyanda hayat, varlık ve oluşa bütüncül bakmak ve varlık düzlemine çıkan her nesne, olgu, olay ve durumu tevhid esası ile anlamlandırmak ve değerlendirmek insan olmanın şiarıdır. Doğal olan afete karşı yine aynı doğallıkla tedbir almak insan olma gereklerinden değil midir? Aklı kullanma, düşünme ve ibret alma, Allah'ın da bizden istediği bir sanat değil midir?

İslâm inancında hiçbir şey yoktur ki ilâhî iradedden bağımsız olarak değerlendirilebilsin. Bununla birlikte -tabii ki bölünmüş bilinçten ziyade bütüncül bir Kur'ân kavrayışıyla bakınca- meseleleri, ilâhî iradeyle açıklarken bunun insanî sorumlulukları erteleyen/örtten bir bahaneye dönüşmemesi gerekir. Zira mükellefiyetten kaçmak ve rüşün nişanesi olan aklı kullanmayı ertelemek insana yakışmaz. O yüzden de İslâm dünyasının en büyük imamlarından, rey ekolü ve aklı kullanma konusunda bizi uyarıp cesaretlendiren Ebû Hanîfe'nin aklı işlevsel hale getirme önerisine kulak vermeli ve her türlü ihmali yaparak suçu ve sorumluluğu başkalarına atma hastalığından vaz geçmeliyiz.

Bu doğrultuda büyük şair Mehmet Akif Ersoy'u da hatırlamak yerinde olacaktır:

“Kadermiş!’ Öyle mi? Haşa, bu söz değil doğru;
Belanı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu...
‘Çalış’ dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de ‘tevekkül’ sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!
Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevla ecir-i hasın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini;
Birer birer oku tekmil edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür, vazifesidir...
Yükün hafıfledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!...
Ya sen nesin? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!
Biraz da saygı gerekir... Ne saygısızlık bu!
Hüda’yn kendine kul yaptı, kendi oldu Hüda;
Utanmadan da ‘tevekkül’ diyor bu cürete... Ha?”

(Mehmet Akif Ersoy,
Safahat, 267-268).

İçten gelen bu yakarışlar karşısında durup düşünmeli ve şu gerçeğin altını çizmeliyiz: “Elimizden geleni yapmalıydık ve yapmalıyız. Ve yapmadığımız için hepimiz suçluyuz. Yapılanın olanı önleyeceğinden değil, bize düşeni yapmadığımızdan ötürü suçluyuz. Ama daha büyük suçumuz, olan olup bittikten sonra bile, meseleyi anlamamakta ayak direyişimizdir, katı yürekliliğimiz, inanç tutukluğumuzdur. Elden gelen her tedbir alındıktan sonra, olanı asıl kaynağına bağlayarak Allah’a tam bir inançla teslim olmak gerekir,” (Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde, Varto’da Deprem*, 197).

Tevhid, eşyayı ait olduğu yere koymak, şirk ise eşyayı yerinden etmek yani Allah’ı hakkıyla takdir etmemektir. Bu dünyada emanet bilincinin yitirilişiyle alemin emniyetinin kayboluşunun nedeni de bu tevhid anlayışının kayboluşuyla başlamıştır.

Deprem gerçeğinden hareketle, yaşanan hiçbir afet, özü itibarıyla ikram/rahmet olmadığı gibi o ölçüde azap, cezalandırma da değildir. Allah’ın kevnî âyetleriyle farklı imtihanlar yaşayan insan, depremi de sınav olarak yaşar. Yaşanan ikram/rahmet olabileceği gibi ceza/azap da olabilir. Yaşadığımız imtihanları biz belirlemiyoruz ancak imtihan karşısındaki tavrımızı biz zatihi biz belirliyoruz ve bu aynı zamanda bizim kulduğumuzdur. O yüzden afetleri, insanoğlunun yaptığı

taşkınlıklara karşı ilâhî bir imtihan, ceza ve bela olarak yorumlamak doğru değildir ve bu tutum adeta ahiretin iptal edilip cezaların dünyada çekilmesi anlamına gelir ki bu tehlikeli ve kabul edilemez bir yorumdur.

Allah bu gezegen de dahil olmak üzere kâinatın işleyişini bazı fiziksel yasalara dayandırmıştır. Dünyanın güneşin etrafında dönmesinin mevsimlere neden olması, dünyanın kendi etrafında dönmesinin gece ve gündüzü oluşturması, yağmurun yağması, suyun sıfır derecede donması ve yüz derecede kaynaması, yer çekimi, yanardağlar, depremler, seller vb. tüm olaylar, sünnetullahın koyduğu fiziksel yasalara göre oluşur. İnsana düşen görev, fiziksel yasaların tıkr tıkr işlediği evrende alınması gereken tedbirler alıp onun ışığında kendi hayatıyetini sürdürmektir. Dolayısıyla doğadaki fiziksel yasaları test edip çıkan sonuçları da “kaderimiz buymuş” diyerek sorumluluktan kaçmak doğru değildir. Nitekim yeryüzündeki canlılar alemindeki yaşam da Allah tarafından biyolojik yasalarla bağlanmıştır. Bir canlının yaşaması için havaya, suya, gıdaya ihtiyaç duyması da bu minvaldedir. Nasıl hastalanınca fiziksel ve biyolojik yasaların ışığında çözüm arıyorsak hayatımızı idame ettiren de o ölçüde önleyici tedbirler almak durumundayız.

İnsanoğlu, dünya hayatını toplumsal olarak sürdürecektir

şekilde yaratılmıştır. İnsana düşen güvenliği azaltmadan ve adaleti ihmal etmeden yaşamak olmalıdır. O yüzden de yaşamak için imar ettiğimiz şehirleri aklın ve bilimin öngördüğü tedbirleri ihmal etmeden, ölçüye ve tartıya riayet ederek, ilâhî iradenin emri ve sünnetullahın ışığında kurmalıyız. Kendimiz, çevremiz ve doğayı bir emanet bilinciyle ele almalı, büyük bir titizlikle bütün tedbirleri alıp yaşama sarılmalı ve büyük bir tevekkül bilinciyle hayatı yaşamalıyız. Başka bir deyişle “*Takdir her zaman tedbirin üstündedir.*” bilinciyle Allah’ın takdirinde yine Allah’ın takdirine sığınmak durumundayız.

Gelin hep beraber, kitapta geçen ve depremin etkilediği Hatay’da yaşayan ve camisi bu depremde yerle yeksan olan, tarihî uyarıcı şahsiyet ve uzaklardan gelen adam Habibi Neccar gibi bir çağrıda bulunalım:

1. *İslâm, insanı bir kez daha anlam ve hakikate davet ediyor: Yeryüzü, onun halifesi olan insana emanet edilmiştir. İnsan; bu emaneti üstlenmeli, aklını kullanmalı ve bu doğrultuda yaşamalıdır. “Hayatı güzelleştirme sanatı” onun şiaıdır.*
2. *Bu deprem önemli bir derstir, adeta bir yeraltı şok bildirisi. O yüzden de yepyeni bir başlangıçtır; bir milat olabilir. Yeter ki dersimizi alalım.*
3. *Sünnetullah, Yaratıcı’nın doğaya yedirdiği yasalar. Deprem de doğanın bu yasalarından biridir. Dolayısıyla sünnetullahın bir parçasıdır.*
4. *Fay hattının kırılması, depremin olması Allah’tandır. Bu doğru, zira sünnetullah bunu gerektirir. Ancak bunun afete dönüşmesi ve bu felaketin binlerce insanın hayatına mal olması cehalettir, ihanettir, akılsızlıktır.*
5. *Dolayısıyla sünnetullahı uymadan binalar yaparak depremi felakete çevirmek ve bunu Allah’a nispet etmek ve dine fatura etmek tam aymazlıktır ve dine hakarettir.*
6. *Bu depremin felakete dönüşmesinin sebebi biziz. Zira aklımızı kullanmadık, uygun yerlere uygun binalar yapmadık ve doğaya uygun yaşamadık.*
7. *Evet, ülke olarak Müslümanlar olarak yardım etmede çok iyiyiz ancak tedbir alma konusunda son derece zayıfız. Kim bilir belki de yardım ederken ölebiliriz. O yüzden de bize verilen bu dersi almalı, başımızın üstüne koymalı ve ona iyi çalışmalıyız.*
8. *Bu deprem şunu göstermiştir ki artık mükellefiyetlerimizi yerine getirmeli ve aklımızı yeniden kullanmalıyız. Hayatın bütününde olduğu gibi hakikat ve ahlâk ekseninde meşru yaşamalı ve uygun tutumlar/davranışlar geliştirmeliyiz. Kendimizle ve doğayla barışık yaşamamızın yollarını bulmalıyız.*
9. *Yeryüzünün en değerli varlığı ve tek akıllı canlısı olan insan, bütün bunları yapacak maharet ve yetenektedir. İnsan buna layıktır ve o “ahlâkî temelde dünyayı güzelleştirme” işini üstlenebilir ve başarabilir.*

Erozyon, diğer adıyla aşınım, yer kabuğunun üzerindeki toprakların, başta akarsular olmak üzere türlü dış etkenlerle aşındırılıp, yerinden koparılması, bir yerden başka bir yere taşınması ve biriktirilmesi olayına denir.

Maden Kazası, değerli mineraller veya diğer jeolojik materyallerin elde edilmesi için yapılan yeraltı ve yer üstü çalışmalarında meydana gelen kazalardır.

Asit Yağmurları, yoğun miktarda sülfür dioksit ya da nitrojen oksidin açığa çıkarak havaya karışmasıyla bulutlardaki su damlacıkları tarafından emilip kar, sis, çiy veya kuru parçacıklar halinde yeryüzüne düşmesine verilen isimdir.

Tornado, Türkçe’de “burgaç, hortum” anlamına gelir. Huni bulutunun altındaki soğuk havanın merkeze doğru çekilerek hızlı bir şekilde yoğunlaşmasına ve huni bulutunun konveksiyon ile oluşmuş kümülönimbus bulutunun dibinden yere doğru uzanmaya başlayarak yere değmesine tornado denir.

Çığ, bitki örtüsü olmayan engebeli, dağlık ve eğimli arazilerde, vadi yamaçlarında tabakalar halinde birikmiş olan kar kütesinin iç ve/veya dış kuvvetlerin etkisi ile başlayan bir ilk hareket sonucu, yamaçtan aşağıya doğru hızla kaymasıdır.

Deprem: Tektonik kuvvetlerin veya volkan faaliyetlerinin etkisiyle yer kabuğunun kırılması sonucunda ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar hâlinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması olayıdır.

Sel: Sürekli bir biçimde yağan yağmurdan ya da eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su.

Yangın: Zarara yol açan büyük ateş.

Heyelan: Zemini kaya veya yapay dolgu malzemesinden oluşan bir yamacın yer çekimi, eğim, su ve benzeri diğer kuvvetlerin etkisiyle aşağı ve dışa doğru hareketidir.

Kuraklık: Yağışların, kaydedilen normal seviyelerinin önemli ölçüde altına düşmesi sonucu, arazi ve su kaynaklarının olumsuz etkilenmesine ve hidrolojik dengenin bozulmasına sebep olan doğal olaydır.

Allah'ın İnâyet Yasaları

Doç. Dr. Cuma Karan

Gaziantep İslâm Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Zatıyla kaim, “esmâ” ve “şuunatıyla” maruf olan Allah, yoktan var ettiği muazzam kâinatı, bazı yasalarla onun yaşanır varlığını devam ettirerek kullarına olan rahmet ve merhametini en üst düzeyde göstermiştir.

Dâru'l-hikmet olan bu kâinatı Allah, insan için yaşanır hale getirmeyi ve bunu devamlı kılmayı bazı yasalarla gerçekleştirmektedir. Esmâ-i İlâhiye'nin tecellisi olan kâinatta cari olan bu yasaları materyalist ve natüralist çevreler “tabiat, doğa yasaları” şeklinde adlandırırsa da İslâm literatüründe bunların hepsi “sünnetullah/kevnî kanunlar/uygulamalar” olarak adlandırılmıştır. Sünnetullah denilen bu “İlâhî yasalarda bir değişiklik olmamakla birlikte, söz konusu yasaları öğrenmek suretiyle, onları lehimize kullanabiliriz. Allah'ın varlık dünyasıyla ilgili kanunları bilindiği takdirde onları kontrol altına almak ve iyiliğin hâkim olma sürecini hızlandırmak mümkündür. Bu ilâhî yasaların bilinmesi ise ancak geçmişlerin tarihini, onların yükselme ve gerileme nedenlerini araştırmakla ortaya çıkabilir.” (Güneş, 61.)

Kur'an'da; “afâkî ve enfûsî” (Fussilet 41/53) olarak isimlendirilen, insanın içinde ve yaşadığı dış âlem olan evrende cereyan eden bütün gelişmeler birer “âyet” olarak tanımlanmıştır. Buradaki âyeti hem Allah'ı gösteren birer işaret hem de Allah tarafından konulan birer “yasa/kanun” olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla kâinat binlerce yasalarla örülmüş sistemler, galaksiler mecmuudur. Yağan yağmurlar, seller, depremler, yaşanan mevsimler vb. kevnî durumların hepsi bu küllî yasaların birer parçasıdır. Zira “*O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez.*” (En'âm, 6/59)

Bu küllî yasalardan biri de “inâyet” yasasıdır. Bu yasanın mahiyetine geçmeden önce belki de genel olarak Allah'ın kâinatta cari olan kanunları bağlamında birkaç hususu daha dile getirmekte fayda vardır.

Tarih boyunca Allah'ın varlığı kadar kâinattaki sünne-

tullah denilen yasalar hakkında da farklı yorumlar yapılmıştır. Başta felsefeciler olmak üzere, kelimciler ve İslâm filozofları bu yasaların keyfiyeti ve mahiyeti üzerinde uzun uzadıya tartışmıştır. Allah'ın zâtı, sıfatları ve icraatlarının yanı sıra eşya ve insan ile olan ilişkisi hem filozofların hem de kelimcilerin gündemlerinin ortak konularından biri olmuştur. Allah'ın ezel ve ebed sıfatları ile beraber eşyanın varlığı ve devamlılığının arka planı da bu sıfatlar bağlamında zaman zaman geniş tartışmalara konu olmuş, hatta Allah'ın ezeli sıfatının tecellisi bağlamında eşyanın ezeli durumu bile bu tartışmalardan kurtulamamıştır. Eşya ile Allah'ın zâtı arasında bu kadar yakın bir anlamdan yola çıkarak varılan bu nokta, aslında Allah'ın mahlûkatla olan irtibat, iltifat rahmet ve inâyetin bir tecellisi olarak okunması gerekirken, maalesef Allah'ın sıfatının bir parçası halinde yanlış bir anlamının yoluna gidildiğini ifade etmek mümkündür. Allah'ın eşya üzerindeki yasaları görmemezlikten gelinerek o yasalarla, eşyada devam eden faydaların, bizzat eşyanın kendisinden kaynakladığı şeklindeki batıl bir inancın birçok filozofu bile yanlış bir anlayışın içine sürükleyebilmiştir. **Sanattaki mükemmelliği bir *Sanî-i Kadire* dayandırma yerine bizzat eşyanın kendisine hamletmenin gafleti, maalesef tarih boyunca hep var olmuştur.**

Kelime anlamı olarak *inâyet*; “istemek, önem vermek, ilgilenmek, özen göstermek, üzerinde durmak, amaçlanmak, alakadar olmak” anlamlarına gelirken, terim olarak da “Allah'ın kâinat hakkındaki küllî bilgisi ve takdiri” şeklinde bir felsefî terim olarak tanımlanmıştır (Topaloğlu, 106).

Allah'ın tecellisi olan kâinatı felsefeciler çoğunlukla, “Tanrı-Evren” ekseninde ele aldıklarından dolayı evrene müteallik ve ilâhî yasalardan bir olan “inâyet” konusuna da bu çerçevede kısaca bakmakta fayda vardır. Zira bu kelimenin felsefî bir terim olarak tanımlanmasıyla doğal olarak filozof ve kelimcilerin bu konudaki düşünceleri öne çıkmıştır. Bu nedenle inâyet kavramının kâinatın işleyişinde yer alan küllî bir kanun olarak tanımlanmasından dolayı bu konuda fikir yürüten filozof ve kelimcilerin düşünceleri daha çok öne çıkmıştır. Tanrı, âlem ve insan ilişkisi tarih boyunca hep tartışılmıştır. İnâyet kavramı da bu bağlamda ilk dönemlerden itibaren bu tartışmanın merkezinde yer almıştır.

Cuma Karan

1975 yılında Şanlıurfa/Siverek'te doğdu. 1994'te Gaziantep Ömer Özmiran İmam Hatip Lisesini bitirdi, 1999 yılında da Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesini tamamladı. 2001'de İmam-Hatiplik görevine başladı. 2003 yılında Dicle Üniversitesi SBE'de İslam Tarihi alanında Yüksek Lisansını tamamladı. 2005'de DİB Kayseri'de “Dini Yüksek İhtisas Merkezini” bitirdi. 2005-2006 yılları Mısır Aynu's-Şems Üniversitesinde araştırmalar yaptı, 2009-2014 yılları arasında Almanya Berlin Din Hizmetleri Ataşeliği bünyesinde görev yaptı. 2019 yılında Ankara Üniversitesi SBE'de doktorasını bitirdi. 2017 yılında Tübingen Üniversitesinin davetlisi olarak Doktora çalışmalarıyla ilgili Almanya'da 3 ay araştırmalarda bulundu. 2016 yılından itibaren KTÜ İlahiyat Fakültesinde İslam Tarihi ve Sanatları alanında Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. Daha sonra KTÜ'den ayrılan Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde aynı bölümde Doç. Dr. olarak görev yaptı. 05.05.2023 tarihinden itibaren Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (GİBTÜ), İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları ABD'da çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede başta *Cahiliyye, Siyer, Hz. Peygamber Dönemi, İslam Medeniyeti, İslam Sanatları, İslam Tarihi, Anadolu'nun Müslümanlaşma Süreci, Piskososyotarih konularının yanı sıra İnsanlar Arası Etkili İletişim* konularda da çalışmalarını sürdürmektedir.

İlk çağda inâyet düşüncesinin en büyük sistematik savunucularından birisi ve ilk filozoflardan olan Platon/ Eflâtun (öl. MÖ. 347), Tanrı'ya “mutlak iyi, bilge ve mutlak adil” olarak adlandırmış ve O'nun yaratıcılığın evrene şekil vermesinden söz etmiştir (Topaloğlu, 105-109).

Orta Çağ'ın en önemli Hristiyan düşünürlerinden biri

Allah, inâyet kanunuyla kâinatta yarattığı gayeye uygun bir şekilde ne lazım ise onun için her şeyi büyük bir hoşnutlukla seferber etmiştir. Mesela yeryüzünün yeşermesi için yağmurun yağması, yağmurun da yağması için buharlaşma olayının gerçekleşmesi gerekir. Birbirleriyle bağlantılı olan bu olayların gerçekleşmesi, büyük bir şevk ile yapılması Allah'ın kâinatta koyduğu inâyet yasasıyla.

olan St. Augustine (öl. 430) Tanrı'nın iyilik, hikmet, sevgi, kudret ve iradesini ön plana çıkarmış ve inâyet konusu üzerinde önemle durmuştur. Ona göre Tanrı inâyet sahibidir. Çünkü O, bilen ve yapandır. Evren de Tanrı tarafından insanoğlunun yaşaması için iyiliklerle dolu bir şekilde yaratılmıştır. Augustine'nin bu düşüncesi Kur'an'ın şu ifadeleriyle de yakınlık arz etmektedir: *"O'nun emriyle içinde gemiler yüz süsün, lütfettiği nimetleri elde edesiniz ve şükredesiniz diye denizi istifadenize veren Allah'tır. Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lütuf olarak emrinize vermiştir. Bütün bunlarda düşünenler için işaretler vardır."* (Câsiye, 45/12-13)

St. Thomas (öl. 1274), doğadaki uyumluluk ile tertibe dikkat çekmiş, nesnelerdeki amaçlılık (nihaî sebep) fikriyle inâyete açıklık getirmeye çalışmıştır.

Eflâtun ve Aristo'nun âlemin "yaratılışı" üzerindeki tartışmaları İslâm filozoflarını da bu konuda bazı yorumlara götürdüğünü söylemek mümkündür.

İslâm filozofları yukarda değindiğimiz gibi inâyeti, "Al-

lah'ın külli bilgisi ve takdirinin kâinatın varlığı ve iyiliği yönünde tecelli etmesi ve bu tecellinin mükemmel olarak devam etmesi" diye izah etmişlerdir. İslâm filozoflarından ilk akla gelen, Kindi (öl. 252/866) Fârâbî (öl. 339/950), İbn Sînâ (öl. 428/1037) ve İbn Rüşd'ün (öl. 595/1198) "inâyet" konusundaki görüşleri dikkat çekmiştir (Topaloğlu, 109-118).

İnâyet, ilk İslâm filozofu Kindi'nin düşüncesi içerisinde tedbir kavramıyla ifadesini bulmaktadır. O, uzak ve yakın sebep anlayışıyla bütün var olanlara yayılan genel bir inâyete, insanın nefsinin terbiye ederek özel bir yardıma mazhar olabileceği fikri üzerinde durmuş, özel bir inâyetin varlığına ilişkin düşünceler serdetmiştir. İnâyet, Kindi'de tedbir kavramı ekseninde karşılığını bulurken, Fârâbî felsefesinde inâyet, adalet ve cömertlik kavramına dönüşmüştür. Cömertlik ve adalet, İbn Sînâ'nın inâyet anlayışında bir araya gelmektedir.

Fârâbî bu hususta şunları ifade etmektedir: *"Şanı yüce Tanrı bütün âlemin yöneticisidir, bir hardal tanesi bile O'ndan uzak kalamaz. O'nun inâyeti en küçükten en büyüğe kadar bütün âleme yayılmıştır. Âlemin bütün cüzleri ve onların durumları en sağlam ve en uygun biçimde yerleştirilmiştir."* (Fârâbî, 103 ; Yıldırım, 159.)

Fârâbî'den yaklaşık bir asır sonra vefat eden ve birçok konuda benzer fikirleri olan büyük İslâm filozofu İbn Sînâ da inâyeti Fârâbî'nin anlamına yakın bir tarifle şöyle açıklar: *"Tanrı bilgisinin bütün varlığı kuşatması ve varlığın en güzel bir nizama göre meydana gelmesine rıza göstermesidir."* (İbn Sina, 415.) Ancak İbn Sînâ, "inâyet" ile ilgili bu yorumu bağlamında "sudur nazariyesi" tartışmalarına da girerek şunları söylemiştir: *"Bizatihi hayır olan Tanrı, âlemdaki iyilik nizamının kaynağıdır. O, son derece yetkin ve güzel olduğu ve hiçbir şeye muhtaç bulunmadığı için âlem, olabilecek en iyi, en ideal bir nizam olarak yine en mükemmel bir şekilde O'ndan feyezana eder. Her ne kadar âlemin yaratılmasında Tanrı'nın bir kastı yoksa da âlemde asla bir abes (saçmalık) yahut bir tesadüf yoktur. O'nun bu bilgisinin gereği olarak âlemin belirlenmiş bir plana göre O'ndan feyezana etmesi ve bir hayır düzenine göre işleyişi Tanrı'nın inâyetidir."* (Kasım, 266.)

İnâyet kavramına en fazla ağırlık veren düşünür İbn Rüşd'dür. İbn Rüşd'ün Allah'ın varlığına dair ortaya

koyduğu iki delilden biri inâyet, diğeri ihtirâ'dır. Filozofun, Kur'an'ın dikkat çektiği ve şeriata en uygun yol olarak tavsif ettiği bu iki delilden inâyet iki esasa dayanır. Birincisi, yeryüzündeki bütün varlıkların insanın varlığına uygun bulunması, ikincisi de bu uygunluğun zorunlu olarak onu kasteden irade sahibi bir fâil tarafından meydana getirilmiş olmasıdır. Zira bu uygunluğun tesadüfen meydana gelmesi mümkün değildir. Gece ile gündüzün, güneş ile ayın, mevsimlerin birbiri ardınca gelişi, dört unsur ve onlardan meydana gelen cansızlar, bitkiler ve hayvanlar ila tabiat olayları insanın ihtiyacına uygunluk hususunda birer misal teşkil ederler (Tekin, 258-9).

İslam filozofların inâyet ile ilgili özet görüşlerinden sonra kelimacılar inâyeti, "Allah'ın, âlem üzerinde müessir olması ve onu belirli hedeflere yönlendirmesi gibi genel anlamının yanı sıra kullarına fiillerinde yardım edip onları başarıya ulaştırması" anlamına dikkat çekmişlerdir.

Felsefecilerin ve kelimacıların tartıştığı kâinattaki yasalara, yaratılışa, evrenin işleyişi gibi konulardan biri olan inâyet ile ilgili konuya son dönem âlimlerimizden Said Nursi de Risale-i Nur Külliyyatı'nda uzun uzadıya değinmiştir. Özellikle *delil-i inâyeti delil-i gâye* ile beraber ele almıştır (Tekin, 261). Kâinatta her şeyi sanat ve hikmetle yaratan Allah, yarattığı eşyayı bir gayeye matuf olarak yaratmış, o gayeye sevk edilmesi konusunda büyük bir düzen içinde eşyayı o gayeye doğru yönlendirmiştir. Hatta sadece yönlendirme ile yetinilmeyip amaçlanan hedefe engel olacak manileri bertaraf etmek de bu inâyet yasasının kapsamındadır. Kâinatta tam bir itkân ile eşyanın gösterilen hedefe gitmesi için verilen bu destek inâyet kanunudur. Bu inâyet kanununa en büyük delil ise kâinatta görülen mutlak nizamdır. Allah, inâyet kanunuyla kâinatta yarattığı gayeye uygun bir şekilde ne lazım ise onun için her şeyi büyük bir hoşnutlukla seferber etmiştir. Mesela yeryüzünün yeşermesi için yağmurun yağması, yağmurun da yağması için buharlaşma olayının gerçekleşmesi gerekir. Birbirleriyle bağlantılı olan bu olayların gerçekleşmesi, büyük bir şevk ile yapılması Allah'ın kâinatta koyduğu inâyet yasasıylaadır.

Allah'ın kâinatta tecelli eden isim ve sıfatlarının arkasında *şuunat-ı ilahiye* dediğimiz Allah'ın isteyerek, kâinatta mevcudatın gaye ve hedefleri doğrultusunda var etmesi ve bu amaç üzere bunun devam ettirilmesi inâ-

Kâinatta her şeyin istidadına göre ihtiyacının giderilmesi, her hak sahibini hakkının tam olarak verilmesi, cezaya müstahak olanların müstahakkını bulması da Allah'ın inâyet yasasının bir tecellisidir.

yet-i ilâhiyenin bir parçasıdır. Dolayısıyla kâinattaki bu küllî gidişat, Allah'ın inâyet kanunudur. Allah'ın kâinatta cömertliğini göstermesi noktasında bütün mevcudatın ihtiyacını karşılaması da aynı yasanın tezahürüdür. "Suyunuz çekilirse size yerden kaynayan suyu kim getirebilir." (Mülk, 67/30) benzeri ifadeler Allah'ın kullarına olan cömertliğini ifade eden âyetlerden biridir.

Nitekim inâyet düşüncesini İslâm felsefesi içerisinde ilk olarak sudur ile ilişkilendiren Fârâbî, varlık vermeyi, var etmeyi Allah'ın cömertliği olarak yorumlarken; varlıktaki düzen, ahenk ve uyumu ise Allah'ın adaleti ile izah etmektedir. "İnâyet kavramı çerçevesinde İbn Rüşd, iki noktaya dikkat çeker. Biri kâinatta bulunan her şeyin insanın varlığına ve maslahatına uygun olması, diğeri ise bu uygunluğun onu amaçlayan ve irade eden bir fail tarafından gerçekleşmesi, tesadüfe mahal verilmemesidir. Gece ile gündüzün, güneş ile ayın, dört mevsimin, bitkilerin, canlı cansız bütün varlıkların bir uyum içinde olması ancak itkân sahibi olan bir zatın eseri ile izah edilebilir." (Tekin, 258.) Nitekim İbn Rüşd, birçok âyetle buna dikkat çeker:

"Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da (yeri dengede tutan) kazıklar yapmadık mı? Sizi çiftler çiftler yarattık. Uykunuzu dinlenme vesilesi kıldık. Geceyi (uyku için) örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık. Üstünüzde yedi kat sağlam gök yaptık. Orada ısı ve aydınlık saçan bir lamba yarattık. Size tohumlar, bitkiler, sarmaş dolaş olmuş bağlar bahçeler bitirmemiz için yoğun bulutlardan oluk gibi boşalan sular indirdik." (Nebe', 78/6-16)

Kâinata her şeyin istidadına göre ihtiyacının giderilmesi, her hak sahibini hakkının tam olarak verilmesi, ceza ya müstahak olanların müstahakkını bulması da Allah'ın inâyet yasasının bir tecellisidir. Adalet ve cömertliğin kâinata adeta aşk ve şevk ile tecelli edip devam etmesi bu küllî yasalardan biri olan inâyet yasasının yansımasıdır. Bu, Allah'ın değişmez sünnetidir. Nitekim âyet-i kerimede “*Allah'ın sünnetinde bir değişiklik göremezsin.*” (Fetih 48/23) ifadesi de bu küllî kaideye işaret edilmiştir.

Evrende Allah'ın inâyet yasaları, evrenin insan için yaşanır hale gelmesi ve bu durumun devam etmesi şeklinde tecelli etmiştir. “Cenab-ı Hakk'ın ef'ali, hikmetlerden, maslahatlardan hâli değildir. Öyle ise mevcudat, halkın malûmatına münhasır değildir.” (Nursi, *İ'caz*, 282) Şayet Allah'ın inâyet yasaları olmasaydı, kâinata yer alan depremler, seller ve buna benzer insana zararlı olan doğal ve beşerî afetler hiç eksik olmazdı. Merkezi ateş parçası olan bir yerkürenin üzerinde adeta cennet misali bir yaşamın varlığı ve bunun devam ettirilmesi, bu yasanın bir tecellisidir. Zaman zaman beşeriyetin ihmalinden kaynaklanan ve gafletlerinden uyanmaları için ortaya çıkan deprem ve seller de bu kapsamın bir parçasıdır. Maddî ve manevî ihmalimizden kaynaklan durumların bir sonucu olarak bu tür sıkıntılara duçar olmamız da bu küllî yasaların bir devamıdır. Zira âyette; “*Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar.*” (Şûrâ, 42/30) denmektedir.

Bir fabrikanın veya bir arabanın en ufak bir parçası o fabrikanın veya o arabanın çalışması için nasıl gerekli ise, kâinat fabrikasının da ahenk içinde çalışması için bir takım küllî yasaların varlığı zorunludur. Nitekim bu ahenk ve mükemmelliğe şu âyetle işaret edilmiştir: “*İşte bu Allah'ın sanatıdır ki her şeyi mükemmel ve sapaşğlam yaratmıştır.*” (Neml, 27/88) Bu durumu tersinden ifade edersek, böylesi mükemmel işleyen bir kâinat fabrikasının arkasında sonsuz bir güç ve kudret sahibi, isim

ve sıfatlarıyla bedî', eşsiz, yüce bir kudretin varlığı ve onun koyduğu eşsiz sayısız kanunları vardır. Bu kanunlar “inâyet” yasasıdır. Kâinat fabrikasının yoktan var edilmesi, o mükemmel varlığın aynı mükemmellikte devam etmesi, zaman zaman sonsuz hikmetine mebni olarak yapılan kısaltmaların, değişikliklerin akabinde tekrar en güzel şekliyle tamir ve ta'dil ile fabrikanın işlevini sürdürmesi bu yasalara bir kez daha dikkatlerimizi çekmektedir. Depremlerle yıkılan binalar ve yırtılan yer tabakasının bilgisini paylaşıyoruz da onun tekrar nasıl sakinleştiğini, ateş küre üzerinde nasıl tekrar oturtulduğunu, yer kabuğunun nasıl tekrar evlerimiz için uygun hale getirildiğini pek konuşmuyoruz. Yıkılan birkaç katlı binamızın tamirinden daha erken yırtılmış, kırılmış olan o koca yer tabakasının nasıl ve kim tarafından tamir ve teskin edildiğini pek de bahsetmiyoruz ne hikmetse? İşte bahsetmekten aciz kaldığımız bu muazzam yardım ve kudretin arkasında Allah'ın “*ihтира', gaye, nizam, rahmet, adalet ve hikmet*” gibi kevnî -külli yasalarından biri olan “inâyet” yasasının varlığı gündüz gibi aşikârdır. Kâinata yer alan inâyet âyetleriyle Kur'ân'da yer alan yazılı âyetlerin faili ve kâtibi, sani'-i kerim olan bir zatın; kudretine, adaletine ve merhametine işaret eder. İnsanı tefekküre davet eden: “*Bakmaz mısınız? Düşünmüyor musunuz? Akıl etmiyor musunuz?*” şeklindeki bütün Kur'ân âyetleri inâyet-i ilahiye'nin birer tasvir ve telkinleridir (Tekin, 262).

Âlemin yaratıldığı andan günümüze kadar geçirdiği bütün süreçler nasıl ki inâyet-i ilâhiyenin eseri ise, beşeriyetin tarihinde insanlığın muallimleri olan peygamberlerin tarihinde de bu inâyetin izini görmek mümkündür. Peygamberler tarihinde her peygamberin karşılaştığı zorluklar ve bunlara karşı mu'cizevî bir şekilde o zorlukları aşmaları şüphesiz inâyet-i ilâhiyedir. Başta atamız Hz. Nuh'un (as) tufanda gemi ile kurtulması, Hz. Eyyûb'un (as) hastalıklardan şifa bulması, Hz. İb-

rahim'in (as) ateşten kurtulması ve son elçi Hz. Peygamber'in (sas) aynı şekilde müşriklerin her türlü tuzak ve öldürme teşebbüslerine karşı himaye edilmesi, inâyet-i ilâhiyenin tezahürleridir.

Beşeriyetin bütün teknik ve maddi imkânlarına rağmen teslim-i silah eylediği Covid-19 gibi nice hastalıkları yine Şafi ismiyle o hastalığın ortadan kaldırılması da aynı inâyet yasasının tecellisidir. Bir dakikaya varmadan nice gökdelenleri yerle bir eden, mamur nice koca şehirleri metruk hale getiren depremlerle lerzeye gelen yerkürenin teskin olması da aynı yasanın tezahürüdür.

Kâinata ilâhî ve kevnî emirlere mûti olanların tevfiik ile ödüllendirilmesi, asi veya ihmalkâr davrananların da aksi durum ile tecziye edilmesi inâyet yasalarının kapsamındadır. Zira Allah'ın Cemal sıfatları Celal sıfatları kâinata her daim devrededir. *“Zararı yalnızca içindeki zalimlere dokunmakla kalmayacak olan fitneden sakının.”* (Enfâl, 8/25).

“Umumî musibet, ekseriyetin hatasından ileri gelmesi cihetiyle ekser insanların o zalim eşhasın harekâtına fiilen, iltizamen veya iltihaken taraftar olmasıyla manen iştirak eder, musibet-i âmmeye sebebiyet verir.” (Nursî, *Sözler*, 184.) Nitekim Nuh (as), Ad kavmi ile Lut'un (as) kavminin yanı sıra Karun'un başına gelenler gösteriyor ki ilâhî mesajlar dinlenilmediği zaman musibetler fırsat bulup gelirler ve bazen de zemin hiddet eder. Nitekim Kur'an bu duruma; *“İnsanların kendi işledikleri kötülükler sebebiyle karada ve denizde bozulmalar meydana gelmektedir.”* (Rum, 30/41) ifadeleriyle işaret edilmiştir. Dolayısıyla umumî musibetlerin olmasında insanların çoğunun, zalim insanların hatalarına rıza göstermesi ve ortak olmasının payı var. Mesela; müteahhitler zemin şartlarını ve inşaat mühendisliğinin gereklerini gözetmeden çürük bina yapmakta, yetkililer denetim zaafı veya ihmal göstermekte, ev sahibi olmak isteyenler de kuralların uygulanıp uygulanmadığını araştırmadan bu konutları satın alarak suça ortak olmayı veya dere yataklarında ev yapıp sele maruz kalmayı bu duruma örnek göstermek mümkündür.

Kaynakça

Fârâbî, *el-Cem beyne re'yei'l-hakîmeyn* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1968; Güneş, Abdulkâki, “Kur'an'da Sünnetullah ve Toplumlara Çöküş Nedenleri”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5 / 4 (Ağustos 2005): 61-93; İbn Sinâ, *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât*, I, II, trz.; Nursî, Said, *İşrâatü'l-F'caz*, Zehra Yayıncılık, 2020; Nursî, Said, *Söz-*

İslâm inancında hayat sadece dünyevî bir yaşamla sınırlı kabul edilmeyip dünya ve ahiret ile beraber ele alınmaktadır. Bu sebeple beşerî ve kevnî olaylar materyalist felsefenin aksine bu bakışla ele alınır. Nitekim hayatı sadece dünya hayatı kabul edenlere yönelik âyet şu dikkat çekmekte hatta bu anlayış sahiplerine esef edilmektedir: *“(Oysa onların tek gerçek kabul ettikleri) bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; ahiret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!”* (Ankebût, 29/64) Bu ve benzeri âyetler dikkatlerimizi bir kez daha dünya ve ahiret hayatını bir bütün olarak ele almamıza çekiyor, “hayat” kavramına da iki dünya ekseninde ele almamızı gerekli görüyor.

Ayrıca bir Müslümanın su-i ihtiyarından neşet etmeyen, kesb ve iradesi dışında bu dünyada karşılaştığı bu tür musibetlerden dolayı kendisine verilen müjde ise manevî şahadet mertebesidir. Rahmet-i ilâhiyeden o musibetzedelerin kısacık dünyevî hayatlarına bedel; ebedî, daimî ve sermedi bir ahiret hayatının lütfetmesini, kader açısından inâyet-i ilahiyenin bir tecellisi olarak değerlendirmek mümkündür.

ler, Zehra Yayıncılık, 2002; Tekin, Özkan, *Allah'ın Varlığının Delilleri*, Fecr Yayınları, 2020; Topaloğlu, Aydın, “Tanrısal İnâyetin Felsefi Anlamı ve Tarihsel Arka Planı” *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2004/2), 105-119; Turhan, Kasım, “İnâyet” *DİA*, İstanbul: TDV. Yayınları, 2000, 22/265-266; Yıldırım, Emine Taşçı, “İbn Sinâ'nın İnâyet Anlayışının Ontolojik ve Epistemolojik Boyutu”, *Journal of Islamic Research*, 2019; 30 (1), 158-81.

Depremden Sonra

Tülay Gökçimen

6 Şubat sabahı ülkemiz bir felakete uyandı. Yüzyılın felaketi olarak nitelendirilen ve verdiği hasarlarla bilim adamlarını bile şaşırtan bu felaket sonrası ülkemiz çok büyük bir afetle karşı karşıya kaldı.

KIRK YILLIK HATIRI VAR

KAHVE İKRAMLARIMIZLA
DEPREM BÖLGELERİNDEYİZ

O sabah yediden yetmişe herkes şaşkındı. Depremi yaşamayan bizler bu kadar şaşkın ve üzgün isek o koskoca sarsıntıyı yaşayanların ruh halini tahmin etmek çok zor. O sabahtan sonra pek çok kişi hayata veda etti, pek çok insan her gün altında bir hayat yaşadığı evinin tavanı, duvarları arasında enkazda kaldı, pek çok insan bin bir zahmetle elde ettiği içini bin bir zahmetle donattığı evini kaybetti. Keşke bir kişi bile ölmeseydi de evler yine yerine gelirdi.

Yaşanan felaketin ilk beş günü bizler de herkes gibi bir şeyler yapmaya çalıştık. Sosyal medyadan veya telefonla gelen enkaz ihbar adreslerini yetkililere ulaştırmaya çalıştık. Enkaz adresleri arttıkça yaşanan felaketin boyutunu da yavaş yavaş anlamaya başladığımızı sanmıştık ama bölgeyi görmeden tam anlamıyla hiçbir şey anlaşılamayacakmış bunu anladık.

Yaşadığı evin üstüne çökmesi sebebiyle enkazın altında kalan ve elindeki telefonla sosyal medyadan birilerine sesini duyurmaya çalışan insanların yazdığı mesajlar o zamana kadar okuduğumuz en çaresiz paylaşımlardı. “Başım kanıyor, sanırım ölüyorum. Allah’a emanet olun.” veya “Anneme onu çok sevdiğimi söyleyin.” gibi mesajlar çoğaldıkça üzüntümüz ve çaresizliğimiz artıyordu. Bulunduğu yeri sormak, adres tarifi istemek, “Sakin uyuma az sabret birazdan gelip seni alacaklar.” minvalinde sözler, onu birkaç saat teselli etmeye yeterdi ama sonunda ne oldu çıktı mı çıkmadı mı kurtuldu mu o kişi bilemediğimiz için hep yarım kalan bir his oluştu içimizde.

“Kar suyunu eritip içiyoruz, yağmur suyunu toparlıyoruz.”

Enkaz adresleri ile birlikte depremden kurtulanların da ihtiyaçları başlayınca yeni bir mücadele alanı başladı.

Önce su, herkes susuzdu, kim yazsa su istiyordu. Tüm Türkiye bu felakete çok hazırlıksız yakalandı. Belki bir iki şehir olsa önce çevre şehirler sonra tüm Türkiye sonra dünya yetişirdi belki de hızlıca ama deprem Türkiye’de 10 ilde yaşanmış Suriye’nin Cenderes (Cinderesi) bölgesi dahil 11 bölge etkilenmiş ve herkesin komşu ilinin yaralı olması sebebiyle çaresizliğin boyutu artıyordu. Hava soğuk deprem bölgesi kar altında. Bana gelen mesajlarda “Kar suyunu eritip içiyoruz, yağmur suyunu toparlıyoruz.” gibi paylaşımlar da vardı.

Yaşanan afeti yerinde görmek amacıyla bizler de altıncı günden itibaren deprem bölgesine ulaştık. İlk olarak ilk beş gün maalesef sağlıklı bilgi alamadığımız Adıyaman iline gittik. Amacımız bölgenin ihtiyaçlarını yerinde tespit ederek bölgeye yardım gönderecek insanlara sağlıklı bilgi vermektir. Adıyaman’a ilk gidişim değildi daha önce iki kez belgesel gösterimlerimiz sebebiyle gitmiştik lakin bu şehir ilk geldiğim zamanki şehir değildi. Geçtiğimiz cadde ve sokaklarda neredeyse tüm binalar yıkılmış şehrin üstünü bir toz bulutu kaplamıştı. Adıyaman sonrası sırasıyla Şanlıurfa, Gaziantep, Islahiye, Nurdağı, depremin merkez üssü Pazarcık, Kahramanmaraş merkez, Hatay ve nihayetinde Suriye’ye giriş yaptık. Gördüklerimize inanmak çok zordu, ağlamaktan hatta dizlerimizi döverek ağlamaktan başka bir şey gelmiyordu insanın aklına. Dağlar yarılmış, yollar ayrılmıştı. O zaman anladık ki felaketin boyutu bizim tahmin ettiğimizden çok ama çok fazlaydı ve toparlanmak için süreç çok uzun olacağı benziyordu.

İnsanî yardım çalışmalarımızı hızlıca kadın ve çocuklar için temel ihtiyaçlar noktasına çevirdik. Gittiğimiz her bölgede çadırlar hızlıca kurulmuştu ve insanlar üstlerine giyecek bir şey bulamıyor en temel insanî ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanıyorlardı. Bir kadın bir anne olarak kendimizi onların yerine koyduk ve biz böyle bir felaketi yaşasak acaba en çok neye ihtiyacımız olur, diye düşünerek hızlıca çözüm yolları bulmaya çalıştık. Öncelikle insanların yemek ve suya ihtiyacı vardı. Allah razı olsun devletimiz ve sivil toplum örgütlerimiz hızlıca vaziyet almış, deprem bölgesinin dört bir yanında sıcak yemek noktaları oluşturulmuştu. Hava çok soğuktu ve çadırdaki yaşayan insanlar üşüyordu. Kışlık giyim ve battaniye duyurularına hız verdik. İki gün önce bizden ceset torbası isteyen insanlar bu kez iç çamaşırı is-

Tülay Gökçimen

1981 yılında İstanbul doğdu. 2001 yılında Kanal 7 televizyonunda yapımcı - yönetim asistanı olarak televizyonculuk hayatına başladı. İlk belgeseli “Camın Ateşle Dansı”dır. 2010 yılında çekimleri Lübnan, Ürdün ve Suriye’deki mülteci kamplarında yapılan ve Filistinli mültecilerin hayatlarını anlatan “Bitmeyen Gün; Sürgün” belgeselini yayına hazırladı. 2011 yılında imam hatip okullarının kuruluşunu ve kurucusu M. Celaleddin Ökten’in hayatını anlatan “Bir Neslin Ardındaki Meçhul Kahraman Mahmud Celaleddin Ökten” belgeselini çekti. 2012’de Suriyeli kadınların yaşadığı acıları anlatan Haykırış ve Şam Cezaevi’nde yaşanan hak ihlallerini anlatan Suriye Zindanlarında 24 Saat Belgesellerini hazırladı. 2014 yılında çekimleri Suriye’nin farklı şehirlerinde ve büyükşehirde göç eden çocuklarla yapılan ve Suriye’de yaşananları çocukların gözünden anlatan Savaşın Çocukları Belgeseli’ni çekti. 2015 yılında Bangladeş - Myanmar sınırındaki Kutubalang Kampı’nda yaşamaya çalışan Arakanlı Rohingya’ları anlattığı İyi Geceler Rohingya ve eş zamanlı olarak Bangladeş’te yaşanan hak ihlallerini anlatan Direnişin Kadınları Bangladeş’i çekerek yayına hazırladı. Çekimleri 2016 yılında Filistin’in farklı şehirlerinde yapılan, Kudüs ve Mescid-i Aksa’yı konu eden Biz Burada Kalacağız belgesellerini yayına hazırladı. Somali’deki insani krizi anlatan Hayatta Kal belgeseli ile bölgedeki su ihtiyacına dikkat çekmeye çalıştı. Gençlerle birlikte kurduğu ve dünyada yaşanan hak ihlallerini yaptıkları multimedya içerikleri ile anlatmaya çalıştıkları Human Movie Team’in kurucusudur. Belgeselleri dünyanın farklı ülkelerinde pek çok dilde yayınlanan Tülay Gökçimen evli ve iki çocuk annesidir.

temeye başlamıştı. Arkadaşlarımızla hızlıca 8 bin adet kadın, çocuk ve erkek iç çamaşırını bölgeye ulaştırdık ama değil 8 bin 108 bin parça olsa yine yetmeyecekti çünkü afet çok büyük bir alanda yaşanmıştı ve insanlar çadırdaki da olsa dışarıda yaşıyordu.

“Bazı kadınlar saçlarını kazıttı!”

Depremi ilk günlerinde insanlar uzun süre banyoya erişemedi. Hatta bazı hanımların saç yıkama sorunu olmasın diye saçlarını kazıttıklarını duyduk. Yüzyılın afeti 11 ilde yaşanmış gözüne gördüğü her yer yıkılmıştı. Vefat eden kadınların çoğu çocuklarına sarılmış bir şekilde beraberce bulundu ve yakınları tarafından “*Beraber öldüler beraber defnedilsinler.*” tekliflerini duyduklarını söyledi köy imamı. Ah anneler ve babalar yine kendilerinden önce çocuğunu düşünmüş yavrusuna koşmuştu. Anne baba olan herkes başka türüsünü düşünemez bunu çok iyi biliyoruz. Ama bunların yaşandığını bilmek gerçekten çok büyük bir üzüntü.

Depremi yaşadıkdan sonra erken doğum yapan pek çok anne adayı olduğunu öğrendik. Hatta ilk bir hafta o kadar çok bilgi geldi ki bu anne adaylarını yönlendirecek hastane arayışına girdik çoğu zaman ve ambulanslarla başka illere gidenler de oldu.

On bir ilde hayat durmuş anılar etrafa saçılmıştı. Ağır hasarlı binalardan uçan perdeler ne kadar da hüznün veriyordu insana. Bir çay kaşığına ağlar mı insan? Yıkılmış evinin önünde kendi çay kaşığını tanıyan bir kadın bir kayba ne kadar ağlayabilirse o kadar ağladı deprem bölgesinde. Nırdağı’nda kurulmuş turşu bidonları kalmıştı yıkılan evden geriye kalan Adıyaman’da fotoğraf albümleri yollara saçılmıştı. Maraş’ta Ebrar Sitesi önünde bir günlük görmüştük yol kenarında kim bilir hangi genç hayallerini yazmıştı o deftere. Antakya’da yıkıntıların arasında bir dede namaz kılıyordu belki de enkazdan çıkardığı tek emanet seccadesiyle. Böyle bir üzüntü uzun yıllar unutulamaz, şehirlerimiz yok oldu içinde yaşanan anılarla beraber.

Neyse ki insanız var, alışmak yaratılmasaydı insanlar delirirdi. Her şeye olduğu gibi depremi yaşayan insanlar yeni hayatlarına da yavaş yavaş alışmaya başladı.

“Koşun koşun çadır kente kahveciler gelmiş!”

Temel insanî ihtiyaçlar büyük ölçüde ilk günler için karşılandıktan sonra insanların rutin hayatlarını çok özlediklerini düşündük. Deprem bölgesinde olmamız sayesinde gözlem yapabiliyorduk ve insanlarda doğal olarak

deprem öncesine büyük bir özlem vardı. Biz bu özlemi kahve kokusuyla geri getirmeyi düşündük. Kahve bizim geleneğimizde de tüm dünyada da muhabbetin bir parçası. Komşular birbirlerine bir kahve içimlik sürelerde gider gelirler. İnsanlar kahvenin yanındaki muhabbet ile hemhal olur birbirleriyle ünsiyet kurarlar. Yaptığımız insanî yardım çalışmaları bir yandan devam etsin bir yandan da ince bir fikir olarak sıcak Türk kahvesi ikramımızla çadır ve konteyner kentlere gidelim özellikle hanımları toparlayalım ve konuşalım istedik.

Kahve standımızı ilk görenler hep şaşırdı ve gerçekten kahve ikram edip etmediğimizi sordu. Günlerdir kahve içmediklerini söyleyenler ikramımız karşısında çok duygulandı ve depremde önceki günlerine geri gittiler. Çadır kentin diğer ucundan kahve kokusunu takip edip gelenler de vardı, “Koşun koşun çadır kente kahveciler gelmiş! Türk kahvesi ikramı varmış.” çağrısını duyup koşanlar da.

“En büyük keyfim televizyon karşısında kahve içmekti.”

Kahve ikram ettiğimiz depremzedelerden bu yaşananlardan önce en büyük keyfinin televizyon karşısında ayaklarını uzatarak kahve içmek olduğunu söyleyen de vardı, ikram şeklimizi görüp gözyaşlarına hakim olmayanlar da. Kahve muhabbetir, coşkudur, gönülden gönüle giden bir yoldur. Gerçekten de biz bunu Adıyaman’da, Malatya’da, Kahramanmaraş’ta, Hatay’da, İslâhiye’de hepsinde gördük.

Kahve ikramı projemizle birlikte deprem bölgesinde kadınlarla bir araya gelme, sohbet ve dertleşme alanımız oluşmuş oldu. Anlattıkları öyle tanıdık ki şimdi gündelik hayatlarını, rutinlerini yaşayamamış olmaları gerçekten büyük bir travma oluşturmuş. Örneğin Adıyaman’da birkaç hanımla bir araya geldik ve çadır hayatının nasıl gittiğini konuştuk. “Bu hayatı yaşayabileceğimiz aklımızın ucundan bile geçmezdi. Bir çadırda yaşamak çok zor elimizi ayağımızı nereye koyacağımızı bilemiyoruz. En zoru da toplu tuvaletler oluyor. Evimdeyken musluğun üzerindeki su lekesi bile beni rahatsız eder her defasında uzun uzun temizlik yapmadan çıkmazdım. Şimdi onlarca insanla aynı tuvaletleri kul-

lanıyoruz. Gerçekten insan bazen hayal bile edemeyeceği şeyleri yaşayabiliyor ve en kötüsü insan her şeye alışıyor.” diyen hanımlar oldu. Bu konuşmayı depremin üçüncü haftası yapmıştık. Şimdi o hanımlar konteynerlere taşındı ve her birinin kendine ait bir tuvaleti var. Onlar adına çok mutluyum.

Depremin etkilerinin üzerinden üç ay geçtikten sonra bile ilk günkü gibi hissedildiği yerler var; köyler... Hayvancılıkla geçindikleri için köydeki evi yıkılsa da bırakıp gidemeyen, köyün çıkışına koyulan konteynerlerde değil yıkılmış evinin bahçesine kurulan çadırlarda yaşamaya çalışan köy halkı ve şehirdeki evi yıkılınca köydeki anne babasının yanına yerleşen evli çocukları ve onların da çocukları... Çekirdek aileler deprem sebebiyle mecburen köylerde geniş ailelere evrilmiş. Köylerden gelen insanı yardım talebi üzerine gittiğimiz Hatay’da biz de depreme yakalandık bir süre önce. 4.9 şiddetindeki depremin başlamasıyla köydeki tüm çocuklar bağıra bağıra ağlamaya başladı. Anneler hemen çocuklarına sarılarak sakinleştirmeye çalıştılar ama çocuklar üst üste o kadar yıkım ve korku yaşamışlar ki aynı şeyler olacak diye titreyerek annelerine sarıldılar. Gerçekten çok aciz kaldığımız bir andı. Çocuklara balon vererek sustursak da en ufak bir sarsıntıda korkuları yeniden tetiklenecekti. Köyün okulu yıkıldığı için konteynerde eğitim devam ediyordu ve eminim çocuklar bahçesinde koşuşturdukları o güzel okullarını çok özleyorlardı.

Köydeki hanımların en büyük isteği köydeki hasarlı binaların bir an önce yıkılıp enkazın kaldırılması. Hâlâ ağır hasarlı binalarla iç içe yaşayan köy halkı hem her gün burun buruna geldikleri bu manzaradan kurtulmak hem de bir sarsıntıda yaşanabilecek bir olumsuzluktan korkuyorlardı haklı olarak. Bizim tüm bölgelerde gördüğümüz kadıyla çadır ve konteyner kentlerde pek çok eksik tamamlanmış insanların hizmetine sunulmuştu lakin köyler ulaşılması zor olduğu için özellikle gidilmez ise gözden ırak kalıyordu. Köydeki hanımlar için

götürdüğümüz iç ve dış giyim büyük ilgi gördü. Hatta sevinçle karşılandı diyebilirim. Anneler çocukları için bebek bezi ve mama talep ettiler. Hatta bir anne yeni yürümeye başlayan bebeği için yürüteç, bebek arabası gibi malzemelere ihtiyaç duyduklarını tüm eşyalarının enkazın altında kaldığını söylüyordu. Hatay’ın o çok yüksekte bulunan köyüne gitmemiz köyde bir bayram havası estirdi diyebiliriz. Kahveyi bu kez onlar yaptı bize tek içimlik kahvelerini de bize yaptılar. Dertlerini anlatacak birilerinin gelmesi onları dinlemesi günlük hayattan sohbet etmek onlara başka dünyaları anlatmak hayal kurmalarına sebep olmak çok güzeldi. San ki deprem olmamış da ben o köye bir şeyler çekmek için gitmiş gibi hissettim bir an. Neredeyse köydeki tüm kadınlarla tanıştık ve hepsinde yeni bir insanı tanımış olmanın sevinci vardı. İkramda yaşıyor olmaları Anadolu insanının ne yaşarsa yaşasın yoklukta bile var olanı paylaşmaya can atması gerçekten belki de bizim insanımıza özgü bir şeydi.

Bu felaket on bir ilde yaşandı ama etkilerini tüm Türkiye olarak yaşıyoruz. Depremin ilk günlerinde hızlıca bölgeye aktarılan yardımlar yavaş yavaş kesilmeye başladı. “Devletimiz her şeyi temin ediyor.” düşüncesi doğru olsa da eksik. Çünkü bizim bölgeye giderek kuracağımız sıcak bir münasebet en az kurumsal yardımlar kadar önemli. Bölge insanının kendisini yalnız hissetmemesi ve bu felaketi sadece onların yaşamadığı, hepimizin dünyasını alt üst eden bir durum olduğunu zaman zaman bölgeye yapacağımız ziyaretlerle onlara hissettirebiliriz.

Unutmak, çağın hastalığı olsa da bizim hastalığımız olmamalı ve bize uğramamalı. Ne depremden zarar görenleri unutmamız ne de depreme dayanıklı ev yapılarak bile insanların ölümüne sebep olan insanları. Ülkemizin deprem bölgesi olduğu gerçeği daha fazla gör ardi edilmeyerek zamanında önlemler alınmalı.

Bir daha böyle günleri hiç yaşamamak duasıyla...

Habîb-i Neccâr'ın Gözyaşları

✍ Mikail Çolak

Habîb-i Neccâr'ın ilk gözyaşlarının üzerinden nerdeyse 2000 yıl geçti. Yasin sûresinde **"şehrin aşağısından gelen adam"** olarak bildirilen bu sevilen marangoz, insanları hakka ve hakkaniyete davet etmeye gelen havarilere ilk kucak açan isim olmuştu. Hz. İsa'nın (as) semaya uruç etmesinden sonra Havari Yuhanna ve Pavlus'un Tarsus'taki tebliğ görevlerinin ardından yolları Antakya'ya düşmüştü.

Habîb-i Neccâr, Keldanî geleneğinin putperest kuşatmasından ve tasallutundan kurtulmaya davet eden havarilere kulak vererek hakikate teslim olmuştu. Havariler semavî manifesto ile tanışmak için zihni değişime hazır olamayan halka yeni bir inanç ve yeni bir soluk fısıldamak için çok çaba sarf etmeye başladılar.

Havarilerin şehre uğursuzluk yaydığını savunan statikocu zihniyetin değişime ve gelişime kapalı, yüreği mühürlü insanları onları öldürmeye karar vermişlerdi. Halk havarilerin vaazlarından şikâyetçi olunca havariler hapse atılır. Habîb-i Neccâr'ın ilk gözyaşları bu esnada dökülür. "Yapmayın etmeyin hakikate teslim olun!" dese de onu dinlemezler. Habîb-i Neccâr ahaliyi sakinleştiremez ve ahali önce Habîb-i Neccâr'ı öldürürler. Antakya'nın gözyaşları Habîb-i Neccâr'ın ölümünden sonra adeta sel olur. Asiliğin nehri şehrin içinden akmaya başladığı için belki de Asi Irmağı derler Hatay'ın içinden akıp giden nehre.

Habîb-i Neccâr camiinin olduğu yerde yapılan ilk roma tapınağı, Bizans zamanında kiliseye çevrilmiş daha sonra camiye çevrilmiştir. Habîb-i Neccâr'ın da kabrinin bu caminin müstemilatında olduğu rivayet edilmektedir. Şehrin hidayetine vesile olan havariler ve Habîb-i Neccâr şehrin kalbinde yaklaşık 2000 yıldır yatmaktadırlar.

Depremle yıkılan Habîb-i Neccâr Camii'nde medfun Habîb-i Neccâr'ın deprem günlerinde gözyaşlarına şahit olduk. Deprem tarih boyunca hiç yakasını bırakmadı Hatay'ın. Hatay Valiliği'nin tespitlerine göre, Bilinen önemli depremler MÖ. 148, 130, 83-90 arası, M.S. 35,37 ve 41-45 arası, 115, 341, 365, 396, 458, 526, 528 ve 531-534 arası, 532, 551, 557, 588, 589 yıllarında meydana gelmiştir. Bunlardan en şiddetli ve en çok can kaybına yol açanı, 29 Mayıs 526 akşamı meydana gelen depremdir. Bu depremde 250.000 kişi ölmüş ve Antakya ile birlikte Defne ve Seleucia Pieria da yerle bir olmuştur.

MS. 115 tarihinde, günümüzde Antakya'da yer alan Antik Antioch kentinde, alışılmadık derecede güçlü bir deprem meydana gelmiştir. Rivayetlerden yola çıkarak elde edilen tahminlere göre bu deprem de yaklaşık 7,5 şiddetinde olmuştur. Bu depremler yılar süren üzüntülere gerginliklere sahne olmuştur. Anadolu'da yüzyıllar boyunca hiçbir şehir, günümüzde Antakya sınırları içinde yer alan Antik Antioch metropolü kadar deprem acısı çekmemiştir. Hatta bir keresinde MS. 115'te İmparator Traianus, şehri yok eden bir depremi Hristiyanların varlığına bağladı ve Piskopos Ignatius'u aslanların önüne attırmıştır.

Depremiñ şiddeti, yıkıcı etkisi hiç azalmadan hep en üst düzeyde olsa da Antakya şehri terk edilmemiş şehir yeniden imar edilmiş, Habîb-i Neccâr her defasında gözyaşlarıyla ile yıkımı izlemiştir. En son bu deprem de de yıkılan Camii ve kaybolan Hatay karşısında Habîb-i Neccâr yeniden gözyaşlarıyla izlemiştir kayboluşu...

Habîb-i Neccâr bize, tarihin hediyesi Allah'ın emanetidir. Onun gözyaşlarını durdurmak için tüm varlığımızla çaba sarf etmek birinci önceliklerimiz arasında olacaktır. Şehrin motivasyonu bir türlü yükselememiştir...

Hatayı bu kadar değerli kılan şey Anadolu'nun ilk camii kabul edilen Habîb-i Neccâr Camii'nin yanı sıra dünyanın ilk Katolik kilisesi olan Saint Pierre Kilisesi'nin de orada oluşudur. Ayrıca Protestan Kilisesi ve Ermeni Kiliseleri'nin de varlığı şehri Hristiyanlar için de önemli hale getirmektedir. Bunun yanı sıra bölge, Hz. İsa'nın (as) yaşadığı, doğduğu bölgeye yakın olması, İslâm'ın Anadolu'ya girişinde ilk kapı görevi görmesi, Yahudilerin yaşadığı bölgelere komşu olması sebebiyle inanç galerisi bakımından bir hayli zengindir. %20 Hristiyan ve %10 Yahudi bulunan şehirdeki %30'luk Gayr-i Müslim oran hiçte azımsanmayacak bir rakamdır. İşin en can alıcı noktası ise bu kadar çok inanç çeşitliliğine rağmen şehirdeki bir arama yaşama kültürü tecrübesinin olağanüstü güzellikte sergilenmiş olmasıdır.

Hatay'ı farklı kılan şeylerden birisi de ezan, çan ve hazzan üçlemesinin olduğu üç inancın yollarının kesiştiği ülkemizdeki en nadide şehirlerden biri olmasıdır. Antakya birçok dinden ve inançtan insanların huzur içinde yaşadığı cami, kilise ve havranın bir arada olduğu inanç turizminin merkezi olan bir açık hava müzesi özelliğini yüzyıllar boyu sürdürmüştür.

Peki, Hristiyanlar için burası neden çok önemli bir şehirdir. Çünkü Hristiyanlar için en önemli 10 kutsal merkezden Kudüs ve Vatikan dışında, 8'i ülkemiz sınırları içindedir. Bunlar: Urfa, Kapadokya, Tarsus, Demre, İznik, İstanbul, Efes (Selçuk) ve Antakya'dır. İnanç turizminin bu kadar hareketli olmasının altyapısında bu vardır.

Bu kimliğine deprem sebebiyle hanel gelmiş gibi görünse de yaralarını yeniden saracaktır. Hatay. Habîb-i Neccâr'ın gözyaşlarını silmeye bu inanç ve kültür galerisi şehri yeniden ayağa kaldırmaya yüzyılların mirası bu kadim şehre yeniden nefes vermeye mecburuz.

Önümüzdeki yıllar inşallah şehrin yeniden küllerinden doğduğunu hep birlikte göreceğiz ve bu tablonun oluşması için hep birlikte şehre omuz vereceğiz.

Perdedeki kimin afeti, felaketi, kıyameti!

Abdulhamit Güler

Bir meseleye bakışınız/ yaklaşımınız, o meseleye dair kabullerle şekil alır ve elbette sonrasındaki bütün yorumlar ve sonuçlar da buradan doğar. Kavramlar bu sebepten önemlidir. Kullandığınız kavramları kimlerin şekillendirdiği, içini kimlerin doldurduğu, neye karşılık geldiğine kimin karar verdiği önemlidir. “Konuştuğunda sen konuşmadın!” yaklaşımının da işaret ettiği noktalardan biri burası. Konuşuyoruz, yazıyoruz, söylüyoruz ama kendimiz mi yapıyoruz bunları?

Yazının konusu ‘afetler’ iken bu girizgâh ilgisiz gibi mi oldu? Her meselenin girişinde bunu hatırlatmak gerek fakat bu hususta biraz daha hassas olmalıyız sanki. Zira afet, felaket gibi kavramların doğru kullanılmaması insanlık iletişimde felakete yol açabiliyor. İnsanlık ailesinin yaşadığı çıkmazlardan biri şu an bu.

Afet, felaket, kıyamet kelimeleri birbirine yakın kullanılıyor. Özellikle sinemada. ‘Kıyamet sonrası’ senaryo fazlasıyla cazip olduğu için ticari sinema sık kullanıyor. Oysa bahsedilen genellikle afet ya da felaket oluyor. Kıyametin, hepsinin biraz daha ilerisinde ve son noktada olması gerekirken, bitmemişliğin ifadesi olarak da kıyamet kullanılıyor.

Dönelim ‘afet’ ve ‘felaket’e...

Afet ile felaket birbirinin yerine kullanılıyor. Afet, büyük zararlara yol açan doğa olayları olarak tanımlanıyor. Büyük canlı topluluklarını yok eden salgınlar da afet kapsamında ele alınıyor. Felaket ise afete yakın olmakla beraber daha soyut durumları işaret ediyor gibi. Büyük üzüntüye yol açan durum da felaket olabiliyor. Çok büyük yıkımlar da felaket olarak adlandırılıyor.

Çok da fark etmeyeceğini düşünebilirsiniz ama ‘sinemada afet’ diye tarama yaptığınızda felaket ve kıyamet, felaket diye aradığınızda hepsine dair sonuçlar buluyorsunuz. Bunun bir zararı olmadığını düşünüyorsanız zaten yazı sizin için bitmiştir. Oysa birbirini beslemesine rağmen farklı duygusal, soyut, somut, zihinsel ve ruhsal sonuçlara işaret eden farklı kavramların aynı manada kullanılması kısırlık emaresi...

Gelem 'sinemada afetler' meselesine...

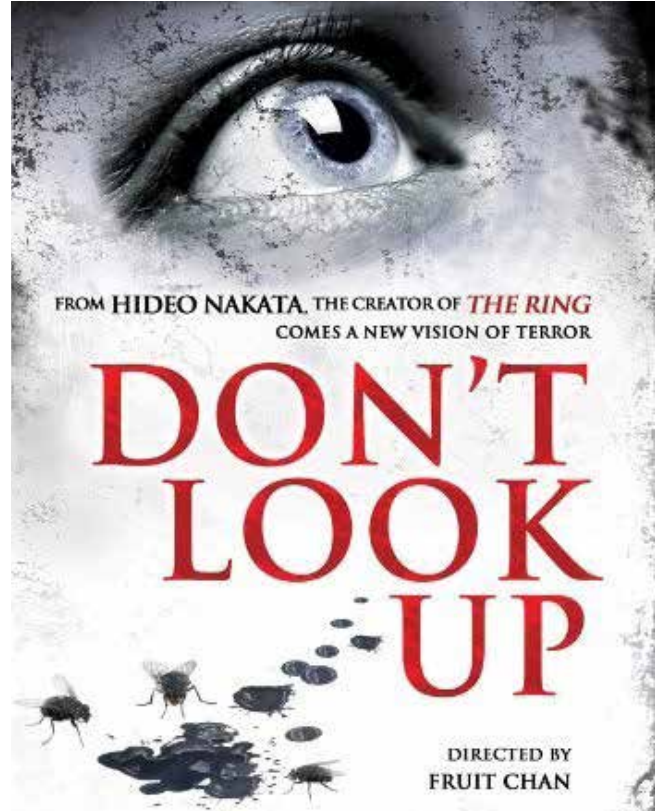
Dediğimiz gibi felaket, afet, kıyamet konuları neredeyse aynı kapsamda değerlendiriliyor. Afet, özellikle bilim-kurgu ve aksiyon türünün vazgeçemediği unsurdur. Ayrıca distopya da genellikle afetler sonrasını kurgular. Daha çekici olması için 'kıyamet' ifadesi kullanılır. Ticari sinema dışında nadiren bağımsız sinema bu konuları ele alır. Çünkü distopya atmosferi oluşturmak prodüksiyonel olarak zordur. Masraflıdır. Bu sebepten, adı geçen filmlerin ekserisi gişe filmleri olacaktır.

Evet, bazı filmlerin adını geçireceğiz. Fekat çoğu, internetteki film listelerinde yer almaz. Ya da aralarda kaybolur. Çünkü bahsedeceğimiz filmlerin önceliği çok izlenmek değildir. Evet, çok izlenenleri ve yüz milyonlarca dolar harcanarak yapılanları da var. Lakin bu filmlerin öncelikli meselesi ele aldıkları konuyu insanlığın faydasına olacak şekilde değerlendirmek ve bu değerlendirmeye izleyiciyi de ortak etmektir. Adı geçecek filmlerin ve dizilerin ortak özelliği hâlâ çok konuşuluyor veya 'okunuyor' olmalarıdır.

Önce, en çok sevdiğimiz ticari filmlerden biri olan **Yıldızlararası...** Christopher Nolan'ın unutulmaz eseri 200 milyon dolarlık bütçesi sonrası ciddi gişe hasılatı yaparak yapımcıları memnun etmişti. Ancak bizim için önemli olan bu değildi. Zira film, boyutlar arası anlam yolculuğunu fizik kanunları ya da tezleri ışığında somut hale getiremeye çalışırken insanlık birikimi üzerine ve geleceğimiz adına düşünmemizi sağlıyordu. Filmin hi-

kayesi insanlığın yok olmanın eşiğinde olduğu bir gelece odaklanıyor. İnsanoğlu, yaşadığı dünyayı berbat etmiş, felaketlere yol açmış, afetlerden akıllanmamış ve sonunda Dünya yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İşte bu sırada başka gezegenler bulma ihtimali ya da başka gezegenlerde yaşama umudu doğar. Yani insanoğlu, kendi için yaşanılmaz hale getirdiği Dünya'dan kaçarak başka bir yeri yaşanılmaz hale getirecektir. Elbette izleyen herkesi, yaşadığı dünyaya etkisine dair düşündürücüdür.

Benzer bir hikaye de yakın zamanda Netflix yapımı olarak karşımıza çıkan **Yukarı Bakma** filmindeydi. Yönetmen Fruit Chan'ın filminde yine Dünya yok olmak üzeredir. Gerçi bu defa meteor çarpma tehlikesindendir. Ama yine de insan için yaşayacak başka yerler bulmak gereklidir. Bunun için çabalanır, bulunur ama beklendiği gibi olmaz. Dahası, meteor çarpmasından kurtulmanın yolu vardır ama insanoğlunun açgözlülüğü bu çareyi yok sayar ve bütün bir insanlık yok olur.

Afet ya da felaket filmlerinin klişe hikayelerinden biri salgınlardır. İnsanların yol açtığı ya da önleyebilecekken önlemediği bu tür afetleri güzel anlatan filmlerden biri **28 Gün Sonra**'dır. Danny Boyle'un filminde ölümcül bir virüsün İngiltere'deki etkisi ve bununla mücadele ediş şekli anlatılır. Bu defa felakete sebep olan virüstdür ve bu da kuvvetle muhtemel insan üretimi ya da ihmalinin sonucudur.

Dizilere geçmeden önce 2 filmden daha bahsetmek isterim. İlki **Düşler Diyarı**... Felaket ya da afet filmlerinin en farklılarından. Evet bir afet söz konusu ve bunun sonucu olarak yaşanan felaket tablosu vardır. Ancak bir küçük kız çocuğunun duygu ve ruh dünyasından meseleye umutlu bakış söz konusudur. Sürrealist yaklaşımı ile dikkat çeken filmin yönetmeni Beth Zeitlin... ABD'nin New Orleans kıyılarında Leğen isimli fakir ama mutlu toplulukta babasıyla birlikte yaşayan Cincime'nin, babasıyla ilgili kötü haberi alması sonrası düşlerinin peşinden gitmesine şahitlik ediyoruz. Sizi sınırsız saran bir dile sahip olan film, ABD'nin arka mahallelerini irrite etmeden, slogan atmadan, duygu dolu şekilde anlatıyor.

Bir diğer ilginç film ise **Turist**... Ruben Östland'ın filmi, Alplerde tatildeyken çığ düşmesi esnasında ailesini bırakarak kendi hayatını kurtarmaya çalışan bir adamın, bu esnadan sonra karısı ve çocuklarıyla sorgula-

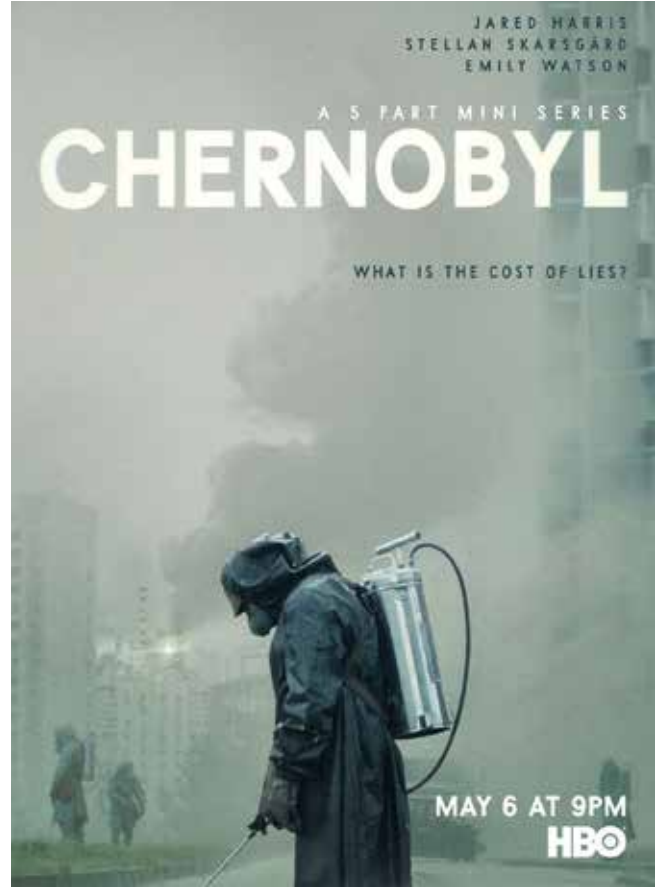
malı ilişkisini anlatıyor. Enteresan bir yöntem ile aile kavramı, insanın kendisine olan bağı, bencillik, afet, Avrupa gibi olgular irdeleniyor. Bağımsız sinemanın etkili örneklerinden olan filmi şiddetle tavsiye ediyorum.

Biraz da dizilerden bahsedelim...

Yakın zamanda HBO'da yayınlanan **11. İstasyon** dizisi, bir grip salgını sonrası dünyanın nüfusunun yüzde 99'unun yok olmasını anlatıyor. Daha doğrusu bu esnadan sonrasına odaklanıyor. Bunu yaparken zamanlar ve boyutlar arasında git-geller yaparken, çok uzaklarda olanların çok da uzaklarda kalamadığını ve tehlike kadar kurtuluşun da her zaman yakında olduğunu vurguluyor. Harika film dili, oyunculukları ve kıvrak zekâ ürünü olan senaryosuyla dikkat çekiyor...

HBO'nun yakın dönemde ses getiren iyi işlerinden bir diğeri de **Çernobil...** Felaketi bilmeyeniniz yoktur. Çünkü Türkiye de yakından etkilendi. Çernobil nükleer santralinde yaşanan patlama ve sonrasındakilere odaklanan dizi, yetkililerin ihmalinin altın çiziyor. ABD yapımı olan dizi sonrası Rusya kendi Çernobil dizisini çekeceğini açıklamıştı (Malum Çernobil, o dönem Sovyet Rusya topraklarında yer alan Ukrayna'da yaşanmıştı). Politik meseleler bir tarafa dizinin sinematografisi ve bütüncül atmosferi çok iyi idi (HBO'nun üretimlerinde genellikle böyle bir durum söz konusu. Neredeyse kötü üretimi yok).

Örnekler çoğaltılabilir. Afet, felaket ya da kıyamet senaryolarını hep izledik ve izlemeye devam edeceğiz. Bilimsel sınırlara riayet edenlerin yanı sıra kurmaca özgünlük sınırlarını zorlayan fikirlerin olduğu yapımlar da her daim sinema perdesinde ve dijital mecralarda karşımıza çıkacak.

Son olarak ülke sinemamızda bu konunun ne kadar az ele alındığını hatırlatmak gerekir. Esasında sebep malum. En başta da ifade etmeye çalıştığımız gibi bu türde filmler genellikle çok zahmetli ve masraflı. Yukarıda adı geçen yapımların en uygun fiyatlısı 5-10 milyon dolar bütçeye sahiptir. Günümüz kuruyla düşünürsek zaten işin içinden çıkamayız. Zira ülkemizde şu an ortalama bir filmin bütçesi 10-15 milyon TL civarında. 1 milyon dolar bile yapmaz. Nerede kaldı büyük bütçeli distopik işler yapmaya... Arada bazı denemeler olmuyor değil. Özellikle deprem ile alakalı birkaç çalışma söz konusu. Son dönemde de dijital mecrada bazı denemeler mevcut. Ancak daha ileride örnekler çoğaldıkça ya da özellikle Türkiye'deki üretimlerden bahsedecek oldukça onları ele alırız.

Afetten Rahmete: Suffa

Av. Mehmet Ferhat Ünal
Siyer Vakfı Suffa Komisyonu

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de zaman zaman birçok doğal afet gerçekleşmektedir. Sel, deprem, erozyon, çığ, volkanik patlama, heyelan vb. gibi tabii afetler hem doğal hayatı hem de tüm canlıları ve özellikle de insanları olumsuz bir biçimde etkilemekte, toplumun kaynaklarını tüketmekte ve insanları çaresiz bırakmaktadır. Bu afetler, toplumsal hayata kalıcı hasarlar ile derinden etkilemektedir.

Önceden bilinmemesi, yaşandığı andaki çaresizlik duygusu ve sonrasındaki sorunlar, hasarlar ve kayıplar nedeniyle depremlerin kişilerin üzerindeki olumsuz etkisinin daha kalıcı ve ağır olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde 6-7 Şubat 2023 tarihlerinde yaşadığımız Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki depremler, 11 ilimizi ve yaklaşık 15 milyon vatandaşımızı doğrudan etkilemiş; sosyal, siyasal, kültürel vb. pek çok açıdan sonuçlar doğurmuş, yerleşim yerlerini altüst etmiş, yıkıcı ve yıkıcı etkiler bırakmıştır. Deprem felaketinin görünen yüzüne baktığımızda; yıkılıp viraneye dönmüş şehirler, harap olmuş haneler, parçalanmış aileler ve anasız-babasız kalmış çocuklar görünmektedir. Yaşanan maddi kayıplarla birlikte sosyolojik, psikolojik, kültürel travmalarla uzun yıllar birlikte yaşanılacağı yadsınamaz bir gerçektir. Psikolojik travmalar, insanın duygusal, zihinsel ve fiziksel bütünlüğünü zedeleyerek, hayatına darbe vuran ve onu ruhsal bozukluklara iten trajik olaylardır (Bk. Baltaş, *Sağlık Psikolojisi*, 154, İstanbul:1998).

Bazı kişiler ise, travma sonrası stres bozukluğu, kaygı bozuklukları ve depresyon adı verilen bir takım psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Bireyin kendini boşlukta, duygusuz, tepkisiz hissetmesi, ani öfke patlamaları, aşırı huzursuzluk, kendini bir rüyadaymış, bedeninin dışındaymış veya gerçek değilmiş gibi hissetmesi, kendini değersiz hissetmesi, umutsuzluk ve yaşama isteğinin azalması gibi sorunlar yaşanabilecek sorunlar arasında sayılabilir (Battal-Özmenler, “Posttravmatik Stres Bozukluğu ve Akut Stres Bozukluğu” *Psikiyatri Temel Kitabı*, 1/506, Ankara: 1997).

Doğal afet yaşamış bireylerin sorunlarının ciddi boyutlara dönüşmemesi açısından öncelikle afetten kendini koruyucu, barınabileceği bir yerin hazırlanmasını sağ-

lamak, yiyecek, su vb. tabii ihtiyaçları giderecek malzeme temin etmek suretiyle sağlıklı bir ortam oluşturmak gerektiği uzmanlarca belirtilmektedir. Travma sonrası psikolojik sorunların tedavisinde uzmanların gözetiminde profesyonelce yardım alma da yer almaktadır (Bk. Baltaş, 162 vd.).

Stresli olay ya da duruma uyum sağlama çabası içerisinde bireylerin mevcut stresli durum ya da olayla baş edebilmede kullandıkları bir başka yol da inançlarıdır. Bir problemle karşılaşan kişi problemin çözümüne yönelik olarak dini inancından bir çıkış yolu bulmaktadır.

Yapılan araştırmalarda insanların %45'inin stresli zamanlarında birtakım dini davranışları gerçekleştirerek sorunu aşmaya çalıştıkları, hastalık, ölüm vb. olumsuz bir durum karşısında ise insanların %78'inin dini değerlere yöneldikleri tespit edilmiştir (Bk. Thompson-Var-demon, "The Role of Religion in Coping with the loss of a Family Member to Homicide" *Journal for the Scientific Study of Religion*, 45, [March 1997]). Dine sırt çevirmiş insanların bile bir kaza anında bir hastalık sırasında, ya da ölüme yakın anlarda, hayati bir tehlike durumunda dualar ve yakarmalar dile getirmesi, Allah'a başvurması, insan yaratılışının bir özelliğidir.

Stres anında yaşanan durum veya olayla baş edebilmek için insanların dine yönelmeleri, bilinçli bir yönelme olup din, insanların hayatına yeniden anlam kazandırmaktadır. Çünkü Allah sıkıntılarla insanları imtihan etmekte ve onlara yaşadıklarından bir şeyler öğretmektedir. Yapılan araştırmalarda insanların hayatlarındaki trajedilerden anlam çıkardıkları tespit edilmiştir. Dinî açıklamalar, insanların problemlerini çözmelerine ve hislerini düzenlemelerine yardım etmektedir. Aynı zamanda insanlar Allah'ın her zaman kendileri ile birlikte olduğunu düşünerek O'ndan sürekli destek almaktadırlar. Allah'ın sürekli kendisiyle birlikte olduğunu düşünen insan daha az kaygı ve stres içindedir, beden ve ruh sağlığı açısından daha huzurludur. Bununla birlikte insanın karşılaştığı sıkıntıların karşılığını mükâfat olarak alacak olduğu inancı da çekilen acıları hafifletmektedir.

İnsan, dinî inancı sayesinde kendisine yardım edeceğini düşündüğü, her şeyi bilen ve gücü yeten Allah'ı hatırlar, ona yönelir, ona güvenir. Bu güven duygusu ile insan rahatlar, karamsar duygulardan uzaklaşmaya çalışır ve daha sabırlı hareket etmeye gayret eder. Allah, hem

ümitsizlik, sıkıntı, bunalma, korku ve endişe durumlarında insana yardım edecek kudretli bir güç, hem de sevinç ve mutluluk anlarında insanın şükran ve sevgi ifadelerini sunabileceği ilahi bir güçtür. Böylece insan hem duygusal taşkınlık hem de çökkünlük durumlarından kurtulur ve dengeli bir özellik kazanır.

Depremler yıkımlara, acılara, üzüntülere sebep olsa da beraberindeki hakikatler düşünüldüğünde bir tabiat dengesi, bir âyet, bir mucize nazarıyla bakılabilir. Zira deprem, Allah'ın insanlara afetler karşısında tedbir alma, kâinatın düzen içerisinde seyrinin devamı için gereken kurallara yani sünnetullahı, O'nun çizdiği tabiat kanunlarına uyma vb. hususlara daha çok dikkat etmesine ve insanın yaptıklarını gözden geçirerek kendini sorgulamasına imkân sağlayıcı nitelikte bir uyarıdır. Akıl sahibi olan mü'min kişi için gözünün gördüğü her şeyde, tabiat olaylarında ve toplumsal hareketlerde ona hitap eden ders alınacak birçok ibret vardır.

Kuran-ı Kerim'de de birçok âyette dolaylı olarak depreme dikkat çekilmektedir.

"Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu." (Rahman, 55/7).

"Yeryüzü bir beşik, bir döşek, bir çadır ise dağlar da onun kazığıdır, onu ayakta tutan ve dengesini sağlayan direkler/desteklerdir." (Nebe', 78/7).

"Ve sizi sarsmasın diye arza yerinden oynatılmaz dağlar ve yolunuzu bulasınız diye nehirler yollar yerleştirdi;" (Nahl, 16/16).

Deprem, insanların hiç beklemedikleri bir zamanda apansız saniyeler içinde gerçekleşip yıkım ve ölümlere sebebiyet verdiği andan itibaren hem ferdin iç dünyasında, ruhunda ve zihninde hem de toplumsal hayatta korkunç fırtınalar, travmalar, boşluklar, tarumarlar, soru işaretleri, yıkımlar, yalnızlaşmalar, koşturmalar, ağlamalar, sızlamalar, tevekküller, dualar veya el açıp yakarmalar meydana getirir. Bundan dolayı depremin adı bile, insanlar için korkun ve ürkütücüdür (Bk. Okumuş, "Depremler ve Din", *Vuslat Dergisi* [Ağustos-2012]).

Hayat bütünüyle ruhsuzlaştırılmaya çalışılmakta olup hayatın anlamının boşaltılması ve sekülerleşmesiyle birlikte yaşam maddeci ve ticari bir kuşatma altındadır. Mümin kullar, iman ve teslimiyetlerini emrolunduk-

ları gibi gerçekleştirirlerse, Allah, onlar için va'd ettiği kurtuluş ve mutluluğu gerçekleştirecek, onlara yardım edecek, onları her türlü karanlıktan nura eristirecektir.

Gerçekten iman eden ve takvalı olmaya gayret gösteren Müslümanlar, Allah'ın velileri, yani dostlarıdır. Allah da iman edenlerin velisi olup mümin kullarını her türlü darlıklardan, esaretten ve olumsuz şartlardan kurtarıp aydınlığa, bolluğa ve huzurlu bir ortama kavuşturur.

Musibetlerle Allah'a yakınlaştığımızı hissetmek, acziyet, eksiklik ve mahrumiyetimizi Rabbimize arz etmek, sabır, metanet, sekinet ve sebat ile hamdetmek, mümin duruşun birer göstergesidir. Afetler sırasındaki travmadan iyileşmenin en önemli araçlarından biri olan toplumsal yardımlaşma ve dayanışma, kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmekte olup ayrıca insanlarla zor zamanlarında birlik ve dayanışma içinde olmak, zorda ve dar da kalanlara elinden geldiğince yardım etmek İslâm inancının da bir gereğidir. Bu bağlamda Peygamber Efendimiz'in (sas) insanlığın en has kulları olan sahâbe efendilerimizi yetiştirdiği ve toplumda İslâmî uyanışı gerçekleştirdiği Ashâb-ı Suffa ilk akla gelmektedir. İşkenceler ve eziyetler ne Resulullah'ı (sas) ne de ashâbını asla yıldırmamıştır. Onlar, yalnızca Allah'a ibadet ederek ve sabırla, zafere ulaşmışlardır. Kur'an ve sünnete dayalı bu rabbanî metot ile çıkış yolunu bulmuşlardır. Aziz İslâm'a herkesi davetin yanında, inananlara da hakkı ve sabrı tavsiye etmek (Bk. Asr 103/1-3), hüsrandan kurtuluş reçetesi olarak sunulmuştur. Ayrıca maddî ve manevî tüm bela ve musibetlerde müminlerin birlikte dayanışma içerisinde Allah'a sığınmaları sıklıkla tavsiye edilen bir husustur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım dileyin."* (Bakara, 2/153). Resulullah (sas) da bir hadisi şerifinde *Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organ rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer."* (Buhârî, "Edeb" 27) buyurmuştur. Müslümanların birbirlerinin dertleriyle dertlenmeleri ve yaralarına merhem olmaya çalışmaları sahip oldukları inancın kendilerine yüklediği sorumluluk ve kazandırdığı duyarlılıktır. Zorluklara yerine göre sabır ve tevekkül, ni-

metlere şükür, onun gerçek sahibini bilme, hakkını verme ve gurura kapılmama Müslüman açısından önem arz etmektedir.

Felaketler bir sabır imtihanı olduğu gibi aynı zamanda kardeşlik ve dayanışma imtihanıdır. Bu bağlamda Müslümanların ümmet olarak birliği, bütünlüğü ve her zaman birbirleriyle dayanışma içinde olması adına en önemli vasitalardan biri de Suffa İlim Meclisleridir. Nitekim İslâm ümmetinin farklı coğrafyalarında zalimlerin yaptıkları zulümler her gün katlanarak artarken kendimizi bulma, ümmet şuuruyla kuşanma, ruhumuzu doyurma, imanımızı kuvvetlendirme konusunda bu meclislerin katkıları yadsınamaz bir yere sahiptir.

Müslümanların bu ilim meclislerinde birbirlerini tanıma, aralarında daha sıkı bağlar kurma ve İslâmî düşünceyi yaygınlaştırma çabaları içine girmeleri ümmet şuurunu yeniden canlandıracak, ümmet şuurunun ortaya çıkaracağı güç ile dayanışma ve işbirliği de İslâmî uyanışı gerçekleştirecektir. Suffaların yaraları saran ve iyileştiren iklimi sadra şifa olacaktır biiznillah...

Bu vesileyle 6-7 Şubat 2023 depremleri başta olmak üzere bütün doğal afetlerde vefat edenlere Allah'tan rahmet, yaralılara acil şifalar, yakınlarına da sabır ve metanet diliyoruz.

KISSADAN
HİSSE

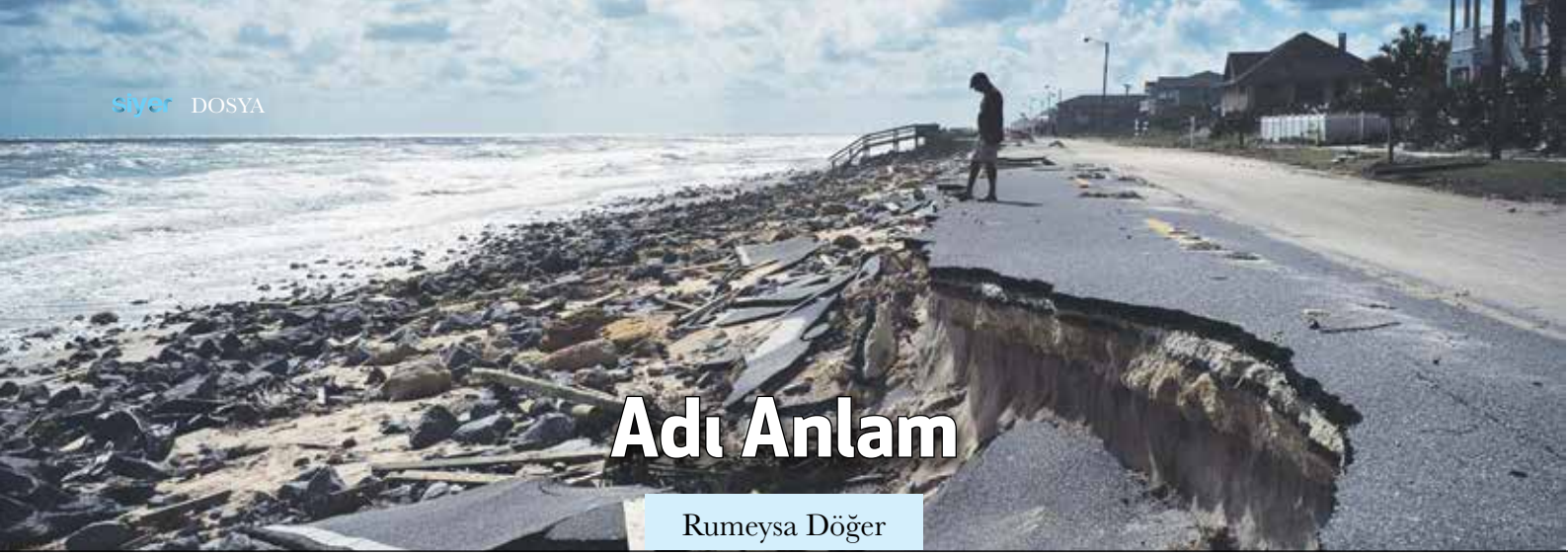

İlim-Amel Dengesi

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Günün birinde adamın biri Ebü'd- Derdâ'ya gelir, peşi sıra sorular sormaya başlar. Ebü'd Derdâ birkaçına cevap verir ama adamın susacağı yoktur. Soru üstüne soru yağdırır; şu nasıl, bu nasıl, niye böyle, neden böyle falan filan... En sonunda Ebü'd Derdâ dayanamaz adama der ki: "Sen bu sorduğun ve cevabını aldığın her soru ile amel ediyordun?" Adam; "Hayır, sadece öğrenmek istiyordum, merak ettim de!" diyor. Ebü'd Derdâ diyor ki: "Madem amel etmiyorsun, o halde kendi aleyhine neden delilleri çoğaltıyorsun. Yarın Allah sana sormayacak mı bildiğin halde neden amel etmedin diye? İşte bu sahabece bir hassasiyettir.*"

* İbn Sad, *Tabakat*, 4/406

Adı Anlam

Rumeysa Döğer

“Canı sağ olsun.” ne güzel duaymış, canların sağ olmadığı bir şehri tanıyınca anladım. Bu şehre bir hal olmuş. Meydanına ağır bir güvensizlik bağdaş kurmuş toprağa karşı duyulan. Kendime “güven” kelimesi hangi kelimelerle kardeştir, diye sorduğumda aile, yuva, sıcak çorba, karanlıkları aydınlatan bir kandil, soba gibi kelimeleri hissettim içimde. Sonra hepsinin içinde sıcaklıktan bir pay buldum yani ateşten bir pay. Peki, evlere yuvalara düşen ateş de kardeş miydi bu ateşe? Bir şey hem nasıl bu kadar güvenli hem nasıl bu kadar güvensiz olabilirdi?

Galiba dünya tam olarak böyle bir yerdi. Güvenlikli sandığımız her şey, her yer aslında bir güvensizlik barındırıyordu ve bu durum bize bir şey anlatmak istiyordu. Aslında güvenilecek tek şey vardı sanki. Sanki ancak o şey güvensiz olanı güvenilir yapabiliyordu. Evine ateş düşmüş olan insanların O’na yana yakıla gönülden sığındığını fark ettiğim zaman taşlar şu anki şekliyle oturdu yerine. Ateş evinin içine düşünce ateşin sahibini hatırlamış yüzler, gönüller gördüğümde yaşım büyüdü, gönlüm bir daralmayla genişledi ve benim için Adıyaman, adı anlam oldu.

Şehr-i Yaman’a gece vakti giriş yaptık. Karanlığın hâkim olduğu bir şehirdi “sanki terk edilmiş” diye düşündüm içimden. Sabah olupta insanlarla konuşmaya başlayınca fark ettim ki terk değil göç edilmiş bu şehirden. Bu şehir bir hal olmuş, bir gecede beka yurdunda tanıdığı olmayan kalmamış. Bir hal olmuş bu şehre, rağbet görmesini en istemediğimiz yerler rağbetin baş kahramanı olmuş. Bu şehre bir hal olmuş babalar topluca göç etmiş sanki evlatlarından, bazı anneler de gitmiş onların ardından ve bazı evlatlar melek olmuş uçmuş bu dünyadan. İnsanlar acılarını birbirine anlatamaz olmuş. Çünkü dokundukla-

rı her kalpte kayıp varmış. Hatta bu kayıp o kadar çokmuş ki artık isimlerle değil rakamlarla ifade edilir olmuş ölü bedenler. Benim 21 kaybım var. Bizden 9 kişi gitti. Yitirdim, 3 evladımı yitirdim. Rakamlar ve rakamların peşi sıra gelen kelimeler, cümleler farklı olsa da kokuları hep aynıydı, buram buram tevekkül, buram buram teslimiyet kokuyordu her biri.

Herkes bir şeylere tutunmuştu burada. Kimi bir ayete sarılmış elinden kaçıverecekmiş gibi sınıksız tutunuyor ve düşürmüyor dilinden. **“Her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır.”** (İnşirah, 9474) Kimi cennet umuduna tutunmuş bir hadis-i şerifle; **“Mümin bir kulumun dünyada sevdiği dostunu aldığı zaman, o kimse (sabrederse ve) Allah’tan ecir beklerse onun karşılığı cennettir.”** (Buhârî, “Rikâk”, 6) Arama motorunda en çok aratılan, hocalara en çok sorulan soru “Deprem’de ölen şehit midir?” sorusu olmuş. Yani kimileri şehadet ihtimaline tutunmuş. Ama herkes mutlaka sığınmış Rabbine.

Kimileri şehit oldu, kimileri şehit evladı, şehit annesi, şehit babası bize nasip olan ise şahit olmak oldu. Onları

şehit, bizleri şahit yazarak Rabbimiz üstü tozlanmış hakikatleri yeniden parlattı. Gördüklerimize binaen gönül rahatlığıyla söylüyoruz ki biz tepeden turnağa hüsn-ü şehadet ile doluyuz. Adıyaman'daki acılara kalkan edilen tevekkül bizi derin tefekkür yollarında yürüttü. İslam'ın kıymetini bir kez daha anladık, Müslüman olduğumuza Müslüman doğduğumuza, tanıştığımız her acıyla milyon kez şükrettik diyebilirim. Çünkü başka bir güç açıklayamazdı bu sakineti.

Misal Fatma ablaların evine tevafuken uğradık, daha dün altı kişilik bir aileyken evin babası Hacı Yusuf abi ve küçük çocuğu Mustafa inşallah cennet kuşlarından olmuşlardı. Evin büyük kızı Nisamız'ın bacağına deprem esnasında dolap düşmüş yürüyemiyordu. Öyle güzel karşılamışlardı ki imtihanı, biz onları değil onlar bizi teselli ettiler sanki. Fatma abla "ben isyan etmiyorum ama göz yaşlarım da söz geçiremiyorum ne yapayım?" diyordu. Sabrına zeval gelmesinden kendisine, ailesine cennet vesilesi olacak imtihanı kaybetmekten korkarcasına. Üzülme abla istersen ağla hiçbir şey olmaz. İnan Resûlullah da çok ağladı bu dünyada. Babalarını gururla anlatırlar bize, "Enkazın başında çok bekleyeni vardı, kimlere kimlere el uzatmış biz bilmezdik o gün öğrendik. Bir gün olsun incitmedi bizi, çok severdi hepimizi." gibi gibi çokça hayır cümleleri kuruyorlardı canları yana yana. Onların yanan canlarına bu dünyanın türlü acılarını göğüslemiş en güzel insanı Canım Peygamberim merhem oldu yine, yeniden, her zamanki gibi. Siyer'den bir sahneyi hatırladık ve ona tutunduk hep birlikte. Peygamberimiz ile bazı Sahâbîler birlikte otururlarken onların yanından bir cenaze geçer. Ashâbtan bazıları o cenazeyi hayırla anar. Bunun üzerine Canım Peygamberim "**Kesinleşti.**" der. Sonra bir cenaze daha geçer. Orada bulunanlar onu da kötülükle anarlar. Peygamberimiz, yine: "**Kesinleşti.**" der. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ne kesinleşti ya Resûlallah?" diye sorar. Peygamberimiz de: "**Şu önce geçen cenazeyi hayırla andınız; bu sebeple onun Cennet'e girmesi kesinleşti. Bu diğerini kötülükle andınız; onun da Cehennem'e girmesi kesinleşti. Çünkü siz (mü'minler), yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz.**" (Buhârî, "Cenâiz", 86) Keşke çok iyi bir yazar olsam da bu olayı dinledikten sonra Nisa'nın gözlerindeki ışıltıyı size kelimelerle anlatabilsem. Bizim Adıyaman'dan ayrılmanızın yaklaştığı zamanlardı yine Fatma ablaları ziyarete gitmiştik. Nisa bana "Abla babam da kardeşim de inşallah şehid oldular. Biliyorsun

şehitlerin de şefaât hakları varmış. Babamın çevresi çok genişti, onun listesinde belki sıra gelmez ama Mustafa çocuktı, çok tanıdığı yoktu. Hem ben onun ablasıyım, ona söyleyeceğim o gün geldiğinde size de şefaât etsin." dedi. Ağlarken gülmek ne garip şeysin. O gün kim benden ne istese yapabilirdim sevinçten. Gönüllere teselli şu müjdeleri bize ulaştıran Allah'a hamd olsun. Elbet acılar dinmiş değil, daha çok yol var yürünecek, çok dert var dinlenecek, anlatılacak, çok dua var edilecek. Çok hüznün var gözden yaş döktürecek. Ve bir hakikat var hiç unutulmayacak. "**Göz yaşarır, kalp hüznlenir. Biz ancak Rabbimiz'in razı olacağı sözleri söyleriz.**"

Biz Adıyaman'dan geldik ama Adıyaman'dan çıkamadık. Hâlâ sokaklarında geziyor, yepyeni haberler alıp o haberleri bazen tebessümle, bazen hüznle birbirimize ulaştırıyoruz. Gruptan bir yeni mesaj "Günay ablanın kocası işe başlamış." Bir yeni mesaj "Nebiye ablanın kızı bu hafta İstanbul'a geliyormuş nereleri gezdirelim?" Bir yeni mesaj "Çadır kentteki Serkan (8) aradı evlerine geçmişler hepinize çok selamı var." Bir yeni mesaj "Nisa yürümeye başlamış." ve daha nice güzel haberler sanki ailelerimizden gelen. Son bir yeni mesaj: Adıyaman, bize çok güzel insanlar, yepyeni aileler ve yepyeni bir memleket hediye etti adı anlam olan.

KISSADAN
HİSSE

Allah Teala'nın En Çok
Sevdiği Kulları

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Üsâme b. Şerik'ten (ra):

"Biz, Resûlullah'ın (sas) huzurunda, sanki başımızın üstünde bir kuş varmış gibi otururduk. Hiçbirimiz konuşmuyorduk. Böyle bir durumda iken birkaç kişi çıkageldi. Resûlullah'a (sas):

-Ya Resûlallah! Allah Teala'nın en çok sevdiği kulları kimlerdir? Diye sordular. Allah'ın Resûlü (sas) onlara:

-Ahlaken en güzel olanlardır, diye cevap verdi."

* et-Terğib, 4/187

İslâm Tarihinde Depremler ve Diğer Doğal Afetler: Sünnetullahı Nasıl Anlamalıyız?

Doğa Esmanur Demirkuş

Deprem ve sel gibi doğal afetler insanlık tarihi boyunca ürkütücü veya acı dolu zamanları ifade etmiştir. Var olan tüm yaratıklarla birlikte aczin paylaşıldığı ve çözüm arayışı beslendiği durumlar içerisinde. Bu gibi tabiat olaylarının varlığı doğanın kendi içindeki olağan dengesini koruması için gereklidir fakat uyum sağlayamayan canlılar için ölümcül sonuçları da beraberinde getirmektedir. Önlem alınması hayati olan ve coğrafi olarak farklılıklar arz eden önemli meselelerdendir. Bu açıdan bakıldığında yerel halkın gözlem yaparak fikirler ve çözümler üretip, liyakatle ortaklaşarak tedbir alması adaptasyon açısından önem kazanmaktadır.

İslâm tarihine baktığımızda bu konuda birçok kaynaktan bilgiler okuyabiliyoruz. İslâmiyet'in hâkim olduğu coğrafyaların çoğunluğu iklimsel yönden değişken olup deprem bölgesi olarak aktif yerleşkelerdir.

İslâm Tarihinde Yaşanan Depremler/Doğal Afetler ve Ölçekleri Hakkında

İslâm tarihindeki depremler hakkında TDV İslâm Ansiklopedisi'nde bulunan "Zelzele" başlığı bizlere fazlasıyla bilgilendirici ve kaynakları açısından da donanımlı bir metin sunmakta. Aşağıda "Zelzele" maddesinden yararlanarak bazı sayısal verileri sizlerle paylaşmak isteriz:

"Hadislerde zelzele Necid, Irak, Mısır gibi şehir ve bölgelerde yaşamış olan kavimlerin yaşadığı depremler, kıyamet depremi, deprem sırasında ve sonrasında

yapılacak dua ve ibadetler, Hz. Peygamber'in ve bazı sahâbîlerin uğradığı depremler, insanların durumlarını düzeltmeleri için depremlerin birer ilâhî ihtar olduğu, çoğalmasının kıyamet alâmetlerinden sayıldığı, deprem felâketinden Allah'a sığınılması gerektiği vb. bağlamlarda yer almaktadır.¹

Depremlerin nedenlerine dair açıklamalar, Aristo'nun *Me-teorologica* adlı eserinde öne sürdüğü görüşlerin kısmen geliştirilmiş halidir. Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, Aristo'nun görüşleri üzerinden depremin fiziksel sebebiyle ilgili olarak yeryüzünün doğası gereği kuru olduğunu, yağmur sonrasında güneş ışınlarıyla kuruyan yeryüzünde yağ ve kuru gazlar meydana geldiğini, böylelikle buharın yukarıya doğru yükselmesi esnasında sert bir zemine çarpmasıyla yeryüzünün sallandığını söylemektedir.

Hicretin ilk yıllarından itibaren gerçekleşen fetihler sonrasında İslâm hâkimiyeti altına giren ülkelerin bir

bölümü aktif fay hatları üzerinde bulunuyordu. Bazı hadislerde Irak, Mısır ve Necid gibi yerlerde depremsel hareketliliğe vurgu yapıldığını okuyabiliyoruz. Farslar, yönetimleri altındaki Irak'ta kültürel mirasın muhafazası amacıyla önemli kurumları depreme dayanıklı malzemelerden inşa etmişlerdir. Benzer önlemlerin Farslar'ı izleyen Hindistan ve Çin'de de alındığı belirtilmektedir. İslâm coğrafyasında büyük hasara ve can kaybına daha çok Akdeniz-Himalaya kuşağında ki depremler yol açmıştır. Tahminen 7,0 şiddetindeki depremden Mağrib, Mısır, Antakya, Dimaşk, Musul, Humus ve bütün Cezîre bölgesi etkilemiştir. Bu depremden Antakya'da 20.000, Musul'da 50.000 kişi öldü. Aynı kuşaktaki 242 (856) yılı depreminde Yemen'de yer kabuğunda büyük çökmeler oldu, plato üzerindeki bir mezra başka bir mezraya doğru kaydı. Akdeniz'in kabbardığı, denizin ortasından kötü kokulu gazların fişkırıldığı bu depremden Antakya'da Ekra'dağı parçalanarak denize kaydı, bölgedeki bir nehir tamamen kayboldu. Bu kuşakta kayıtlara geçen en büyük deprem 702 (1302) yılında meydana geldi. Şiddetinden dolayı Mısır'da dağlar yarıldı, surlarda büyük çatlaklar oluştu, yerden sular fişkırды, pek çok ev ve cami yıkıldı. İskenderiye'de de ağır hasara yol açan depremden Akdeniz'deki büyük fırtınadan dolayı şehrin önündeki gemiler karaya vurdu. Akkâ'da yaşanan gelgitte deniz 2 fersah geri çekildi, açılan alana giren pek çok insan boğuldu. Bu kuşakta 267 (880-81), 344 (955) ve 600 (1204) yıllarında da benzer depremler meydana geldi. Arap yarımadasında da büyük depremler oldu. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Uhud dağında veya Hira'da bulunduğu sırada bir sarsıntı yaşadığı belirtilir. Birûnî, Medine'de 5 (627) yılının deprem yılı diye adlandırıldığını kaydeder. 20 (641) yılında Medine'den Dimaşk'a uzanan coğrafyada çeşitli depremler olmuştu. Kaynaklarda 259 (873) ve 406 (1015) yıllarında Hicaz'da gerçekleşen depremlerden bahsedilmektedir. Bu bölgede kayıtlara geçen en şiddetli deprem 654'te (1256) meydana geldi. Üç gün içinde artçılarıyla birlikte on dört sarsıntının hissedildiği depremin son günü Medine'nin Harre bölgesinde volkanik bir patlama oldu; üç minare yüksekliğinde lav tepelikleri oluştu, Medine halkı, püsküren lavları Hz. Peygamber'e nisbet edilen bir rivayetteki, "Hicaz bölgesinden çıkacak ve Busrâ'daki develerin boyunlarını aydınlatacak ateş"le irtibatlandırdı ve kıyametin yaklaştığı düşüncesine kapıldı. 910'da (1504-1505) Zebîd ve

Zeylâ'da (Yemen) çok şiddetli bir sarsıntı yaşandı. Yine Yemen'in Zemer bölgesinde 13 Aralık 1982'de vuku bulan 6,1 şiddetindeki depremden 2500 civarında insan öldü. Büyük depremlerin meydana geldiği bir diğer bölge Ölüdeniz fay hattıdır. Bu hatta İslâmî dönemde 130 (747-48) yılındaki deprem artçılarıyla beraber kırk gün süreyle Ürdün ve Suriye'yi etkiledi. Pek çok insan hayatını kaybetti; Kudüs'te ve birçok şehirde manastırlar yerle bir oldu; Kudüs'te Kubbetü's-sahre'nin doğu ve batı duvarları yıkıldı, büyük can kaybı yaşandı. Ölüdeniz fayında bir diğer şiddetli sarsıntı 10 Muharrem 425 (5 Aralık 1033) tarihinde vuku buldu. Kırılma kuşağındaki pek çok şehir ve kasabayı etkileyen depremden Remle, Kudüs, el-Halîl, Nablus ve Akkâ'da büyük can ve mal kaybı oldu; Akdeniz'de oluşan şiddetli fırtına sebebiyle pek çok insan. 597 (1201) depreminde Nablus ve civarında bütün evler yıkıldı, 30.000 kişi öldü; Akkâ, Sûr ve Safed'de de büyük zayıat meydana geldi. 455 (1063) ve 806 (1403) yıllarında yine depremlerin yaşandığı Ölüdeniz fayında 25 Kasım 1759'da merkez üssü Beka vadisi olan bir deprem daha meydana geldi, 10 ile 40.000 kişi arasında insan öldü. Aletsel dönemdeki 11 Temmuz 1927 tarihli deprem 6,2 gibi orta ölçekli olmasına rağmen Suriye ve Filistin'de büyük yıkıma ve pek çok insanın ölümüne yol açtı. Anadolu depremleri, bu bölgenin güneydoğudan Arabistan levhası ve güneyden Rodos civarında Afrika levhası tarafından itilmesinden kaynaklanmakla birlikte Ölüdeniz fayının kuzeydoğuya uzanan hatlarıyla Kuzey Anadolu fayı da Anadolu depremselliğini etkilemektedir. 644 (1246) ve 674 (1275-76) yıllarında Ahlat ve Diyarbekir'de, çeşitli tarihlerde Erzincan'da meydana gelen büyük depremlerde bu şehirler harap oldu. Aletsel dönemde 26 Aralık 1939 ve 13 Mart 1992 Erzincan depremleri büyük can ve mal kaybına yol açtı. Tarihi boyunca Anadolu'nun değişik yerleriyle Marmara çevresi defalarca sarsıldı, başta İstanbul olmak üzere muhtelif şehirlerde can ve mal kaybı yaşandı. Kuzey Anadolu fayında 822'de (1419) meydana gelen deprem Amasya-Tokat-Bursa ve İstanbul hattında etkili oldu, artçı sarsıntılar yüzünden halk üç ay çadırlarda yaşadı. Aynı hattaki 17 Ağustos 1668 depreminin 7,8 veya 8,0 şiddetinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu fay hattında 17 Ağustos 1999'da merkez üssü Gölcük olan 7,4 şiddetinde bir deprem meydana geldi. 220 kilometrelik bir segmentin (parça) kırıldığı bu depremden 17.480'i resmî kayıtlara

geçen 35-40.000 civarında insan öldü. Antikçağ'dan itibaren Marmara bölgesi, Osmanlı öncesi ve Osmanlı döneminde İstanbul büyüklü-küçüklü pek çok depreme mâruz kaldı; 1509, 1719, 1766 ve 1894 depremleri büyük can ve mal kaybına yol açtı. 539'daki (1144) Bursa merkezli depremde binaların çoğu yıkıldı, pek çok insan öldü, şehrin içinden akan nehir (Nilüfer) ilk sarıntıda tamamen kururken üç gün sonraki yeni bir sarıntıyla tekrar akmaya başladı. Bursa'da 1327 ve 1855 yıllarında da büyük depremler meydana geldi.”²

İslâmî Gelenekte Doğal Afetler Nasıl Yorumlanmakta

Doğal âfetler ve bunu özelinde depremin de Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde gerçekleştiği düşünülmüştür. Depremle ilgili teknik ve bilimsel araştırmalar da Allah'ın âyetleri (işaretler, deliller) olarak bilinen bu olayların üzerine çözümleme ve tefekkür çalışmaları yapılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu yönden bakıldığında depremler, daha çok dinî ve ahlâkî boyutuyla algılanıp bu yönlerden ele alınmıştır. Tabiat olaylarından ahlâkî ve mânevî dersler almaya yönelik gayretlerin Kur'an tarafından teşvik edilmesi yanında eski ümmetlerin bir kısmının deprem vb. âfetlerle helâk edilmesi, Allah'ı hatırlama ve bunlardan ibret alma şeklindeki ifadeleri itibariyle bu yönlerden ele alınmıştır.

Hız. Peygamber depremin ilâhî bir uyarı olduğunu belirtmiştir. Güneş tutulması, şiddetli rüzgâr, fırtına ve deprem gibi doğal âfetlerden sonra Allah'a dua edilmesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeler doğrultusunda sahâbeden Abdullah b. Abbas'ın Basra'da, Abdullah b. Mes'ûd'un Fesâ'da, Ebü'd-Derdâ'nın Dimaşk'ta yaşadıkları depremlerin ardından halkı namaz kılmaya ve Allah'a sığınmaya çağırdıkları bilinmektedir. Emevîler döneminde meydana gelen bir depremin ardından Hız. Hüseyin'in oğlu Ali (Zeynelâbidîn) namaz kılmayı, deprem âfetinden Allah'a sığınmayı ve depremler kesilinceye kadar oruç tutup tövbe-istiğfarda bulunmayı önermiştir. İlerleyen zamanlarda depremlerin arkasından yapılan oruç ilânlarının kökeninde bu tür tavsiyelerin bulunduğu anlamaktayız. Depremler kıyamete benzetilmiş, bu benzetmede Kur'an'da kıyamete dair verilen bilgilerle depremin yol açtığı yıkımlar ve ölüm-

ler, insanların yaşadığı panik ve çaresizlik, korku ve kaygı gibi durumlar, yerdeki kayma ve kırılmalar, gaz ve lav püskürmesi, yerden ve yıkımlardan gelen büyük uğultu ve gürültüler gibi doğal gelişmeler arasındaki benzerlikler etkili olmuştur. Hız. Peygamber'e isnad edilen bazı hadislerde depremlerin kıyamet alâmetleri arasında zikredilmesi de deprem-kıyamet benzetmesini güçlendirmiştir. 654 (1256) yılı Medine depremi ve Medine'nin doğusunda meydana gelen volkanik patlama, kıyamet alâmetleri arasında gösterilen depremler ve Hicaz'da ortaya çıkacak ateşle irtibatlandırılmıştır. 22 Ağustos 1509 İstanbul depremi de “küçük kıyamet” diye nitelendirilmiştir. Depremler dönemin siyasal sorunlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Meselâ 219 (834) yılı depremiyle Ahmed b. Hanbel'e “halku'l-Kur'ân” meselesinden dolayı yapılan işkence arasında bağ kurulmuştur. Mısır Valisi Ebü'l-Misk Kâfûr el-İhşîdî'nin haksız icraatı, Karmatîler'in Kâbe baskını, Nûbelîler'in Mısır saldırısı, Fustat yangını gibi gelişmelerle o dönemdeki depremler arasında da irtibat kurulmuştur. Osmanlı kaynaklarında da küçük kıyamet diye anılan 1509 depremi, II. Bayezid'in bürokratları tarafından halka yapılan zulümlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır. Meselâ depremlerden sonra idareciler halkı günahlardan uzak durma konusunda uyarırlar, yeni önlemler alırlardı. Abbâsî Halifesi Kâhîr-Billâh, Mısır'da meydana gelen büyük depremlerin ardından şarap içmeyi ve ahlâka aykırı eğlence düzenlemeyi yasaklamıştır.

Son Olarak: Hikmet Nazarı

Yaşanan doğal âfetlerin ardından bu olayları ilâhî bir kudret ve iradeye bağlama eğilimi artmaktadır. Depremlerden sonra çeşitli din mensuplarının mâbedleri ve diğer kutsal mekânları doldurarak Allah'a dua edip yakarmaları tam olarak bu acziyet psikolojisi ve sığınma ihtiyacı nedeniyledir. Bu gibi ibadetlerde artışın insanın fitri olarak içinde barındırdığı güven arayışını sağlam bir yerde köklendirebilmesine olanak sağladığını veya hut katkı sunduğunu söyleyebiliriz.

Tabiatla gerçekleşen her olay gibi doğal âfetlerde kendi içerisinde bir sürü hikmeti barındırır. Ancak hikmetin algılanması zaman ve gayret gerektirir. Sün-

netullah olarak bildiğimiz, Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar³, tıpkı diğer alemlerdeki sistemlerin akışında olduğu gibi rastgele değildir. Kader yapısında ilerlerken gerçekleşen bazı olaylarda Allah'ın Celâl esmalarına şahit oluruz. Bu durumda Cemâl dengesinin olmadığını söylemek Allah'a ve yarattığı düzene suizan beslemekten ileri gelir. Nitekim bu konu ile ilgili olarak En'âm Suresi 12. ayete ve arzu edenler tefsirine bakarak delil bulabilirler. Cemâl esmasının tecellisini keşfetmemiz, tıpkı bazen Celâl esmasını bulmakta zorlanabileceğimiz gibi, zamanımızı alabilir. Bizler insanlık olarak kabiliyetlerimiz doğrultusunda kolay olana kaçmaya meyyal fakat bunun sonucunda hüsrana uğrayan yaratıklarız. Allah Resulü (sas) "Sabır (ziyadır) ışıktır."⁴ buyuruyor. Işığın, önümüzü aydınlatacak olanın sabırdan geçtiğini bizlere ifade ediyor. Yaşanılan olaylara hayır ve sabır nazarı ile yaklaşabilirsek ve Rahman'a karşı hüsnüzan edebilirsek şayet işte o zaman kurtuluşa erenlerden, selamet yurdunun yolcularından olabiliriz. Yolumuzun karanlıkları aydınlanır, sorularımız yanıt bulabilir.

- 1 Nuh Arslantaş, "Zelzele" md, DİA.
- 2 Nuh Arslantaş, "Zelzele" md, DİA.
- 3 İlyas Çelebi, "Sünnetullah", DİA
- 4 Müslim, "Tahâret", 1.

**KISSADAN
HİSSE**

**Günaha Düşman Olmak
Günahkâra Değil**

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Başka bir gün talebelerine ve insanlara Müslümanın; günaha düşman olup, günahkâra merhamet göstermesi gerektiğini öğretecekti. Yoldan geçerken bakacaktı ki gencin birini başka gençler ortalarına almış dövüyorlar. Anında Ebü'd Derdâ müdahale edecek ve o dayak yiyen genci diğerlerinin ellerinden alacaktı. Sonra onlara neden o genci dövdüklerini soracaktı. Onlar da: "Çok büyük bir suç işledi. -artık ne yapmışsa bilemiyoruz- şu suçu işledi, biz de bundan dolayı onu cezalandırıyoruz!" Diyeceklerdi. Ebü'd- Derdâ, o gençlere/ talebelerine diyecekti ki: "Arkadaşınız bir çukura düşseydi, siz

onu o halde bırakıp, ona söver ve çekip gider miydiniz? Yoksa onu çukurdan çıkarmaya mı çalışırdınız? Talebeler: "Elbette çukurdan çıkarırdık" dediler. Ebü'd Derdâ dedi ki: "İşte arkadaşınız o suçu işleyerek bir çukura düşmüştür. Ama sizler el uzatıp onu kurtaracak yerde onu dövüyor, ona sövüyorsunuz. "Talebeler daha da şaşırırlar ve derler ki: "Yani hocam! Sen ona o suçtan dolayı kızmıyor musun? Ebü'd Derdâ derki: "Ben onun şahsına kızmıyorum. Onun yaptığı o suça kızmıyorum. Sizde böyle yapın!" Verdiği bilinci anladınız değil mi? Günahkâra değil, günaha düşman olmak..."

* Ebû Nuaym, *Hilyetü'l Evliya*, 1/218; İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, 47/177

Dünden Bugüne Depremler, Seller ve Keşkeler

Edanur Arıcı

Musibetler Karşısında Mümin Tavrı

İnsanoğlunun doğayla iç içe yaşama girişimleri asırlar boyunca süregelen bir durumdur. İnsanlık çoğu zaman doğayla barış ve uyum içinde yaşamaya çalışsa da “Dünyanın her yerine hakim olma” hırsı ile bazen sınırları aşmıştır. Ev yapılması uygun olmayan yerlere ev yapmış, şehir kurulmaz denilen yerlere şehir kurmuş hatta dilsiz kulların yaşam alanlarını bozma gaffetine dahi düştüğü olmuştur. Başımıza gelen her musibeti kendi yaptıklarımıza bağlama gibi bir hataya düşmek ve olaylardan ders alıp, daha iyi işler yapma nime-tini kaçırmamak adına bugün İslam tarihinde gerçekleşmiş bazı felaketlere bakıp, Müslüman tavrını öğren-meliyiz. Yaşanan felaketlere iki dünya gözlüğümüz ile bakmalıyız. Çünkü bu şekilde yaşanan hadiseleri doğru bir şekilde okuyabiliriz.

H. Ömer Dönemi Ümmü Nehşel Seli

H. Ömer’in hilafeti döneminde h. 17 (638/639) yılında Mekke’de Ümmü Nehşel Seli adı verilen büyük bir sel baskını meydana gelmiştir. Sele bu ismin verilmesinin sebebi ise Ubeyde b. Ebî Uhayha’nın kızı Ümmü Nehşel’in bu selde hayatını kaybetmesinden dolayıdır. Ümmü Nehşel, Mekke’nin yukarı kısmında bulunan evlerin arasından gelen, sel sularına kapılarak sürük-lenmiş ve hayatını kaybetmiştir. Cesedi ise Mekke’nin aşağı kısmında bulunmuştur.

Zarar Tespiti

Sel suları bazen Makam-ı İbrahim’in yerini değiştirir bazen de onun yönünü Kâbe’ye doğru çevirirdi (Belâ-zürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2001: 335; Ezrakî: 2/33; Fehd, 2005: 2/7; Halebî, 2006: 1/193; İbn Hacer, 1853: 8/484; Küçükaş-çı, 2003: 13). Mekke’de bulunan Müslümanlar meydana gelen sel baskınını bir mektup yazarak Hz. Ömer’e bildirdiler. Halife korku ve heyecan içinde zaman kaybetmeden Ramazan ayında Mekke’ye doğru yola çıktı. Makam-ı İbrahim’in yeri kaybolmuş, sel suları makamın daha önce bulunduğu yeri tahrip ederek belirsiz hale getirmiştir. Hz. Ömer, Mekke halkını çağırarak onlara Makam (taş) hakkında bilgileri olup olmadığını sordu. İçlerinden biri; “Ben biliyorum ey Müminlerin Emiri! Bu taşın başına böyle bir akıbetin gelmesinden korktuğum için Makam-ı İbrahim’in bulunduğu yerden, Hacerü’l Esved’e ve Zemzem kuyusuna kadar olan mesafeleri bir ip ile ölçerek tespit ettim. Bu ip benim evimdedir” dedi. İp geldikten sonra Hz. Ömer Abdullah b. Saib el-Âbidî’ye, Makam-ı İbrahim’i bugünkü yerine yerleştirmesini emretmiştir (Ezrakî: 2/33-34; Fehd, 2005: 2/8; Halebî, 2006: 1/193). Hz. Ömer namaz bittikten sonra Abdullah b. Saib’e “Güzel yaptın.” diyerek makamın yerine konulmasındaki emek ve gayretlerinden dolayı kendisini takdir etmiştir (Ezrakî: 2/35).

Alınan Önlem ve Tedbirler

H. Ömer, bundan sonra meydana gelebilecek sellerin yıkıcı etkisinden Mescid-i Harâm'ı, korumak için Mekke'nin yukarı kısmına büyük kaya parçalarının örölüp, sıklaştırılması ve üzerlerine toprak dökülmesi suretiyle iki bend inşa ettirdi. (Halebî, 2006: 1/193).

Ümmü Nehşel selinden sonra H. Ömer'in yaptırdığı setler sayesinde kendi zamanına kadar olan süreçte meydana gelen sellerin bu bentleri aşamadığını ve mescide sel sularının girmediğini rivayet etmektedir (Ezrakî: 2/34). H. Ömer, Redm-i A'lâ ve Âl-i Esîd setlerini Mekke'ye özellikle sel sularının yoğun olarak geldiği iki yerde inşa ettirmişti. Fakat bu iki settin Mekke'yi sel sularından korumak için yeterli olmadığı h. 80 yılında meydana gelen Cuhâf Sel'inde anlaşılmıştır.

Emeviler Dönemi Cuhâf Seli

Emeviler döneminde Mekke'de vuku bulan sellerden ilki Abdülmelik b. Mervan'ın hilafeti zamanında meydana gelmiştir. Mekke'nin nüfusunun yoğun olduğu h. 80 (699/700) yılındaki hac döneminde terviye gününde meydana gelen bu sele Cuhâf Seli adı verilmiştir (Belâzürî 1988: 61; el-Fâsî 2000: 2/201; el-Fâsî 2001: 335; Ezrakî: 2/168; Fehd, 2005: 2/108-109; İbn Kesîr, 1997: 9/39; Zehebî, 1993: 5/342).

Zilhicce ayının sekizinci günü olan pazartesi sabahı, sabah namazından önce gece karanlığında çiselemeye başlayan yağmur, kısa süre içinde insanın önünü görmesini engelleyecek şiddette yağmaya başlamış, hacılar yağmurdan korunmak amacıyla evlerin saçaklarının altına sığınmışlardır. Özellikle Mekke'nin yukarı kısmında etkili olan yağış nedeniyle sel suları Mekke'nin bu kısmından Mekke vadisine doğru hızla akmaya başlamış, hacılar başta olmak üzere pek çok insan ve hayvan sele kapılmıştır. Develer, üzerindeki binicileri ve yükleriyle birlikte sel sularıyla sürüklenmiş, Hacerü'l-Esved'e kadar yükselen sel suları Kâbe'nin içine kadar girmiştir. Vadinin üzerinde bulunan evler sel sularının etkisiyle yıkılmış ve yıkıntılar altında kalan birçok insan hayatını kaybetmiştir. Selden kurtulmayı başarabilenler ise Mekke'nin etrafındaki dağlara sığınarak hayatta kalmışlardır. Sel suları önüne gelen her şeyi sürüklediği için bu

sel felaketine Cuhâf Seli denilmiştir (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2001: 335; et-Taberî, 1986: 3/616; Ezrakî: 2/168; Fehd, 2005: 2/108-109; İbn Kesîr, 1997: 9/ 39; İbn Tagrıberdi: 1/200; Yakubî, 2010: 2/272; Zehebî, 1993: 5/342).

Felaket Sonrası Yapılan Çalışmalar

Halife Abdülmelik b. Mervan, Cuhâf Seli'nden haberdar olunca bundan çok etkilendi. Mekke'de bulunan insanların yaralarını sarmak ve maddi kayıplarını karşılamak için çok miktarda malı selden zarar görenlere dağıtması için Mekke valisi Abdullah b. Süfyan el-Mahzumi'ye göndermiştir. Halife ayrıca Mekke valisine gönderdiği mallarla birlikte Mekke'de yapılmasını istediklerini içeren bir mektup da yollamıştı. Halife, Mekke vadisi boyunca uzanan evlerden selden yıkılanların yeniden inşasını, zarar görenlerin ise onarılmasını emretmekteydi. Halife ayrıca bundan sonra Kâbe ile vadideki evlerin sellerden zarar görmesini engellemek için sokakların başına ve Kâbe'nin önüne setler yapılmasını da istemekteydi. Ayrıca set yapımına yardımcı olması için bu işten anlayan bir Hristiyan ustayı Mekke'ye gönderdi. Bu Hristiyan usta duvarların örülmesini ve Beni Cümâh Seddi diye bilinen Benî Kurad Seddi ile Mekke'nin aşağı tarafındaki setlerin yapımını gerçekleştirdi (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2000: 2/201; Fehd, 2005: 2/109).

Toplumsal Acıyı Yaşama Biçimleri

Cuhâf Seli o dönem Arap toplumunu derinden etkilemiş ve hakkında pek çok şiir yazılmasına sebep olmuştur. O şiirlerden birinde Abdullâh b. Ebî Ammâre şöyle demektedir “Görmedin gözümü pazartesi gününden daha mahzun ve ağlamaklı, gizlenenler koşarak çıktıklarında dağa birbirlerini desteklediler sırtlarından.” (Ezrakî: 2/168; Belâzürî, 1988: 61). Fâkihî, (1993: 3/83), Cuhâf Seliyle ilgili olarak eserinde Halid b. Ebu Osman el-Basri'den şöyle bir olay nakletmektedir: “Mekke'de olduğum bir gün Kâbe yakınlarındayken bir kişi Kâbe'yi tavaf ediyordu. Aniden sel geldi ve o adamı alarak götürdü. Ben onun şöyle dediğini duyuyordum “Ya Rab, eğer gelen bu bela ki onu gönderende sensin, eğer benim bağışlanmama sebep olacaksa beni alsın götürsün.” ve sel adamı alıp götürdü. Aynı zamanda bir kadınla çocuğu da selin alıp götürdüğünü gördüm. Ka-

dın sudan kurtulsun diye çocuğu başının üzerine kaldırdı. Yardım istemek için “Kim bu çocuğu kurtarır?” diye bağırıp yardım istiyordu. Ancak sel o kadar şiddetliydi ki anne ve çocuğun her ikisi de alıp götürdü.”

Benî Kurad Seddi'nin yapımından sonra bir şairin söylediği şu dize, Cuhâf Seli'nin toplum üzerindeki etkisinin devam ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir “Benî Kurad Seddi yanından geçtiğimde, göz-yaşlarımın bir kısmını tutacağım, bir kısmını ise akıtacağım.” (Belâzürî, 1988: 61; Ezrakî: 2/169)

Yukarıda bahsettiğimiz sel felaketlerinin dışında İslam tarihinin muhtelif zamanlarında çeşitli bölgelerde şiddetli depremler olmuş, büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır.

Örneğin 94/713 tarihinde Antakya'da büyük bir deprem olmuş ve deprem neticesinde Antakya'nın tamamı yıkılmıştır.

247/861 senesinin Nisan ayında Bağdat'ta deprem olmuş, bir yıl öncesinde 246/860 tarihinde de Mağrib bölgesinde bir deprem vuku bulmuş, pek çok kale, ev ve köprü yıkılmış dönemin halifesi Mütevekkil zarar gören evler için üç milyon dirhem bütçe ayrılmasını emretmiştir.

Yine 249/863 senesinin Zilhicce ayında Rey şehrinde çok sayıda insanın vefat etmesine sebep olan büyük bir deprem meydana gelmiş, çok fazla ev yıkılırken, sağ kalan insanlar da şehri terk etmişlerdir.

288/901'de Dübeyl'de gece yarısı olan depremde enkazların altından 150 bin kişinin cansız bedenine ulaşılmıştır. 434/1042 senesinde Tebriz şiddetli bir deprem ile sarsılmış ve Tebriz Kalesi, evleri ve çarşıları yıkılmıştır. Bu deprem yaklaşık 50 bin, bir başka rivayete göre ise 100 bin kişinin canına mal olmuştur. 460/1068 ta-

rihinde Filistin'de gerçekleşen depremde Remle halkından 15 bin kişi hayatını kaybetmiş, Medine'yi de sarsan deprem Mescid-i Nebi'nin iki şerefesinin yıkılmasına sebep olmuştur. İslam tarihi kaynaklarında burada zikrettiklerimiz dışında son derece şiddetli ve yıkıcı daha pek çok deprem hadisesinden söz edilmektedir.

Yaşanan tüm bu afetlerin olumsuz sonuçlarının yanı sıra sebep olduğu ölüm korkusu sebebiyle, insanların Allah'a sığınarak kötülük ve günahlara tövbe etmesi ve kendilerini ibadete daha çok vermesi gibi olumlu sonuçları da olmuştur.

Acının Muallimliği

İnsanoğlunun maruz kaldığı imtihanlar çeşit çeşittir. Bu imtihanlar kimi zaman bireysel, kimi zamanda kitleseldir. Her bireysel imtihanda, kitlesel imtihan vardır diyemeyiz ama her kitlesel imtihanda, bireysel imtihan vardır. Herkesin acıyı yaşama, yorumlama biçimi farklıdır. Kimisi acıdan ders alırken, kimisi acıyı verene isyan eder. Kimisi suçlu ararken, kimisi kendisiyle hesaplaşır. Bazen hayatın imtihansız, dümdüz, sorunsuz olması gerektiği fikri, bize daha cazip gelse de yüce Rabbimizin Mülk sûresinin ikinci âyetinde “***Davranış olarak hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için hem ölümü hem hayatı icat eden O'dur. O Azîz'dir ve Gafûr'dur.***” dediğini hatırlamalı ve dünyada işlerin bu şekilde yürüdüğünü kendimize sık sık telkin etmeliyiz. İslam tarihinde yaşanmış felaketlerin karşısında “neden bizim başımıza bunlar geliyor?” sorgulamasının yanı sıra, aynı acıların yaşanmaması adına tedbirler alındığını görüyoruz. İnsanoğlu keşkeleri ve pişmanlıkları ile meşhurdur. Keşke demek adına tedbirlerimizi almalı ve var olmanın yasasına karşı gelmemeliyiz...

Ensârî Bir Muhacir: Zekvân b. Abdükays

Miraç Okutan

İnsan olarak yaratılış amacımız Allah’a kulluktur. Bu kulluğun ne şekilde yerine getirileceğini, öncelikle Allah’ın ayetlerini tebliğ ve tebyinle vazifeli olan Peygamberimiz’den (sas) öğrenebiliriz. Zira ahlakı Kur’ân olan Efendimiz’de müminler için güzel bir örneklilik vardır.

(Ahzâb 33/21)

Sahâbe efendilerimiz ise doğrudan Hz. Peygamber’in rahle-i tedrisatından geçmeleri sebebiyle sonu ahirete varış olan bu hayat yolunda müminlere yol gösteren ışık kaynaklarıdır. Onlar; zorda kalmışlara çözüm, yorulanlara güç, umudu tükenenlere umut ve yolunu kaybetmişlere birer pusuladırlar. Dolayısıyla insan, farkında olsun veya olmasın hayatın her alanında sahâbenin yol göstericiliğine ihtiyaç duyar. Doğru yönü gösteren pusulalardan biri de Medinelî ilk Müslümanlardan olan Zekvân b. Abdükays’tır (ra).

Zekvân b. Abdükays, Medine’nin Hazrec kabilesindendir. Zekvân, Akabe biatlarından önce Medinelî ilk Müslümanlardan olan ve o coğrafyada öncü pek çok ismin Müslüman olmasına vesile olan Es’ad b. Zürâre (ra) ile bir konuda ihtilafa düşmüştü. Bu ihtilafın çözümü için Mekkeli Utbe b. Rebîa’nın yanına gelirler. Utbe, o sırada dışarıdan gelen insanları -kendi dinine davet eden Hz. Peygamber hakkında onları uyarır ve Peygamberimiz’in onlara İslâm’ı tebliğ etmesi halinde onu dinlememeleri gerektiğini bildirir. Ancak Utbe’nin sözleri ters etkiye bulunur. Bu iki güzel insan Utbe’nin söylemleri üzerine meraka kapılırlar ve Peygamberimiz’in yanına giderler. Hz. Peygamberle yaptıkları sohbet sonucunda İslâm’a giren iki sahâbî efendimiz Me-

dine’ye geri dönerek orada insanları dine davet etmeye başlarlar.

Zekvan, Es’ad b. Zürâre ve ensardan ilk Müslüman olanlarla beraber İslâm’ın Medine’de yayılması amacıyla ciddi gayrette bulunmuştu. Özellikle Hazrec kabilesinin mensupları arasında Allah Resûlü’nün tanınmasına ve bu insanların Mekke’ye gidip Müslüman olmalarına vesile olmuştu. O, Medinelilerin Hz. Peygamber’e çeşitli sözler vererek tabi oldukları iki Akabe biatına da katılmıştı. İkinci Akabe biatından sonra Mekkeli muhacirlerin Medine’ye hicret etmeye başlamasıyla beraber Allah yolunda hicretin sevabını öğrenen Zekvân, bu sevabı arzulayarak önce Mekke’de bir müddet yaşamış ve ardından diğer muhacirler gibi Medine’ye hicret etmişti. Bundan dolayı o hem ensar hem de muhacir olarak kabul edilmiştir [İbn Sa’d, Tabakât, 3/661].

Hicret sonrası muahat esnasında Mus’ab b. Umeyr’le kardeş kılınan Zekvân, ensar olmanın gereklerini yerine getirme noktasında oldukça istekliydi. O, Müslümanların daha müreffeh bir hayat sürmeleri için sattığı malların fiyatlarını oldukça düşük tutmuştu. Böylece malını mülkünü bırakarak Medine’ye hicret eden Müslümanlar hem maddi açıdan zorlanmıyorlar hem de kendi alın teri ile kazandıklarıyla ticaret yapabiliyorlardı.

Zekvân (ra) Bedir ve Uhud savaşlarına iştirak etmişti. Özellikle Uhud günü Resûlullah ile aralarında geçen diyalog, cihad yolunda ne derece istekli olduğunun en önemli göstergelerindendir.

İslâm ordusu Uhud’a doğru ilerlerken geceyi Şeyhayn mevkiinde geçirdi. Peygamberimiz yatış namazını kıldırdıktan sonra ashabına gece muhtemel saldırılardan korunmak amacıyla kimin nöbet bekleyeceğini sordu. Karanlıktan bir zat “Ben!” diye seslendi. Allah Resûlü ona kim olduğunu sordu. O zat “Ben Zekvân b. Kays’ım.” cevabını verince Resûlullah oturup beklemesini buyurdu. Peygamberimiz ikinci kez “Bu gece kim nöbet tutar?” diye sorması üzerine bir zat, “Ben!” cevabını verdi. Allah Resûlü ona “Sen kimsin?” dedi. O zat da “Ben Ebû Seb’im!” dedi. Peygamberimiz ona da “Sen otur.” buyurdu. Hz. Peygamber üçüncü kez “Bu gece kim bizi bekler?” sorusunu sorunca kalabalık arasından bir zat “Ben” dedi. Efendimiz kim olduğunu sorunca o zat “Ben İbni Kays’ım!” dedi. Resûlullah ona da oturup beklemesini buyurdu. Aradan bir müddet geçince Resûl-i Ekrem bu üç kişinin de yanına gelme-

sini istedi ancak yalnızca Zekvân b. Abdükays huzura çıkmıştı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz diğer iki kişiyi sordu. Bunun üzerine Zekvân üç soruya da cevap verenin kendisi olduğunu ifade ederek adının Ebû’s-Seb’ Zekvân b. Abdükays olduğunu söyledi. Onun bu davranışından çok memnun olan Allah Resûlü “Yarın cennetin yeşilliklerine ayak basacak bir adamı görmek isteyen, Zekvan’a baksın!” buyurdu [İbn Hacer, el-İsâbe, 2/135].

Bu sözlerin şehadet anlamına geldiğinin farkında olan Zekvân hemen evine giderek ailesiyle helalleşti ve talip olduğu görevi yerine getirmek üzere nöbet yerine gitti. Sabaha kadar Peygamberimizin emri üzerine nöbet tutan Zekvân, ertesi gün vuku bulan savaşta kahramanca çarpışarak şehit oldu. Hz. Ali, onun Uhud’da atlı bir şekilde savaşan Ahnes b. Şerik’in kılıç darbeleri sonucu şehit olduğunu, Ahnes’i ise kendisinin öldürdüğünü söylemişti.

Böylece Zekvân, hayatıyla ve ölümüyle takip edilip örnek alınacak bir yol koydu önümüze. Ne mutlu o kutlu yola tabi olanlara.

KISSADAN
HISSE

Latife de Olsa Doğruyu
Söylemek

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Bir gün Hz. Safiyye annemiz, Efendimiz’e (sas) der ki: “Ya Resûlallah! Dua ette cennette seninle beraber olayım” Efendimiz (sas) halasının bu talebine latife ile karşılık verdi. Dedi ki: “İhtiyarlar cennete giremez ki” Hiç beklemediği böyle bir cevap karşısında Safiyye annemiz çok üzülür ve ağlamaya başlar. Bunun üzerine Efendimiz (sas) halasına der ki: “Halacığım! Sen hiç Vâkıa suresini okumuyor musun? Orada Rabbimiz demiyor mu: ‘Biz o kadınları yeni bir yaratılışla yaratmış

ve onları bakire yapmışızdır.’ Bu ayetten dolayı yaşlılar cennete giremez dedim.” Çünkü o gün hepimiz gençler olarak cennete gireceğiz inşallah! Safiyye annemiz bu sözleri duyunca gülmeye, sevinmeye başladı. Bu riva-yette de görüldüğü gibi Efendimiz (sas) halasına latife yapıyor ama latife bile olsa her zaman olduğu gibi hem doğruyu söylüyor hem de gözden kaçan bir hakikate dikkat çekiyordu.¹

1 Tirmizi, *es-Şemâil*, 36; İbn Beşkuvâl, *Ğavâmi’ü’l Esmâ’i’l Mübheme*, 2/854.

Âyetlerle Konuşan Adam

Sümeyye Çiftçi

Dile kolay on iki sene şehir şehir gizlenerek Haccâc'ın zulmünden kaçtım. Sonra denizden bunalıp okyanusu özleyen balık misali yoruldu ne olacaksa olsun diyerek saklanmayı bıraktım. Zincire vurulup Irak'a götürüldüm. Ölüm emrimi veren Haccâc b. Yusuf'un gözlerinin içine bakarak "Allah'a karşı bu cüretine şaşarım!" dedim. "*Yüzümü yerin göğün yaratıcısı olan Allah'a çeviriyorum.*" (En'âm, 6/79) âyetini okuyup kibleye döndüm.

Haccac, öfkeden deliye döndü. "Çevirin şunu başka tarafa!", diye bağırdı. Yüzümü zorla başka yöne çevirdiler. Bu defa da: "*Hangi yöne dönerseniz dönün, Allah oradadır.*" (Bakara, 2/115) âyeti dö-küldü dilimden.

Kafasından aşağı kaynar sular boşaltıldı sanki "Yüzünü toprağa çevirin!" diye inletti yeri göğü.

Bu seferde de mutluluk manasına gelen isminin anlamına layık bir tebessümümle "*Sizi topraktan yarattık, tekrar oraya iade edeceğiz ve oradan ikinci kez çıkaracağız.*" (Tâ-hâ, 20/55) âyeti yankılandı sarayın duvarlarında.

Sinirden kıpkırmızı olup "Öldürün şunu!" diye haykırdı.

Kelime-i şهادet getirdim "*Tâ Rab! Bu adamı benden sonra hiçbir Müslümana musallat etme!*" diye dua ettim.

Habeş asıllı bir siyahinin, ikinci sınıf insan sayılan, Müslüman olmasından pek de memnun olunmayan, adı bile anılmayan mevali diye çağrılan benim bu dua-mı kabul etmiş Rabbim. Ölümümle Haccac'a her gün kâbus olmuşum. Bu sözüm ile bir devir kapanmış. Hac-

cac'ın öldürdüğü on binlerce Müslümanın sonuncusuy-muşum. Vali, benden on yedi gün sonra acı bir şekilde çok sevdiği dünyaya istemeyerek de olsa veda etmiş. Son sözleri de "Said beni kovalıyor. Ah! Ben ne yaptım da Said'le uğraştım?" olmuş. Mezarı tahrip edilmesin diye kuş uçmaz kervan geçmez bir yere defnedilerek üze-rinden akarsu geçirilmiş. Benim Vâsıt'teki kabrim ise Haccâc'ın ölümünden sonra halkın ziyaretgâhı olmuş.

Sonun başlangıcı

Yusuf es-Sekafi'yle (Haccâc) ile birinci karşılaşmam, ilk eğitimimi aldığım Abdullah b. Abbas'ın Mekke'deki ders halkasında gerçekleşti. Benim derste halimden, sorularımdan şüphelenmiş olacak ki yanına çağırdı, gözlerini ruhumda gezdirerek emire itaatın önemi ko-nusunda uyardı. İkinci rastlaşmamız Mekke'de oldu, bu kez de yeni halife için benden zorla biat aldı.

Üçüncü görüşmemiz ise Kûfe'deydi. Öncekilerin ak-sine bu defa bana karşı olumlu davrandı, ben de tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır ümidiyle iyi mukabelede bulundum. Beni Kûfe kadılığına tayin etti ve imamet

İbn Abbas, Kûfe'den bazı kimseler gelip kendisine soru sorduklarında aranızda Saîd b. Cübeyr varken Mekke'ye gelmelerinin gereksiz olduğunu söylemiş ve insanları bana yönlendirmiş. Henüz yirmili yaşlarında bir delikanlıyken tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite olan, çok hadis rivayet edenler arasında yer alan bir sahâbînin, Hz. Peygamber'in (sas) amcasının oğlunun, İbn Abbas'ın bana bu şekilde güvenmesi beni çok duygulandırdı.

görevi verdi. Ama Arap olmadığım için bu görevlerin verilmesi tepki toplayınca beni görevden almak zorunda kaldı. Sonra da “Görüşüne başvurulmadan hiçbir hükmün karara bağlanmayacağı bir kâtip” olarak tayin etti. Zaman zaman Haccâc'ın meclislerine katılıp dinî sorulara cevap verdim. Halife Abdülmelik'in rüyalarını yorumladım ve isteği üzerine tefsir hazırlamaya başladım. Zaten Kur'ân okuyup da onu tefsir etmemeyi körlükle eşdeğer gördüğüm için bu isteği yerine getirmek benim için zor olmadı. Şu an kaynak olarak kullandığınız cilt cilt tefsirlerin ilkinin yazmak bana nasip oldu.

Ferâiz (miras) ilminde hocam Abdullah b. Ömer'in, kendisine gelen soruları bana havale edeceği kadar derinleştirdim. *Mushafu Saîd b. Cübeyr* adıyla anılan bir Kur'ân nüsham var. Kıraat ilmini Abdullah b. Abbas'tan arz yoluyla öğrendim. Meşhur yedi kıraat imamından Ebû Amr b. Alâ'ya kıraat dersi verdim. Tabiînden bilinen birçok talebem oldu.

İbn Abbas, Kûfe'den bazı kimseler gelip kendisine soru sorduklarında aranızda Saîd b. Cübeyr varken Mekke'ye gelmelerinin gereksiz olduğunu söylemiş ve insanları bana yönlendirmiş. Henüz yirmili yaşlarında bir delikanlıyken tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite olan, çok hadis rivayet edenler arasında yer alan bir sahâbînin, Hz. Peygamber'in (sas) amcasının oğlunun, İbn Abbas'ın bana bu şekilde güvenmesi beni çok duygulandırdı.

Kûfe'deki görevim esnasında Haccâc'ın birçok icraatını tasvip etmediğim halde bunu açığa vurmamaya çalıştım ama bu sessizliğimin Müslümanlara çok da fayda sağladığını göremeyince tavrımı değiştirmeye karar verdim. İbnü'l-Eş'as isyanına destek oldum. Haccâc'a karşı yapılan Deyrülcemâcım savaşına katıldım. Savaş bozgunla sonuçlanıp İbnü'l-Eş'as'ın ordusu dağılınca da kaçtım.

Bağımsız fetvalarıma, sadece Ehl-i beyt imamı olmayı rivayetin yeterliliği için şart görmeyişime, takiyye inancına karşı çıkmama ve resmî görev kabul etmeme rağmen sırf Emevîlere muhalif olduğumdan Şii olduğumu söyleyenler oldu.

Ölümümünden sonra hadis münekkitleri sika, âlim, âbid, zahid ve müctehid, sıfatları ile andılar beni. Hadis, tefsir ve fıkıh başta olmak üzere İslâmî ilimlerde otorite kabul ettiler ve “*Cihbizü'l-ulemâ*” (âlimlerin başı) diye isim verdiler bir de. Başta Kütüb-i Sitte olmak üzere hadis kitaplarında benim rivayetlerimi de almışlar.

Adım Said bin Cübeyr (ö. 94/713). Birçok sahâbeyi görüp onlarla irtibat kurduğum için tabiîn diyorsunuz bana. Kimileriniz şehidi de ekliyor yanına.

Kur'ân'la yaşadım, Kur'ân için yaşadım ve Kur'an'la öldüm. Şükürler olsun.